

Zeitschrift für Katalanistik

Revista d'Estudis Catalans

Begründet von / Fundada per
Tilbert Dídac Stegmann

Herausgegeben von
Editada per
Brigitte Schlieben-Lange, Tilbert Dídac Stegmann

Publiziert unter der Schirmherrschaft von
Publicada sota el patrocini de

Deutsch-Katalanische Gesellschaft (DKG)
Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main
(Institut für Romanische Sprachen und Literaturen)
Centre UNESCO de Catalunya
Generalitat de Catalunya
(Departament de Cultura)

Vol. 10 (1997)

Frankfurt am Main 1997
ISSN 0932-2221

<https://doi.org/10.46586/ZfK.1997.1-175>

Aufsätze (nur zusammen mit einer Diskette in voll kompatibellem Format) sowie Rezensionsexemplare werden an die Redaktionsadresse (*Zeitschrift für Katalanistik*, c/o Biblioteca Catalana, Postfach 11 19 32, D-60054 Frankfurt am Main) erbeten. Siehe die «Hinweise zur Texteinrichtung» auf den letzten Seiten dieses Bandes.

Els textos (que han d'anar acompanyats d'un disquet en format plenament compatible) i els exemplars de revisió s'han d'enviar a la redacció (*Zeitschrift für Katalanistik*, c/o Biblioteca Catalana, Postfach 11 19 32, D-60054 Frankfurt am Main). Vegeu les «Normes per a la preparació dels textos» a les darreres pàgines de la revista.

Zeitschrift für Katalanistik 10

ISSN 0932-2221

© Biblioteca Catalana
Frankfurt am Main 1997

Alle Rechte vorbehalten.

Verlag / Editorial: TFM-Teo Ferrer de Mesquita,
Postfach 10 08 39, D-60008 Frankfurt am Main.
Bestellungen bitte an den Verlag / Dirigiú les comandes de subscripció
a l'editorial.
Druck: F.M.-Druck GmbH

Gedruckt mit freundlicher Unterstützung der Hoechst Ibèrica, S. A.,
Barcelona.
Imprès amb el suport de Hoechst Ibèrica, S. A., Barcelona.

Inhaltsverzeichnis

Aufsätze / Articles

- Tilbert Dídac Stegmann (Frankfurt am Main):
Aspectes del «realisme tècnic» i del «no-detallisme» al *Tirant lo Blanc*
..... 7
- Pere Joan i Tous (Konstanz):
Schreiben in schwierigen Zeiten: Poetik, Wahrheit und List in Víctor
Moras Roman *Els plàtans de Barcelona* 39
- Maria Pilar Perea i Sabater (Barcelona):
Irregularitat i flexió verbal 65
- Aina Torrent-Lenzen (Aachen):
Les oracions de temença i la normativa catalana 80

Dokumentation / Documentació

- Glòria Bordons (Barcelona):
50 anys de publicacions de Joan Brossa — Bibliografia 1948-1997 ... 90

Buchbesprechungen / Recensions

- Robert Archer (Hrsg.): *Antípodas V: Catalan Literature*, Madrid; Melbourne; Auckland: VOX / AHS, 1993, ISBN 0-9583356-1-3, 254 S.
[Alexander Fidora, Frankfurt am Main] 109
- Catalan Review / International Journal of Catalan Culture*, Bd. III, Nr. 1
— Bd. IX, Nr. 2, Barcelona 1989-1995, ISSN 0213-5949 [Alexander
Fidora, Frankfurt am Main] 112
- Umberto Eco: *La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea / Die
Suche nach der vollkommenen Sprache*, aus dem Italienischen von
Burkhard Kroeber, München: C. H. Beck, 1994, ISBN 3-406-37888-9,
388 S. [Anthony Bonner, Palma, Mallorca] 114

Dietaris de la Generalitat de Catalunya 1411-1714 (10 Bände), Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vol. I+II: 1994 [Konstanze Jungbluth, Tübingen] 117

Mercè Ibarz: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Empúries, 1991 (Biografies, 6)
 Montserrat Casals i Couturier: *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*, Barcelona: Edicions 62, 1991 (Biografies i memòries, 13)
 Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*. Barcelona: Edicions 62, 1992 (Pere Vergés de biografies, 35)

Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*. Barcelona: Columna, 1996 (Gent nostra, 116) [Pilar Arnau i Segarra, Bochum] 120

Andreas Michel: *Vocabolario critico degli ispanismi siciliani*, Palermo: Centro di studi filologici e linguistici siciliani, 1996 [Stephan Koppeltberg, Brüssel] 126

Miszellen / Miscel·lània

Ester Fernàndez i Marquès (Frankfurt am Main):
 50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945-1996) 130

Ester Fernàndez i Marquès (Frankfurt am Main):
 Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 1996 und Wintersemester 1996/97 160

Zusammenfassungen / Resums 174

Anschriften der Autorinnen und Autoren / Adreces de les autores i dels autors 176

Hinweise zur Texteinrichtung / Normes per a la preparació dels textos 177

Tilbert Dídac Stegmann (Frankfurt am Main)

Aspectes del «realisme tècnic» i del «no-detallisme» al *Tirant lo Blanc*

L'any 1961 Dámaso Alonso reunia tres treballs anteriors en un llibre amb el títol *Primavera temprana de la literatura europea — Lírica, épica, novela*.¹ Entre ells un assaig amb el títol programàtic "*Tirant-lo-Blanc*",² *novela moderna*³ (publicat per primera vegada a la *Revista Valenciana de Filologia* de 1951).⁴

Alonso hi declara el seu entusiasme pel *Tirant*: «Una de las obras extraordinarias que he leído en mi vida es *Tirant lo Blanc*. También (y con cuánta más utilidad) fue una sacudida para Cervantes: basta mirar el capítulo del escrutinio de los libros de don Quijote.» (p. 203)⁵

És el fet de la 'modernitat' «temprana» que atreu l'atenció del poeta i filòleg espanyol.

En el seu «Prólogo»⁶ del 1961 ens explica el perquè del títol del llibre i ens parla «de los rasgos de modernidad del *Tirant lo Blanc*» i de la «fórmula nueva: mirar a la realidad y ante todo a la realidad del hombre [...] y pintarla, descubrirla, hacerla comprender al lector» (p. 14).

«Habían pasado muchos años de mi vida literaria sin que yo hubiese leído el *Tirant lo Blanc*. Lo leí por primera vez en la edición, excelente, de Martín de Riquer: me quedé asombrado. Como en el *Quijote*, pero de modo muy distinto que en el *Quijote*, también en el *Tirant*, medievalidad y modernidad estaban entrelazadas [...]; y el arte del libro nos parece moderno, como de

¹ Madrid: Ediciones Guadarrama.

² Sembla que fou l'editorial que ha posat els guions en el títol de l'assaig, perquè al text Alonso no en posa mai al *Tirant lo Blanc*.

³ A les pàgines 201 a 253.

⁴ Vol. 1 (1951), p.179-215. Ara també reproduït a Dámaso Alonso: *Obras completas*, vol. VIII, Madrid: Gredos, 1985, p. 499-536. Alonso va tornar al tema amb «El realismo libre y vitalista del *Tirant lo Blanc*: Un ejemplo» en: *Coloquio* 7 (1972), p. 5-11.

⁵ Amb raó Martí de Riquer, en el «Proemi» de la seva *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, p. 22-24, posa en relleu el valor de l'estudi d'Alonso: «estudi tan original i tan profund» (p. 24). Respecte a una correcció a fer a la bibliografia del llibre de Riquer vegeu la nota 30.

⁶ P. 9-16.

nuestros días, sí, como del mismo siglo XX, como del arte más aéreo del siglo XX.» (p. 14)

Val la pena continuar la citació del pròleg (p. 15):

Al ir a mediar el XV está cuajando en varios pueblos de Europa un nuevo realismo, mucho más humano que todo lo anterior. Pero nada, nada hay, en ese nuevo brotar, comparable con este libro, por lo que toca a fidelidad a la vida, y aun a las fuerzas más alacres de la vida. Este libro, escrito en nuestra Península, en lengua catalana de Valencia, no es aún una novela totalmente realista, pero en la parte en que lo es, representa un arte superior, una técnica infinitamente más lograda y más cercana a la novela moderna que todas las otras obras escritas antes del siglo XV o durante el siglo XV. Son esos mediados del siglo, en que se escribe el *Tirant*, instantes como de un intento de constitución de la novela moderna: un inmenso mundo literario —el mundo de la novela había de llenar nuestra época— está pugnando por nacer. En ese bullir de fuerzas manantes nada nos da la sacudida de modernidad y ligereza que nos producen muchas páginas del *Tirant lo Blanc*. [...]

Creo que la importancia del siglo XV para la constitución, un siglo más tarde, de la novela realista, no ha sido considerada —un caso más, entre tantas desatenciones o tantas miopías— por la crítica internacional.

I després de mencionar en nota a peu de pàgina que «Fue tema de un curso de cuatro lecciones que di en la Universidad de Londres, en 1957» acaba dient (p. 16): «Fue la lectura del *Tirant lo Blanc* lo que me reveló la importancia del realismo bullente, manante, del siglo XV, en los pueblos románicos del Occidente europeo: primavera temprana del nuevo arte de la novela.»

En el seu assaig Alonso comença per parlar de la mentalitat positivista de Martorell, guiat per Menéndez Pelayo: «Ya Menéndez Pelayo observó agudamente que Tirant es un "hábil capitán" y no un "caballero andante".⁷ Un ingenioso, un apto técnico, un estratega» (p. 207). Amb vista al capítol 106

⁷ Menéndez Pelayo havia tractat del *Tirant* en les seves *Introducciones* als volums de la *Nueva Biblioteca de Autores Españoles*, que a partir de 1905 foren publicades sota el títol de *Orígenes de la novela*, reproduïts en l'edició de les *Obras completas de Menéndez Pelayo*, vol. XIII-XVI. Les pàgines dedicades al *Tirant* es troben al vol. XIII, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2a ed., 1961, p. 388 i 392-403. Alonso no cita gaire exactament perquè Menéndez Pelayo diu (a la p. 400 que Alonso dóna com a referència): «No es un aventurero andante [...] sino un hábil capitán». Més tard Menéndez Pelayo parla del «realismo demasado prematuro» (p. 403) del *Tirant* i abans fa un judici curiós, dient que el *Tirant* «resultó uno de los libros más catalanes que existen, con cierta indefinible nota de gracia y ligereza valenciana» (p. 399).

del *Tirant* m'interessa subratllar aquesta formulació «ingenioso», «apto técnico» que utilitza Dámaso Alonso; dedica el segon subcapítol (p. 208-218) al «Positivismo científico» i comença per presentar la descripció de la disposició dels dos espills que la Viuda Reposada utilitza per enganyar Tirant amb la suposada infidelitat de Carmesina amb l'hortolà (cap. 283). El que interessa especialment a Alonso és el passatge: «E per dar-ne major experiència: un home té una nafra en les espatles, com la porà veure? Prenga dos espills e pose l'u en la paret, e l'altre en dret d'aquell espill que vós lo pugau veure; e la plaga representa en lo primer espill, e d'aquell representa en l'altre.»⁸ Alonso tradueix: «Y para que se comprenda mejor: un hombre tiene ...» i comenta que l'autor «necesita comunicar la comprensión y la racionalidad de la comprensión al lector y lo hace casi en términos de pedagogía científica.» (p. 209)

Passant a d'altres estratagemes Alonso comenta que «Martorell hace un variado despliegue de sus conocimientos de estrategia militar y de todas las aplicaciones de técnicas especiales que en un determinado momento puedan usarse con fines de guerra: el conde de Vároic hacía con azufre unas antorchas que el viento no podía apagar (pág. 30); y con cal viva, azufre y otras sustancias, unas granadas que le sirven para incendiar el campamento enemigo (págs. 27-32).» (p. 211)

«En otro capítulo se nos explica cómo el defensor de una plaza puede romper las márgenes de un río y protegerse con la provocada inundación (pág. 492). [...] O véase la ingeniosa invención para hacer que, por la noche, doce naves parezcan setenta y cuatro. [...] (págs. 533-534)» (p. 212).

I com a punt culminant d'aquesta «precisión científica» i del «mecanicismo técnico no medieval»⁹ Alonso passa a l'episodi del capítol 106 del *Tirant*: «Pero véase ahora la minuciosa, perfecta descripción de cómo un marinero consigue incendiar una nao de genoveses anclada no lejos de la orilla:» i en les pàgines 212 a 215 ens dóna l'extensa citació de l'episodi en la versió de la traducció castellana de 1511¹⁰ i en l'original català.

Al final comenta: «No he podido suprimir nada, porque en la difícil y matemática concatenación de los mil pormenores se revela cómo funcionaba

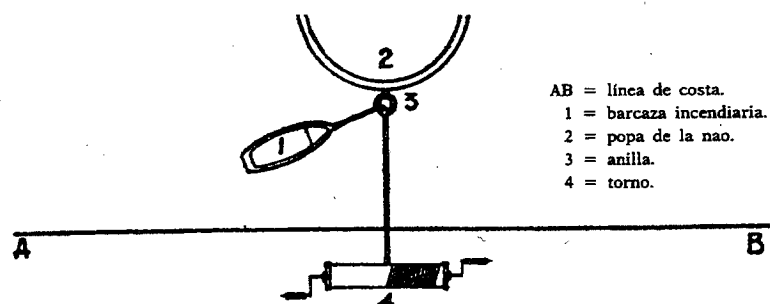
⁸ Cito segons l'edició de Martí de Riquer, Barcelona: Edicions 62, 1983, vol. II, p. 124, que només difereix de l'edició de Riquer utilitzada per Alonso (Barcelona, Biblioteca Perenne, 1947) en una menudència: «espatles» per «espatlles».

⁹ Aquests són els epígrafs que porten les pàgines 211, 213, 215 i 217.

¹⁰ Segons l'edició de Riquer *Tirante el Blanco, traducción castellana de 1511*, 3 vols., Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1947.

la mente del autor. Se diria que el autor no es ya un artista, sino que quiere enseñarnos todos los pormenores, todas las sutilezas, todas las exquisitas precauciones de una técnica complicada» (p. 214-215). I al final exclama: «¡Qué acumulación de previsiones! ¡Qué cantidad de experiencia humana! ¡Cómo todo se justifica y se engarza con perfecta lógica!» (p. 216)

Alonso fins i tot afegeix un dibuix amb el qual subratlla gràficament els elogis verbals del realisme tècnic del *Tirant*. Reprodueixo aquest dibuix:¹¹

En este esquema, por razones de claridad, se ha representado inexactamente la posición de la argolla de la nao (pues iba por debajo de la línea de flotación y no se ha tenido en cuenta la curvatura de la popa) y se ha dibujado un torno horizontal (en vez de un cabrestante vertical).

Tornem a examinar el text original que ens descriu l'episodi i els seus preliminars en el capítol 105:¹²

Aquella nit Tirant ab los seus féu guayta envers lo port. Les naus dels genovesos staven molt prop de terra, en especial la nau del capità, que n'estava més prop que totes les altres. E quasi envers la mija nit, un mariner se acostà a Tirant e dix-li:

-Senyor, ¿què daria la mercé vostra al qui en nom vostre cremàs aquesta nau en la nit que ve, qui més prop de terra stà, que's diu que és del capità dels genovesos?

-Si tu tal cosa faç —dix Tirant—, yo de bon grat te daré III milia ducats de or.

-Senyor —dix lo mariner—, si la mercé vostra me promet a fe de cavaller de dar-los-me, yo y posaré tot mon saber. E si no u faç, me obligue de ésser catiu vostre.

-Amich —dix Tirant—, yo no vull que tu poses penyores negunes ni t'obligues a neguna cosa, car la infàmia e vergonya que'n reportaràs si no faç lo que m'as dit te serà prou

¹¹ Que figura a la pàgina 216 de l'assaig d'Alonso.

¹² D'ara endavant citaré per l'edició d'Albert Hauf: Joanot Martorell (Martí Joan de Galba?): *Tirant lo Blanch*, ed. coordinada per Albert G. Hauf, fixació del text Albert G. Hauf i Vicent Josep Escartí, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 2a ed. 1992, 2 vols. Aquí vol. I, p. 186-189.

punició e pena. E de mi, yo't promet, per lo orde que he rebut de cavalleria, que si tu demà, entre tot lo dia e la nit tu la cremes, yo't daré lo que t'é promés e molt més avant. Lo mariner restà molt content perquè ell ho tenia per cert, per la gran destrea que tenia en la mar e en la terra. Al matí ell donà orde en totes les coses que havia necessàries.

L'episodi pròpiament dit i que podem anomenar *L'enginy de posar foc a la nau del capità dels genovesos* comença unes línies abans del capítol 106:

[...] Tirant tornà a la posada del rey. E après que agueren sopat, posaren-se en orde per anar a fer la guayta e per veure lo mariner si faria lo que havia dit.

Com fon quasi la mija nit e fehia molt gran scuredat, lo mariner tingué ses coses prestes per cremar la nau del capità. E féu-ho en semblant forma.

CAPÍTOL CVI

Com Tirant féu cremar la nau del capità dels genovesos, qui fon causa que tots los moros se n'anaren de ylla.

Lo avisat mariner hagué fernet un argue en terra, vora mar, molt fort. Aprés agué una molt grossa gúmena e posà-la dins una barqua ab dos hòmens que voguaven, e ab ell foren tres, e pres una corda tan grossa com lo dit, de cànem, molt largua. Com foren prop la nau, que sentien parlar los qui fehien la guayta al castell de popa, féu detenir la barca e despullà's tot nuu, e senyi's una corda e posà's en la çinta un petit coltell ben esmolat per ço que, si havia a taillar alguna corda que u pogués fer; e posà'l-se de part de tras, que al nadar no l'enujàs. E en la bahina del coltell liguà lo cap de la corda. Manà als qui restaven en la barca que tostamps li donassen corda. Com ho hagué tot ordenat, lançà's en la aygua e nadant anà prop de la nau, que sentia molt bé parlar los que guaytaven.

Lavors més lo cap davall la aygua perquè no fos vist e apleguà a la nau hon stà lo timó, e aquí se aturà un poch perquè no temia que de negú pogués ésser vist. E més baix del timó, en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro per ço com volen mostrar carena o volen spalmar, o com corren gran fortuna e's trenquen les agulles del timó, ligen lo timó en aquelles anelles, les quals van totes davall l'aygua.¹³ E lo mariner passà la corda per la anella, e pres lo cap de la corda e tornà'l-se a liguar. E posà's davall la aygua e tornà a la barca. E pres lo cap de la corda e liguà'l al

¹³ Sic.

cap de la gúmena, e va-la molt bé ensevar e portà-se'n un gran troç de seu per ensevar la anella, per ço que passàs millor e no fes tanta remor. E deixà manat que, com aguessen cobrat lo cap de la gúmena, que prenguessen un fus de ferre e que'l passassen per mig de la gúmena per ço, com apleguàs a la anella e no pogués passar, que ell agués notícia que ells havien cobrat lo cap de la gúmena. E tornà's a lançar en la aygua e tornà a la nau, e ensevà molt bé la anella. E los de la barca tiraren la corda prima fins a tant que cobraren lo cap de la gúmena; lo fus fon posat de ferro en la gúmena. Com fon a la anella no podia passar: conegué lo avisat mariner que lo cap de la gúmena era en la barca.

Com li paregué hora anà-sse'n. Ixqué en terra e liguà lo un cap de la gúmena en lo argue e l'altre liguaren ha una barca gran, a manera de balaner, que ja la tenia plena de lenya e de tea, ruxat tot ab oli perquè cremàs bé. Posaren-hi foch e leixaren-lo bé ençendre, e posaren-se cent hòmens a l'argue e començaren molt fort a vogir. E ab la força de l'argue fon fet tan prest que escassament fon partit lo balaner que fon peguat al costat de la nau. E ab les grans flames de foch que portava, prestament se pres lo foch en la nau, ab tan gran fúria que res en lo món no bastara apagar-lo, sinó que los de la nau no pensaren altra cosa sinó de fogir ab les barques. Altres se lançaven en la mar per passar en les altres naus, per bé que no pogueren escusar que molts n'i moriren cremats per no haver temps de poder exir; e a molts lo foch aconseguí dormint.

Los qui fehien la guayta alt en lo castell anaren prestament a dir al mestre com un gran foch havia en les naus dels genovesos. Lo mestre se levà e pujà alt en una torre. Com véu lo gran foch, dix:

—Per mon Déu, yo pens que açò haurà fet Tirant, car ell me dix anit que volia asajar si poria fer una poca de luminària entre les naus dels genovesos.

Com fon de dia, Tirant pres tres mília ducats e donà'ls al mariner, e una roba de seda forrada de marts e un gipó de brocat. Lo mariner li'n féu infinides gràcies e restà molt content.

Com lo soldà véu la nau cremada, dix:

—Quins hòmens del diable són aquests que no temen los perills de la mort? Que a veles plenes són entrats per mig de tantes de naus que y havia en lo port e han socorregut la ciutat. E puix han començat a cremar la nau del capità, sí's faran totes les altres, car no pdoen saber los mariners com pot ésser stat açò. Cosa de gran admiració és que negú no u puga saber!

Com la nau se cremava, la gúmena ab què tenia liguat lo balaner cremà's e ab lo argue cobraren lo cap. Hi ells no podien pensar lo balaner com era vengut axí dretament en aquella nau més que'n nenguna de les altres.

S'entén que els «ells» de la darrera frase són novament els mariners genovesos.

El text després ens notifica que el soldà decideix de posar fi al setge, també perquè «eren en l'entrada de l'hivern, que los frets e les pluges los començaven de enujar», i es proposa de tornar l'any vinent.

Examinant el text detalladament ens adonem que la declaració de Dámaso Alonso de que «todo se justifica y se engarza con perfecta lógica» no és correcta.

Alguna cosa ja devia notar Alonso perquè citant la traducció castellana de 1511 feia aquesta observació (p. 215):

He tenido que corregir, aquí y allá, la traducción castellana de 1511, porque el traductor ha entendido mal varios puntos de este pasaje. Traduce "hagué fernet un argue en terra" por "avía hincado un gran madero" (pero se trata de un cabrestante o torno); "que ell hagués noticia que ells havien cobrat lo cap de la gúmena" lo vierte así: "conociese que ellos avían ya suelto toda la maroma hasta el cabo" (1, 135), y no es eso: el cabo de la maroma era precisamente lo primero que (atado a la cuerda fina) tenían que soltar los de la barca; lo que el ingenioso marinero quería saber es cuándo el cabo de la maroma, después de pasado por la anilla, llegaba de retorno a la barca. (Y, claro está, poco antes tampoco lo había entendido: "que com haguessen *cobrat lo cap* de la gúmena"; en 1511, "que cuando *llegasen al cabo* de la maroma"). El problema que se planteaba al marinero era el de pasar una maroma gruesa por la anilla de la nao, conservando él los dos cabos de la maroma. Como con la barca no se podían acercar a la nao sin ser vistos, y un hombre, nadando, no puede llevar una maroma, se vale el marinero de una cuerda fina (de poco peso), cuyo extremo lleva nadando, mientras desde la barca le sueltan cuerda, hasta hacerla pasar por la anilla. Vuelve a la barca, ata uno de los extremos de la cuerda a la maroma; tirando ahora por el otro extremo de la cuerda fina, claro está que la maroma comenzará a salir de la barca, pasará por la anilla y volverá a la barca. Lo que le interesa al marinero (mientras él está otra vez junto a la anilla ensebándola) es saber cuándo vuelve a la barca el cabo de la maroma: un hierro atravesado en ésta será la señal. Hecho así, el marinero ha conseguido todo lo que necesitaba: la maroma pasa por la anilla, y él tiene en su poder los dos cabos de la maroma: basta sujetar el uno a una barcaza incendiaria y tirar, desde tierra, del otro con un cabrestante o torno, para que el fuego llegue a la nao. El traductor de 1511 se hace un lío. (p. 215-216)

Malauradament, Dámaso Alonso, encara que ha esmenat en vuit casos la traducció castellana (indicant-ho entre claudàtors), també es fa «un lío». No ha arribat a pensar-se a fons el mecanisme i la lògica de l'episodi. No ha visualitzat prou bé que el «hierro atravesado en ésta» no serveix per a res. Ara mateix ho veurem.

Però acabem encara de citar els últims elogis que Alonso fa de la «perfecta lógica»:

En el fondo, el más sencillo caso de los espejos y este de la nao son semejantes: allí se trata de un problema de óptica; aquí de uno de mecánica. Los dos están resueltos, en esta novela de mediados del siglo XV, con delicada limpidez. En el segundo se engarzan otros muchos conocimientos de experimentación. Nótese la importancia de la acústica: ruido que hace una lancha de remos; relación entre la perceptibilidad de una conversación (1.º cuando se oye; 2.º cuando se oye bien) y la distancia; ruido de una maroma que pasa rozando por una anilla de hierro, etc. Por primera vez en la novela mundial, la utilización mecánica, por el *homo faber*, de los elementos de la naturaleza es un modo casi constante de la acción (p. 216-217).

I encara parla de «instrumentos de precisión» i de la «perfección, claridad de las explicaciones técnicas que aparecen a todo lo largo de la novela de Martorell, y que nunca están en ella enquistadas, pues se corresponden con una diafanidad general que a todo llega, reflejo inmediato, claro está, de la mente del autor.»¹⁴ (p. 217)

Alonso ha captat bé la voluntat de precisió, però no ha sabut veure que justament el text que ell cita com a prova màxima està corromput d'alguna manera.

Intentem aclarir-ho!

Formulem primer la condició prèvia que necessita el mariner per poder fer arribar la barca incendiària en un no-res de la platja o terra fins a la nau genovesa: necessita una gúmena (corda molt gruixuda) de doble llargària terra-nau (per ser exactes: més d'una a dues vegades la fondària del mar en aquell lloc), lligat un cap a la barca incendiària i l'altre a l'argue (o torn) i passada per l'anella grossa de baix del timó de la nau. Deixar la gúmena en aquesta posició no ho podia fer un nedador, pel pes de la gúmena (com va veure bé Alonso). Fins i tot una corda «fina» d'un dit pesaria massa i s'enfonsaria massa dins l'aigua per portar-la nedant des de terra fins passar-la per l'anella i, especialment, *tornar-la nedant*, estirant-la, vist que al final arribaria a tenir

el pes de la doble llargària terra-nau.¹⁵ I encara que el text digui que la nau del capità estava «molt prop de terra» això devia ser relatiu perquè els vaixells enemics no ancorarien massa prop de terra.

De manera que calia apropar-se en una barca tant com es podia a la nau, sense aixecar les sospites dels guaites, i fer des d'allà l'operació. Des d'aquí s'havia d'operar, també, primer amb la corda fina i posar-la (amb totes les precaucions descrites) en posició barca-nau-barca.

En aquest moment ens demanem perquè el mariner no fa tornar la barca a terra (sempre donant corda d'una banda i aguantant el cap de la corda de l'altra), per tal de lligar allà còmodament la corda a la gúmena i estirar la corda fins tenir en posició a la gúmena. Amb això ni hauria tingut necessitat de tornar una segona vegada a la nau (calia evitar al màxim de ser descobert pels guaites). Fins i tot per fer entrar la corda fina a terra s'hauria pogut fer servir l'argue si aquest no feia soroll.

La preocupació que desaconsellava aquest procediment era evidentment el fer lliscar bé i sense vibració la corda i la gúmena per l'anella. Ara bé, la raó que es dona —enseuar l'anella— no convenç. No ajudava gran cosa enseuar l'anella metàl·lica que després de pocs metres de corda o gúmena passada ja no conservaria cap capa de sèu en el lloc on faria falta; més aviat calia tenir molt ben enseuada la gúmena (i també la corda) en tota la seva llargària que així aportaria sèu contínuament. Tampoc no era aconsellable enseuar una llarga gúmena des d'una barca en lloc de fer-ho còmodament a terra. Però potser el text senzillament se salta el detall i sobreentén que a la barca només se li donava el darrer toc i el tros de sèu a l'anella només era una mesura addicional.

El punt neuràlgic era quan al final de la corda fina la gúmena acoblada havia de passar per l'anella sense encallar-se. Aquí el mariner havia d'haver fet una mena de nus artístic, aprofitant el tipus 'pinya de rosa',¹⁶ que lligués el cap de la gúmena, és a dir els seus blens amb els de la corda fina de canem de tal manera que hi hagués una transició llisa (i molt ben enseuada també). Que el cap de la gúmena gruixuda lligat al final de la corda fina passés bé, fent un revolt de 180 graus, era cosa difícil, però potser possible. En tot cas era molt més segur que una persona estigués a l'anella en aquest moment crític i ajudés perquè res no s'encallés.

¹⁴ P. 217. Vegeu també al final del meu treball, la nota 59.

¹⁵ Encara que sostinguda al mig per l'anella, en certa mesura.

¹⁶ Vegeu *Diccionari català-valencià-balear*, vol. 8, p. 593, columna a, lletra g.

Hi ha encara un altre problema que el text oblida de mencionar: la segona frase del capítol 106 diu que «agué una molt grossa gúmena e posà-la dins una barqua». Significa això que la hi posa sencera? Hauria estat millor (potser el text ho sobreentén) deixar l'última part de la gúmena lligada a l'argue a la platja per *servir d'ancoratge* que la barca necessita. Sense això, en el moment que els dos de la barca tiressin la corda i després la gúmena (a través de l'anella de la nau) cap a ells, la barca s'aproparia irremeiablement cap a la nau. (L'altra solució era tirar l'àncora.) No se'ns diu res, de tot això, però sembla que no s'exclou que sigui així. Tot el que hem dit fins ara, encara es pot compaginar amb el text del *Tirant* que tenim —fins a: «no fes tanta remor» (línia 22).

Ara, però, ve la frase «E deixà manat que, com aguessen cobrat lo cap de la gúmena» —queda clar: en aquest moment hauran cobrat el cap— «que prenguessen un fus de ferre e que'l passassen per mig de la gúmena per ço, com apleguàs a la anella e no pogués passar,» —hem de pensar que els dos de la barca seguirien tirant tota una llargària nau-barca de la gúmena— «que ell agués notícia que ells havien cobrat *lo cap de la gúmena*»: el cap ja l'havien cobrat en el moment de posar el fus de ferro; no el poden cobrar novament si han fet arribar el fus fins a l'anella estirant més gúmena. Si més no *seguien* tenint el cap de la gúmena a la barca (suposem que cobert pels llaços de la gúmena entrant).

I seguim llegint el text:

El mariner torna a la nau. «E los de la barca tiraren la corda prima fins a tant que cobraren lo cap de la gúmena». (Així clarament els dos de la barca estaven comunicats amb l'anella de la nau per la gúmena d'anada i la de tornada.) «[L]o fus fon posat de ferro en la gúmena» (a la barca!). «Con fon a la anella» (a la nau, havent fet el recorregut barca-nau!) «no podia passar: conegué lo avisat mariner que lo cap de la gúmena era en la barca.» Es repeteix la doble aparició del cap de la gúmena encara que entremig la gúmena ha estat correguda o estirada considerablement.

En aquestes dues frases detectem, doncs, una *incongruència absoluta del text*, i a més repetida.

Posar el ferro no serveix per res. En realitat no era necessari marcar cap punt en la gúmena, perquè l'efecte desitjat pel mariner s'aconsegueix manant als dos de la barca que senzillament acabin de tirar quan el cap de la gúmena els hagi arribat (cosa que, a més, ja farien automàticament) i l'haver acabat de tirar indica prou clarament al mariner que espera a l'anella que a la barca han

cobrat el cap de la gúmena. (Ens demanem per a quina operació tècnica faria falta marcar un punt de la gúmena.)¹⁷

Ens estem adonant que el text original català està corrupte.

Com a primera hipòtesi d'explicació de la corrupció assenyallem que el text repeteix sis vegades formulacions que utilitzen l'expressió «cap de la gúmena» en poc més de deu línies¹⁸ i que això pot ser el motiu i el resultat d'una falsa esmena del manuscrit per part del caixista. També el fet de mencionar primer el que «deixà manat» i després el que efectivament feren pot haver provocat la confusió.

Com hem vist, també Dámaso Alonso s'havia fet «un lío». M'estranya, per cert, que fins ara ningú hagi llegit amb prou atenció l'article d'Alonso per adonar-se que no arribava a solucionar el problema que s'havia proposat aclarir.¹⁹

Una vegada que tenim localitzat el punt més important d'incongruència, repassem els altres punts que poden no correspondre a la perfecció i claredat de l'explicació tècnica que menciona Alonso:

—«E ensevà molt bé la anella. E los de la barca tiraren la corda» (línia 26-27); com poden saber els dos de la barca quan el mariner ha arribat a la nau

¹⁷ Només si la barca estigués posicionada exactament al mig entre nau i terra el fus de ferro, posat al moment d'haver cobrat el cap de la gúmena en la barca, en arribar a l'anella (perquè a la barca haurien continuat estirant la gúmena) marcaria la posició final preparatòria de la gúmena: ja només haurien de tornar remant deixant anar a l'aigua la gúmena recollida a la barca després de posar el fus de ferro i portarien el cap de la gúmena a terra per lligar-lo a la barca incendiària. El *final de la gúmena* (una quarta part de la llargària terra-nau-terra) estaria lligat ja des del principi a l'argue (fent d'ancoratge) i en tornar la barca el deixarien senzillament anar a l'aigua. (Si l'haguessin portat tot a la barca i haguessin utilitzat una àncora per fixar la posició de la barca, en tornar l'haurien de deixar sortir a l'aigua des de la barca —variant poc pràctica.) En el cas que ventilo el ferro podria quedar clavet, vist que està en la exacta meitat de la gúmena i posicionat en aquella banda de l'anella des d'on la mitja llargària de la gúmena (= nau-terra) tornarà a l'argue en el moment de la propulsió de la barca incendiària per l'altra meitat de la gúmena. Potser és aquest tipus de premeditació que ha motivat tot el detall del fus de ferro.

¹⁸ Sis vegades de les quals tres van amb el verb «cobrar»: «liguà'l al cap de la gúmena», línia 20-21; «aguessen cobrat lo cap de la gúmena», línia 23; «havien cobrat lo cap de la gúmena», línia 26; «cobraren lo cap de la gúmena», línia 28; «que lo cap de la gúmena era», línia 30; «liguà lo un cap de la gúmena», línia 31-32.

¹⁹ En la seva *Aproximació al Tirant lo Blanc* (vegeu a dalt, nota 5), p. 217, Martí de Riquer recorda que l'«[e]stratagema [fou] atentament estudiat per D. Alonso» i diu que les «pàgines que dedica Martorell a l'estratagema de l'avisat mariner [...] són admirables quant a la precisió; i el novel·lista explica, sense que hi hagi ni un mot que sobri ni un mot que hi manqui, l'hàbil i complicada operació de l'avisat mariner».

i ha acabat d'enseuar l'anella? Tot això en «molt gran scuredat»²⁰? No se'ns diu res.

—En realitat, si no es menciona com a motiu el perill de l'encallament del cap de la gúmena en el moment de passar l'anella (estirada per la corda fina), la segona sortida a l'aigua del mariner és innecessària, perquè enseuar l'anella, com hem dit, no serveix per gran cosa (i en tot cas ho hagués pogut fer a la primera anada).

—El moment de la segona tornada del mariner a la barca seria el moment de tornar a vogar cap a la terra o platja — suposem que donant gúmena d'una banda (si és que està tota a la barca) i aguantant o estirant el cap de la gúmena per l'altra. Si hi hagués hagut un fus de ferro atravesat a la gúmena no s'hagués pogut fer res de tot això. No se'ns diu res que el fus de ferro s'hagi tornat a treure. L'assumpte del fus de ferro no quadra.

—El mariner, a terra «liguà lo un cap de la gúmena en lo argue e l'altre liguaren ha una barca gran» (línia 31-32). Seria més pràctic que l'extrem de la gúmena ja estigués lligat a l'argue des de l'inici de tota l'operació com ja he dit.

—La resta no planteja massa problemes: l'argue (que s'ha de suposar vertical) tindria —posem per cas— cinc pals radials atravesats, és a dir deu extremitats, en cadascuna de les quals «vogarien» deu homes («cent hòmens» en total) cargolant la gúmena i així fent arribar veloçment la «barca gran, a manera de balaner», incendiària, a la nau. Cal suposar a més, que el tambor de l'argue era situat a sobre dels caps dels homes (protegits de la corda que entrava) i que tenia un diàmetre ample per agafar molta corda en poc temps. Caldria considerar, però, si no bastarien bastant menys homes per a l'operació²¹ i si la indicació de «cent» no és més aviat una indicació genèrica, indicant que es tractava d'un nombre considerable d'homes.

Examinem ara algunes traduccions a altres llengües per veure com els traductors han intentat esquivar el problema.

Ja la traducció castellana de 1511 havia canviat el text per solucionar la incongruència com hem vist en la cita d'Alonso: «conociese que ellos avían ya suelto toda la maroma hasta el cabo»; aquesta solució fa suposar que

²⁰ Últim paràgraf del capítol 105.

²¹ Vegeu, a baix, la nota 78 sobre 30 homes treballant en el torn d'una algarra.

només es necessitava una gúmena de la doble llargària barca-nau.²² Però com he dit es necessita la doble llargària terra-nau.

La traducció corregida d'Alonso (p. 212-213) tampoc no soluciona res, perquè és una senzilla traducció fidel al text català (però incongruent així mateix).

Un dels dos traductors moderns a l'anglès (David Rosenthal)²³ fa dos canvis significatius en la seva traducció: deixa sense traduir la frase completa des de «E deixà manat» fins a «que ells havien cobrat lo cap de la gúmena.» (línia 21-24), corregeix que «both ends» (p. 155) havien tornat a la barca i afegeix en la frase següent que el mariner abans d'anar-se'n de l'anella va treure el fus de ferro («pulled the pin out»), cosa que no està dit al text català però que demostra que aquest traductor també jutjava incorrecte el text i intentà, sense aconseguir-ho, donar-li correcció tècnica i lògica:

Having slipped the line through the ring, the sailor fastened it to his waist again and swam back to the boat, where he tied one end of the line to one end of the anchor cable and greased both with suet. Then he swam back to the ring and greased it too, so the ropes would slide smoothly and noiselessly through it. When the oarsmen had pulled in the entire line, they stuck a heavy iron pin through the middle of the cable, and when the pin caught on the ring, the sailor knew both ends of the cable were back in the boat.

Finally, he pulled the pin out, swam back to the rowboat, and returned to shore, [...] (p. 155)

L'altre traductor a l'anglès, Ray La Fontaine, que fins fa uns quants anys havia quedat desconegut pels catalanistes, encara que la seva traducció havia

²² O, per ser exactes, de la triple distància barca-nau, vist que el cap *de davant* de la gúmena ja l'havien cobrat al posar el fus de ferro i que això significava ja dos cops la distància barca-nau.

²³ *Tirant lo Blanc* by Joanot Martorell & Martí Joan de Galba, translated and with a foreword by David H. Rosenthal, London: MacMillan, 1984 (1a ed. a New York: Schocken Books, 1984). El capítol 106 està a les p. 154-157. A la *Zeitschrift für Katalanistik* 8 (1995), p. 187-190, he comentat aquesta traducció que des d'un punt de vista de correcció filològica és escandalosa. Allà menciono també que Josep M. Solà-Solà calcula que Rosenthal ha eliminat un 15 % del text del *Tirant*. I no és que hagi deixat sense traduir alguns capítols sencers del llibre sino que contínuament se salta parts de les frases que li semblen menys digeribles per als lectors nordamericans. A la p. xxiii del seu prefaci a l'edició mencionada diu: «I have eliminated as many redundancies as possible [...] to make the book more readable». I en la pròxima frase menciona a Martí de Riquer, agraint-li els seus consells, de manera que el lector del prefaci rep la impressió que Riquer ha consagrat o autoritzat el frau comès per Rosenthal.

estat publicada l'any 1974 com a tesi doctoral,²⁴ deu anys abans de la de Rosenthal, demostra que és un traductor més fidel²⁵ que Rosenthal. S'atè a l'original català. (Malauradament, però, en aquest cas això no li soluciona res.)

The sailor passed his rope through the ring and tied the end of the rope around his waist as before; and he swam underwater back to the boat. There he took the end of the rope and tied it to one end of the anchor cable, which he greased thoroughly. Then he took a huge piece of suet with which to grease the ring, so that the cable would pass through it more easily and without too much noise. He told the oarsmen that when they recovered the end of the cable, they were to take an iron rod and insert it through the center of the cable which was being released, so that when the rod reached the ring, obstructing the progress of the cable, he would know that they had recovered the end of the cable. He then dropped back into the water and swam to the ship. He greased the ring fully and the men in the boat pulled on the first rope until they recovered the end of the anchor cable. The iron rod was inserted into the outgoing cable. When it reached the ring and the cable could not be pulled further, the crafty seaman knew that the end of the cable was in the boat.

When he deemed it the right time, the sailor returned to shore. [...] (p. 200)

També el traductor alemany, Fritz Vogelgsang,²⁶ segueix el text català, però intenta fer alguns aclariments addicionals que poso en cursiva:

Unser Seemann nun zog sein Seil durch den Ring, packte das vordere Ende des Seils, schlang sich dieses wieder um den Leib, tauchte wieder und schwamm zu dem Boot zurück. Dort nun nahm er das Ende des Seils und verknotete es mit dem Ende der Schlepptrosse, worauf er diese sehr sorgfältig mit Talg einschmierte. Einen ordentlichen Batzen von diesem Fett nahm er an sich, um auch den Ring noch tüchtig einzuschmieren, damit die Trosse besser durchgleiten könne und kein *höllisches Knirschen und Quietschen* verursache. Den *Ruderknechten, die nun am anderen Ende des Seils zu ziehen hatten*, hinterließ er, bevor

²⁴ La tesi doctoral era lliurement assequible com a fotocòpia o microfilm a través de University Microfilm International de la University of Michigan at Ann Arbor des de 1974 i a través de les bibliografies usuals (per exemple *Dissertation Abstracts*). No fou fins al 1989/90 que Josep M. Solà-Solà la descobrí; la publicà com a llibre en la seva sèrie *Catalan Studies*: Joanot Martorell, Martí Joan de Galba: *Tirant lo Blanc. The complete translation*, translated from the Catalan by Ray La Fontaine, New York, ...: Peter Lang, 1993. Solà-Solà hi fa una apreciació comparativa de les traduccions de La Fontaine i de Rosenthal a la p. 3.

²⁵ Cosa que he posat en relleu en la meua ressenya de la publicació editorial de la traducció de La Fontaine en: *Zeitschrift für Katalanistik*, 8 (1995), 186-191.

²⁶ Joanot Martorell und Martí Joan de Galba: *Der Roman vom Weißen Ritter Tirant lo Blanc. Erstes und Zweites Buch. Aus der altkatalanischen Sprache des Königreichs Valencia erstmals ins Deutsche gebracht von Fritz Vogelgsang*. Mit einem Vorwort des Übersetzers und einem Nachwort von Mario Vargas Llosa, Frankfurt am Main: S. Fischer, 1990. El segon i el tercer volum encara no estan publicats.

er sich erneut zum Schiff begab, die Anweisung, sie sollten, sobald der Anfang der am Hanfseil mitgezogenen und so durch den Ring zu schleusenden Trosse wieder in ihre Hände gelange, eine spitze Eisenspindel nehmen und diese mitten durch das über die Bootskaute auslaufende Trossenstück stecken. Wenn nämlich die verquere Spindel zu dem Ring gelange und nicht durchkomme, so bedeute dies für ihn die Auskunft, daß sie den Anfang der Trosse wieder im Boot hätten; er müsse das wissen, denn sie würden später ja beide Enden der Trosse benötigen. Nach dieser Instruktion ließ sich der Seemann wieder ins Wasser gleiten und schwamm noch einmal zu dem Schiff hinüber. Er fettete den Ring gründlich ein, und die im Boot zogen an dem dünnen Seil, bis sie das Vorderende der Trosse zu fassen bekamen. Die Spindel wurde durch die auslaufende Trosse gesteckt, und als dieser sperrige Eisenstift zu dem Ring gelangte, kam er nicht hindurch, und dem gewieften Seemann war klar, daß das Vorderende der Trosse sich *bereits wieder* im Boot befand. Nun schien ihm der Zeitpunkt gekommen, sich *mit seinen Helfern* auf den Rückweg zu machen. [...] (p. 342-343)

És evident, que tot i els esforços del traductor d'afegir-hi aclariments, aquest no s'adona del contrasentit del «sobald der Anfang der [...] Trosse wieder in ihre Hände gelange» amb el «daß sie den Anfang der Trosse wieder im Boot hätten»²⁷. Especialment l'explicació afegida «er müsse das wissen, denn sie würden später ja beide Enden der Trosse benötigen»²⁸ no serveix per a res, perquè justament el cap de la gúmena estava a la barca en lligar-hi el mariner la corda i torna a estar-hi en el moment en el qual es pretén que cal posar el fus de ferro; és a dir que ja tenen «beide Enden der Trosse» a les mans. El traductor al neerlandès, Bob de Nijs,²⁹ intenta aprofitar algun canvi de la traducció anglesa de Rosenthal:

De zeeman haalde het touw door de ring en bond het weer om het middel, dook opnieuw onder en zwom naar de boot. Daar bond hij het uiteinde van het touw aan de kabel, beval op te trekken en alles met vet in te smeren. Hij nam een stuk vet mee om daarmee de ring in te smeren zodat het touw er makkelijker doorheen gleed en geen gerucht maakte. Hij zei de roeiers ook een ijzeren pin door de kabel te steken als het begin van de kabel hen weer bereikte, zodat, als hij bij de ring kwam, die er niet verder door zou glijden en hijzelf ook zou merken dat de kabel op de boot was. Hij liet zich weer in het water zakken en zwom naar het Genuese schip waar hij de ring goed invette. Ondertussen trokken beide roeiers het hennepouw naar zich toe tot het begin van de kabel weer aan boord was. Ze staken de

²⁷ Traducció: «Tan aviat que tinguessin novament el cap de la gúmena a les mans» i «que tindrien novament el cap de la gúmena a la barca».

²⁸ Traduit: «Deia que li calia saber-ho perquè després necessitarien els dos extrems de la gúmena».

²⁹ Joanot Martorell en Martí Joan de Galba: *Tirant lo Blanc*, Vertaald en ingeleid door Bob de Nijs, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 1987, p. 202.

pin erin en toen die bij de ring aankwam wist de zeeman dat het kabeleinde op zijn plaats was aangekomen. Ten slotte trok hij de pin eruit, keerde terug [...]

Aquí passa el mateix: «tot het begin van de kabel weer aan boord was» significa que el cap de la gúmena havia tornat a la barca i aleshores posen el fus de ferro («staken de pin erein») i es repeteix que el cap de la gúmena ha tornat a la barca, encara que el traductor neerlandès ho deixa més en termes generals dient que el cap de la gúmena «havia arribat al seu lloc» («het kabeleinde op zijn plaats was aangekomen»). En tot cas sent la necessitat d'afegir que abans que el mariner se'n vagi definitivament de la nau genovesa treu el fus de ferro («trok hij de pin eruit»), tal com havia afegit Rosenthal.

L'autor de l'antiga traducció italiana de 1538, Lelio Manfredi, sembla haver trobat una solució millor, encara que no queda clar si fou intencionada:³⁰

E così il marinaio passò la corda per l'anello e prese il capo della corda e tornossela a legare, e cacciassi sotto acqua e tornò alla barca; e prese il capo della corda e legollo al capo della gomena et unselo molto ben di sevo, perché ne haveva portato un gran pezzo per insevere l'anello, acciò che passasse meglio e non facesse romore; e lasciò per commandamento a quelli della barca che, quando havesse recuperato il capo della gomena, che prendessino un fuso di ferro e che 'l passassino per mezzo della gomena acciò che, quando arrivasse all'anello,³¹ ch'egli havesse notitia che loro havevano in barca il capo della gomena. E tornossi a gittare nell'acqua e tornò alla nave, et insevò molto bene l'anello, e quelli della barca tirorono la prima corda fino a tanto che recuperorono il capo della gomena; et il fuso

³⁰ *Tirante il Bianco*, a cura di A. M. Annicchiario, M. L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio, C. Zilli, introduzione di Giuseppe E. Sansone, Roma: Edizioni La Tipografica, 1984. Els editors haurien d'haver posat el nom del traductor a la portada. Així la bibliografia de Josep M. Solà-Solé («*Tirant lo Blanc* (A Bibliography)» en: «*Tirant lo Blanc: Text and Context / Proceedings of the Second Catalan Symposium*, New York, ...: Peter Lang, 1993, p. 181-201) suposa (p. 183) que A. M. Annicchiario és la traductora. L'edició del 1538 fou publicada a Venècia. Hi hagué, a Venècia mateix, una 2a i 3a edició el 1566 i el 1611. En la mencionada bibliografia de Solà-Solé cal corregir a la p. 197, a la 3a entrada, que l'autor del treball mencionat és Eric W. Winter; hi figura per error el nom de T. D. Stegmann; vegeu la *Zeitschrift für Katalanistik* 8 (1995), p. 192, nota 23, sobre el detall. El mateix número de la *ZfK*, a les p. 192-195, conté la meua ressenya d'aquestes actes del simposi dedicat al *Tirant*. La mateixa correcció bibliogràfica cal fer-la a la bibliografia del llibre de Martí de Riquer: *Aproximació* (vegeu a dalt nota 5), p. 318, 6a entrada, on figureu erròniament com a autor de la tesi de llicenciatura d'Eric W. Winter, quan jo només era el director de la dita tesi.

³¹ Els editors moderns del text afegeixen en nota a peu de pàgina (p. 250): «dopo anello: e no pogués passar R1.» R1 significa el text català de l'edició de Martí de Riquer: els editors, doncs, també semblen tenir algun dubte sobre la comprensió del text.

di ferro che era nella gomena, quando fu all'anello, non poté passare; allhora conobbe lo avisato marinaio che 'l capo della gomena era in barca. Quando gli parve hora se n'andò et uscì in terra, [...] (p. 250)

Aquí la divergència interessant és el singular de la forma verbal «havesse» a la línia 5 de la citació. L'original català té el plural (línia 23) que es refereix als dos vogadors de la barca i produeix el contrasentit que hem vist. El singular italià «havesse» es referiria al mariner, al qual, esperant a l'anella de la nau genovesa, li arribaria el cap de la gúmena (encara que «havesse ricuperato» no semblaria la expressió més adient; millor: 'li sarebbe giunto'). Posar *aleshores* el fus de ferro tindria un sentit perquè efectivament si després seguissin estirant la corda fina per tota una llargària barca-nau tindrien el cap de la gúmena novament a la barca i igualment el fus de ferro a l'anella. No se'ns diu res com els vogadors notarien que el cap de la gúmena havia arribat a l'anella, però podríem acceptar que no tots els detalls es mencionin explícitament.

A aquest canvi que encara es podria atribuir a un descuit o un error tipogràfic³² s'afegeix un altre petit canvi que efectua el traductor italià: en lloc de traduir «lo fus fon posat de ferro en la gúmena» deixa obert el moment de la col·locació del fus: «et il fuso de ferro *que era nella gomena*». Elimina el contrasentit de mencionar dos cops la mateixa acció com a consecutiva una de l'altra convertint la segona menció del ferro en la gúmena en cronològicament paral·lela a la primera. Repeteixo la citació: «e tornò alla nave [...] e quelli della barca tirorono la prima corda fino a tanto che recuperorono il capo della gomena; et il fuso di ferro che era nella gomena [podem suposar que l'havien posat *mentre* tiraren de la corda fina, a un cert moment que imposava la lògica], quando fu all'anello, non poté passare; allhora conobbe [cosa que nosaltres, lectors del text, ja coneixem per la primera part de la frase que cito] lo avisato marinaio che 'l capo della gomena era in barca.» No sé si podem atribuir tanta subtilitat al traductor italià d'haver eliminat el contrasentit amb uns canvis tan mínims.³³ Cesáreo Calvo Rigual opina «que cal posar de manifest la [...] gran qualitat i interès» de la traducció italiana del

³² Tenim en compte, però, que la diferència entre singular i plural (havesse — havessino) no és tan fàcil de confondre per un caixista, si no és qui hi havia abreviatures entremig.

³³ Admeto que significa llegir 'amb bones intencions' el «quando fu all'anello» com a simultani al «recuperorono il capo della gomena». També cal dir que si s'oblida de dir que el fus de ferro es torna a treure l'acció no pot funcionar.

1538 «per certes intervencions personals sobre el text original tendents a donar al lector un text al més coherent possible.»³⁴

En tot cas ens en servirem per proposar una esmena del text més endavant.

Seria interessant comparar totes les traduccions disponibles, tant les antigues com les modernes, com per exemple la traducció moderna espanyola de J. F. Vidal Jové del 1969 o la francesa que està preparant Jean Marie Barberà.³⁵ Podria ser un tema ben interessant per a una reunió internacional de traductors del *Tirant*, afegint-hi passatges anàlegs de la novel·la que necessitin elucidació.

Els investigadors també han assenyalat altres textos que tenen relació amb el capítol 106: hi ha el «Romanç de la armada del Soldà contra Rodes» de Francesc Ferrer, editat per Lluís Nicolau d'Olwer,³⁶ que dona una relació del setge de Rodes de 1444 i que l'autor del *Tirant* pogué llegir.³⁷

Pio Rajna, l'any 1876,³⁸ havia insinuat que el capítol 106 hagués pogut ser font per al canto XI de l'*Orlando Furioso* d'Ariosto, per a l'enginy que utilitza Orlando per dominar la balena que vigilava a Olimpia (estrofa 28, segona part, fins a estr. 45). No em sembla probable. L'única coincidència és

³⁴ «*Tirante il Bianco*: aspectes de l'elaboració de la traducció italiana cincentista del *Tirant lo Blanc*» en: *Actes del Col·loqui Internacional Tirant lo Blanc* (vegeu la nota següent), p.437-454, aquí p. 441. Calvo Rigual constata també que en alguns passatges que «han estat qualificats d'obscurs pels seus editors» el «traductor italià no els evita de cap manera i intenta interpretar-los; el traductor castellà [de 1511] normalment els evita» (p. 442).

³⁵ Que acaba de publicar les *Actes del Col·loqui Internacional Tirant lo Blanc*, «l'albor de la novel·la moderna europea». Ais de Provença, 21-22 d'octubre de 1994. *Estudis crítics sobre Tirant lo Blanc i el seu context*, a cura de / recueillies et présentées par Jean Maria Barberà, Barcelona: Centre Aixois de Recherches Hispaniques, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, citades abreujadament a les notes anteriors.

³⁶ «Un témoignage catalan du siècle de Rhodes en 1444» en: *Estudis Universitaris Catalans* 12 (1927), p. 376-387. Martí de Riquer subratlla (p. 128 de la seva *Aproximació al Tirant lo Blanc*) que del poema de Francesc Ferrer «no s'hi troben paral·lels literals en aquest episodi» (cap. 106) del *Tirant*.

³⁷ Segons Riquer, *Aproximació al Tirant lo Blanc*, p. 128.

³⁸ *Le fonti dell'«Orlando Furioso», ricerche e studi*, Firenze, 1876; 2a ed. 1900 (p. 149-153): que és a la qual es refereix també Menéndez Pelayo en els seus *Orígenes de la novela*, I, p. 403 (vegeu a dalt, nota 7).

l'expressió «la maggior gomona» (estrofa 31)³⁹ i «la gomona» (estr. 36) que recorda la «gúmena» i la menció d'un «argano» (estr. 41) quan Ariosto diu que la força d'Orlando supera per deu la força d'un «argue». Però l'artifici de portar una àncora lligada a una gúmena en una barca per ancorar-la en la boca de la balena i després portar nedant la gúmena a les roques costeres i des d'allà tirar la balena monstruosa a terra té massa poc a veure amb el capítol 106 i recorda més aviat procediments de la pesca de balenes. És interessant, però, que el text del *Tirant* mencioni que la barca gran incendiària era «a manera de balaner» (línia 32-33 i tres vegades més). D'altra banda Ariosto no utilitza la paraula 'balena' sino «orca» (estr. 36).

Un cas interessant per la intrincada relació cronològica que pot tenir amb el *Tirant* de 1460-1464 i el *Tirant* de 1490⁴⁰ és l'obreta amb la descripció del setge de Rodes del 1480 feta per Guillaume Caoursin, *Obsidio Rhodiae*,⁴¹ publicada en llatí a Barcelona el 1481 i versemblantment un any abans a Venècia i a Roma. Albert Hauf n'ha fet una edició detectivescament magnífica i laboriosa,⁴² detectant-hi totes les frases que —en llatí i en traducció catalana— hi ha manllevat Joan Esteve en la seva «caòtica» (p. 92) compilació de frases «modèliques» (p. 90) que és el *Liber Elegantiarum* publicat en 1489 a Venècia.⁴³

El mateix Hauf ja ens indica (p. 95) que alguns episodis narrats per Caoursin recorden el *Tirant*: «com ara la gesta d'aquell mariner experimentat [...] que nedant sota l'aigua deslliga l'àncora fixada al peu de la mola de St. Nicolau amb una gúmena inutilitzant el pont de fusta enemic, i és després generosament premiat pel gran Mestre; la presència de naus carregades de combustible [...] destinades a pegar foc als vaixells enemics» i «molt especial

³⁹ Ludovico Ariosto: *Orlando Furioso*, ed. Remo Ceserani, Torino: U.T.E.T., 1966, vol. 1, p. 367-368.

⁴⁰ Vegeu Antoni Ferrando, «Del *Tiran* de 1460-64 al *Tirant* de 1490» en: *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991*, ed. Rafael Alemany, Antoni Ferrando, Lluís B. Meseguer, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Universitat d'Alacant, Universitat de València, Universitat Jaume I, 1993, vol. 2, p. 25-68.

⁴¹ *O Obsidionis Rhodiae urbis descriptio*.

⁴² Albert G. Hauf i Valls, «Una versió valenciana quatrecentista desconeguda de la *Obsidionis Rhodiae* de Guillaume Caoursin» en: *Caplletra*, 15 (1993), p. 89-126. Els dos mots citats a continuació en el text són de Hauf i de les pàgines d'aquest article.

⁴³ Publicat en facsímil i amb un estudi preliminar per Germà Colon a Castelló de la Plana: Ínsula, 1988.

ment, el *gran finale* de l'arribada victoriosa de les dues naus de socors enviats des de Nàpols (cf. amb els c. 104-105 del *Tirant*).

Repassant el text llatí amb les incrustacions catalanes d'Esteve ens criden l'atenció els passatges següents: «cimbe combustibiles opplete stationem habent, que in oppugnatione incendantur et hostium classi incendium affe-rant» (p. 107) que traduïm: 'les barques omplertes amb combustibles, que s'incendien durant l'atac i porten el foc a la flota dels enemics, estan ancorades'. Es tracta de l'estratagema de la barca incendiària, tan freqüent, com ens demostra Martí de Riquer citant del *Dotzè del Chrestia* d'Eiximenis (cap. 334): «Si galeres combaten a forts naus, e altes, e bé aparellades, dix que deuen metre foc a una galea, la pus vella, o a llurs bateus, e encendre los dits bateus e, encesos, que els acosten a la nau, ab cordes, una galea remant deçà e altra dellà».⁴⁴ En un altre moment (p. 115) també Caoursin menciona (i Esteve cita i tradueix): «Cadis pice sulphure combustibilisque materia repletis (vexells plens de pega e çofre [...])»,⁴⁵ traduït més exactament: 'vaixells plens de pega, sofre i materials combustibles'.

Però el passatge més interessant per a nosaltres és (p. 111): «Pontem in mare [...] turchi [...] ad ripam molis traducere ingenio proponunt. Anchoram enim rudenti [...] alligatam, quo fune pons religatus erat». Esteve tradueix: lo pont en la mar los enemics a la riba del moll trespassar ab engany dellibere-n, ab una àncora ligada ab una gúmena, ab la qual lo pont era ligat». Caoursin continua: «Circa molem hostes eo mare deuehant, ut tracto fune anchoraque mordaci dente retinente, pons in vltiorem molis ripam natate compellatur.» Frase que Esteve no ha escollit per al *Liber elegantiarum*. Proposo aquesta traducció: 'Cap a la mola els enemics a través del mar van, perquè, mentre estiren la gúmena i l'àncora amb dent mordaça aguanta, el pont és compel·lit a flotar fins a la riba del moll oposat'. Caoursin segueix i Esteve cita i tradueix: «A nostris arte cognita, nauta quidam rerum maritima-rum non ignarus, noctu vndis se obruit, anchoram soluit, fune cautibus remissius alligato, qui parua vi dissoluatur (coneguda o vista l'art o indústria per los nostres, un mariner molt docte en l'art de la mar, de nit nadant davall l'aygua deslligà l'àncora ab una corda fluxament a les roques ligat, lo qual ab pocha força se soltava o deslligava [...])».

Encara que no tinguem un text ni de lluny tan explícit com el del capítol 106 hi ha un sèrie d'elements coincidents: els turcs han posat una àncora

prop del moll i de la muralla i apropiaran el pont de fusta (carregat de soldats) per mitjà d'una *gúmena* passada per (l'anella de) l'àncora que farà de contrapès; la frase «Circa molem ...» explica que ho faran molt semblant de com al *Tirant* apropen la barca incendiària a la nau. Els de Rodes detecten l'enginy i un molt docte mariner —en llatí amb una bella litote: *nauta rerum maritimarum non ignarus*— desclava l'àncora, nedant sota l'aigua com el nostre avesat mariner i la deixa només lligada fluixament a les roques, de manera que (cosa que no se'ns explica i que hem de deduir) els enemics pensaran que encara està en la posició desitjada i només quan sigui el moment crític de l'atac i començarà la pressió sobre l'àncora aquesta no es mostrarà «mordaci dente retinente» i fallarà tot l'enginy. Després no falta la recompensa que el «magistrum» (mestre) de Rodes dóna en or («aureo numero») com ho fa *Tirant*, ni l'alegria del mariner en rebre-la: «gaudens [...] reuertitur» —en el *Tirant*: «Lo mariner [...] restà molt content.»⁴⁶ Veiem que estem davant d'un grapat d'elements barrejats i variats segons les necessitats del moment narratiu que de cap manera ens forcen a suposar influències directes de Caoursin en el *Tirant* de 1490, ni viceversa, és clar. Però en la comparació notem un grau clarament més fort en la voluntat de detallisme per part del *Tirant*.

Encara falta, però, comentar el fet que més ha cridat l'atenció de Hauf: l'arribada de les dues naus de socors que aconsegueixen rompre el setge turc de 1480. Hauf (p. 95) ens recorda que a «València aleshores tothom sabia que aquelles dues naus mítiques [...] eren de patrons valencians» i ens remet al capítol 104-105 del *Tirant*. Hi hauria aquí un rastre d'una intercalació tardana en el text de l'*editio princeps* de 1490? Em sembla que no: Al *Tirant* és només una nau la que atravesa el setge de les naus genoveses davant del port de Rodes.⁴⁷ Proeses d'aquest tipus són freqüents en les descripcions de setges navals medievals. L'específic de la proesa de les naus valencianes del setge de 1480 era que hi haguessin passat *dues* naus per la línia dels vaixells enemics⁴⁸ i que una havia passat incòlume en el primer intent mentre que «l'altra fonch forçada fer vela [i] anar-se'n». Tornà el pròxim dia i «deffallint-li lo vent» es veu assaltada per «vint galeres». «Lo que són en la nau valerosament se defensien»; «tres hores durà lo combat tirant bombardes, [...] finalment los nostres foren vencedós, [...] en la qual batalla o combat lo capità de les galeres fonch mort, [...] ab aquest dan los enemics se'n tornaren als seus, e la nau

⁴⁴ P. 217 de l'*Aproximació al Tirant lo Blanc*. La cursiva és meua.

⁴⁵ Poso les citacions del text preparat per Hauf sense les seves cursives i negretes que aquí no em fan falta.

⁴⁶ P. 189 de l'edició del *Tirant* de Hauf.

⁴⁷ P. 181-182 de l'edició del *Tirant* de Hauf (cap. 104, 9è i 10è paràgraf).

⁴⁸ P. 122 de l'edició de l'*Obsidio Rhodiae* de Hauf.

subsidiària, lo dia après, a veles plenes (entra) en lo port». Una intercalació al *Tirant* posterior al setge de 1480 segurament no s'hauria estat de mencionar les *dues* naus (valencianes) i de descriure en detall el combat que una d'elles hagué d'aguantar sortint-se'n victoriosament. La nau de Tirant «passà per mig de totes les naus a llur despit» (p. 181). I encara que li disparen «molts colps de bombardes,⁴⁹ e de tot lo que en la mar se usa» no es menciona que hagin rebut algun dany.

En conclusió es pot dir que aquesta comparació més aviat prova que el capítol 104 del *Tirant* no ha estat retocat després del 1480 i que el setge de Rodes de 1480 no ha tingut repercussió en el text de l'*editio princeps*. És més aviat —com agudament insinua Hauf, referint-se a «la recepció del Tirant»⁵⁰— que el setge deu haver tingut repercussió en els lectors del *Tirant*, i en l'interès que la novel·la podia desvetllar entre els contemporanis.

Em sembla útil ara, per jutjar quants lapsus de transcripció o del caixista poden haver provocat la corrupció, de fer la prova, com amb un mínim de canvis del text original es pot restituir-li la congruència; això significa que hem de desistir de fer-li dir *tots* els detalls tècnics que es podrien mencionar i que hem d'abstenir-nos de substituir procediments possibles per d'altres que semblin netament més pràctics: n'hi ha prou amb que el text final sigui lògicament i tècnicament acceptable. (Una segona correcció més extensa podria establir un text tècnicament ideal.)

Al meu veure basta fer set correccions, tres d'elles essencials (la 3a a 5a):

1. línia 2: substituir «posà» per: *lligà* o millor: *liguà*
2. línia 21: substituir «va-la» per: *va-lo*
3. línia 23: substituir «cobrat» per: *estirat* i afegir després de «gúmena» *fins a la anella, que ho notarien per la resistència*
4. línia 28: substituir «cobraren» per: *cobrà*
5. línia 30/31: afegir després de «barca.»: *Tragué lo fus de ferro e com...*

⁴⁹ Al text de Caoursin/Esteve també es parla «dels colps de les bombardes» (p. 122): una formulació paral·lela a la del *Tirant* que és purament tècnica i tòpica i no permet cap conjectura de influència mútua dels textos. Igualment l'única altra formulació paral·lela en els dos textos, «a veles plenes» (p. 181 i 182 del *Tirant* / p. 122 de l'*Obsidio*), és totalment tòpica.

⁵⁰ P. 95 de la seva introducció a l'edició del text de l'*Obsidio*.

6. línia 31: substituir «liguà» per: *liguat que tenia*⁵¹

7. línia 32: eliminar «e»

Amb aquest mínim de set correccions, canviant cinc paraules, eliminant-ne una i afegint 18 paraules, el text quedaria raonablement clar. En realitat només són tres canvis importants:

«estirat lo cap de la gúmena fins a la anella, que ho notarien per la resistència»;

«que cobrà lo cap de la gúmena»;

«Tragué lo fus de ferro e».

No sé si són prou poques per poder imputar-les al caixista/impressor o a la còpia tramesa a l'impressor. Subsisteix el fet que no es menciona la possible veritable raó de la segona sortida del mariner nedant (evitar un encallament a l'anella) i que el detall del fus de ferro —encara que ara ja no és il·lògic— segueix innecessari (com també el coltell en la cinta resultava innecessari). Val la pena, però, veure el text corregit segons la meua proposta. Poso els canvis en cursiva:

CAPÍTOL CVI

Com Tirant féu cremar la nau del capità dels genovesos,
qui fon causa que tots los moros se n'anaren de ylla.

Lo avisat mariner hagué fermat un argue en terra, vora mar, molt fort. Aprés agué una molt grossa gúmena e [...]*liguà-la* dins una barqua ab dos hòmens que voguaven, e ab ell foren tres, e pres una corda tan grossa com lo dit, de cànem, molt largua. Com foren prop la nau, que sentien parlar los qui fehien la guayta al castell de popa, féu detenir la barca e despullà's tot nuu, e senyí's una corda e posà's en la çinta un petit coltell ben esmolat per ço que, si havia a taillar alguna corda que u pogués fer; e posà'l-se de part de tras, que al nadar no l'enujàs. E en la bahina del coltell *liguà lo cap de la corda*. Manà als qui restaven en la barca que tostamps li donassen corda. Com ho hagué tot ordenat, lançà's en la

⁵¹ No sé si la sintaxi amb 'que' de la proposta 3 i 6 son prou quatrecentesques, però els especialistes ja m'ho esmenaran.

aygua e nadant anà prop de la nau, que sentia molt bé parlar los que guaytaven.

Lavors més lo cap davall la aygua perquè no fos vist e apleguà a la nau hon stà lo timó, e aquí se aturà un poch perquè no temia que de negú pogués ésser vist. E més baix del timó, en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro per ço com volen mostrar carena o volen spalmar, o com corren gran fortuna e's trenquen les agulles del timó, lliguen lo timó en aquelles anelles, les quals van totes davall l'aygua. E lo mariner passà la corda per la anella, e pres lo cap de la corda e tornà'l-se a lligar. E posà's davall la aygua e tornà a la barca. E pres lo cap de la corda e liguà'l al cap de la gúmena, e va-l[...]*Jo* molt bé ensevar e portà-se'n un gran troç de seu per ensevar la anella, per ço que passàs millor e no fes tanta remor. E deixà manat que, com aguessen [...] *festirat* lo cap de la gúmena fins a la anella, que ho notarien per la resistència, que prenguessen un fus de ferre e que'l passassen per mig de la gúmena per ço, com apleguàs a la anella e no pogués passar, que ell agués notícia que ells havien cobrat lo cap de la gúmena. E tornà's a llançar en la aygua e tornà a la nau, e ensevà molt bé la anella. E los de la barca tiraren la corda prima fins a tant que cobrà [...] lo cap de la gúmena; lo fus fon posat de ferro en la gúmena. Com fon a la anella no podia passar: conegué lo avisat mariner que lo cap de la gúmena era en la barca.

Tragué lo fus de ferro e com li paregué hora anà-sse'n. Ixqué en terra e liguat que tenia lo un cap de la gúmena en lo argue [...] l'altre liguaren ha una barca gran, a manera de balaner, que ja la tenia plena de lenya e de tea, ruxat tot ab oli perquè cremàs bé. Posaren-hi foch e leixaren-lo bé ençendre, e posaren-se cent hòmens a l'argue e començaren molt fort a vogir. E ab la força de l'argue fon fet tan prest que escassament fon partit lo balaner que fon peguat al costat de la nau. E ab les grans flames de foch que portava, prestament se pres lo foch en la nau, ab tan gran fúria que res en lo món no bastara apagar-lo, sinó que los de la nau no pensaren altra cosa sinó de fogir ab les barques. Altres se llançaven en la mar per passar en les altres naus, per bé que no pogueren escusar que molts n'i moriren cremats per no haver temps de poder exir; e a molts lo foch aconseguí dormint.

Aquest text no pretén ésser «l'original». Crec que «l'original» podia haver estat més exacte tècnicament.

En tot cas el capítol 106 ens torna a confrontar amb la qüestió del procediment creatiu de l'autor del text amb les implicacions de l'autoria (i de les autories) del *Tirant* que està tant d'actualitat de discutir d'ençà de la reconsideració de Martí de Riquer,⁵² de les matisacions d'Antoni Ferrando,⁵³ de la troballa d'un fragment de manuscrit per Chiner,⁵⁴ fins al sorprenent tomb de l'últim llibre de Josep Guia,⁵⁵ que postula l'autoria principal de Roís de Corella per al *Tirant*, i a la reconsideració de Curt Wittlin.⁵⁶

Per als esdeveniments de l'episodi que ens ocupa no sembla haver-se trobat (fins ara) cap font escrita precisa. (Dels 171 manlleus de les obres de Joan Roís de Corella en el *Tirant* —111 d'ells detectats per primera vegada per Josep Guia— no en figura cap al nostre capítol 106.) Riquer⁵⁷ suggereix que puguin ser fonts orals que hagin informat l'autor, com per exemple el corsari valencià Jaume de Vilaragut, que participà en la defensa de Rodes contra els vaixells enemics amb les galeres de la seva propietat, o el mercader i poeta barceloní Francesc Ferrer, autor del *Romanç* sobre el setge ja mencionat a dalt.⁵⁸

Pel que fa a la debatuda qüestió de si diferents episodis del *Tirant* són de l'autor principal o afegits d'una altra mà (fins a l'any 1990 dèiem: si són de

⁵² Aproximació al *Tirant lo Blanc*, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, especialment l'«Excurs VI», p. 285-297) i *Tirant lo Blanch, novela de historia y de ficción*, Barcelona: Sirmio, 1992.

⁵³ Vegeu a dalt, la nota 40. Vegeu també, en el mateix volum d'actes, el llarg estudi d'Albert G. Hauf i Valls, «*Tirant lo Blanc*: algunes qüestions que planteja la connexió corelliana», a les pàgines 69-116.

⁵⁴ Jaume Josep Chiner Gimeno: *El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell*, Alcoi: Marfil, 1993; i, també de Chiner: «A l'entorn d'un full manuscrit del *Tirant lo Blanch*» en: *Actes del Col·loqui Internacional Tirant lo Blanc*, Barcelona 1997 (vegeu a dalt, nota 35), p. 43-59, especialment p. 49.

⁵⁵ Josep Guia i Marín: *De Martorell a Corella. Descobrint l'autor del «Tirant lo Blanc»*, Catarroja — Barcelona: Editorial Afers, 1996.

⁵⁶ «Pròleg» al llibre de Josep Guia (vegeu la nota anterior), p. 11-18, especialment p. 15.

⁵⁷ Aproximació al *Tirant lo Blanc*, p. 127-129. Les cites i els documents aportats per Constantin Marinesco: «Du nouveau sur *Tirant lo Blanch*» en: *Estudis Romànics* 4 (1953-54), p. 137-203, no donen cap pista d'una font precisa per al nostre episodi, però corroboren la possibilitat d'una detallada informació oral per part de Jaume de Vilaragut.

⁵⁸ Vegeu la nota 36.

Martorell o de Galba) hem de dir que aquí es tracta d'un episodi ben ajustat al context que de moment no dona senyals de ser un afegit posterior.⁵⁹

Només la rúbrica del capítol 106 interromp el pas de l'última frase del c. 105 a la primera del c. 106: «E féu-ho en semblant forma. [...] Lo avisat mariner hagué fernet [...]». Però el text de l'*editio princeps* ens té habituats a tal procediment. Només cal comparar les transicions entre els capítols 101 a 102,⁶⁰ 106 a 107⁶¹ o 107(b) a 108.⁶² Chiner suposa que la intervenció de Galba en el *Tirant* es redueix a la redacció d'aquestes rúbriques de capítols, a part d'algun «mínim retoc».⁶³

A qui, doncs, caldria atribuir la inexactitud de la descripció? L'hauríem d'atribuir en primer lloc a l'autor (Martorell?, Roís de Corella?). Sempre hem de comptar també amb un retoc o una «correcció» intentada al preparar la còpia per a la impremta —aquell exemplar «tot acabat, lo qual tenen per original los stampadors».⁶⁴ I finalment el mateix caixista/impressor pot haver introduït algun canvi.⁶⁵ Aquests retocs o podien empitjorar el text o arreglar-lo un mica, encara que insuficientment. La 'prova' dels mínims canvis necessaris que he fet a dalt fa menys probable que es pugui tractar d'un simple error de còpia o d'un error del caixista.

Però més que no pas pensar en aquestes influències exteriors en la cristallització del text que ara tenim ens ha d'interessar de ventilar les diverses possibilitats de la seva gènesi:

L'autor hauria pogut seguir les informacions detallades de valencians i catalans que havien participat en el setge de Rodas. Per jutjar quines accions correspongueren a la «realitat» caldria trobar documentacions i descripcions del setge fetes per historiadors d'aquell temps.

⁵⁹ Ja dèiem que hem de suposar que després del setge de Rodas de 1480 el text hauria resultat diferent. Recordem també que segons l'opinió de Dámaso Alonso en la citació feta més amunt (cap a la nota 14) «las explicaciones técnicas [...] nunca están [...] enquistadas».

⁶⁰ «Respòs Tirant en la següent forma. [...] —Senyor, la excel·lència vostra stà admirada [...]».

⁶¹ «e féu principi a paraules de semblant stil. [...] —O tu, enganador [...]».

⁶² «No tardà Tirant fer resposta en estil de semblants paraules. [...] —Començ-me a recordar [...]».

⁶³ Vegeu la nota 54: p. 50 d'«A l'entorn d'un full manuscrit ...».

⁶⁴ La p. XX de la introducció de Hauf a l'edició del *Tirant* (vegeu nota 12) reproduïx correctament aquesta formulació de l'inventari notarial fet a la mort de Galba.

⁶⁵ Chiner Gimeno també es demana a qui imputar els errors del text, a la p. 50 del seu article «A l'entorn d'un full manuscrit del *Tirant lo Blanc*» (vegeu a dalt la nota 54).

L'autor hauria pogut afegir imaginacions pròpies, potser variant procediments mariners i militars típics que havia conegut personalment.

Però també hauria pogut «inspirar-se» en alguna lectura d'una descripció escrita, si no incorporar-la.

En el cas primer —d'informacions orals i experiències personals— em sembla que la descripció hauria d'haver sortit més exacte. En el segon cas —d'aprofitament de lectures— podia efectivament haver resultat menys exacte, especialment si la font escrita ja ho descrivia incorrectament.

En tot cas ens hem de demanar si no forcem i impossem una exigència de detallisme i d'exactitud tècnica del segle XX a un text quatrecentista. Això ho podríem veure aplegant el recull de totes les descripcions d'enginyers o mecanismes del *Tirant* afegint-hi després el màxim possible de passatges semblants d'altres textos del seu temps, tant historiogràfics o tècnics com ficticials.

Per exemple, la descripció llatina de Caoursin que hem vist ens dona una descripció perfectament lògica d'un enginyer semblant, deixant per sobreentès, però, alguns detalls essencials. Comparant altres descripcions ens podríem fer possiblement una idea més clara del grau de detallisme tècnic «usual» en tals descripcions.

Si ens atenim només al nostre text hi podem detectar tot un seguit d'exemples de *no-detallisme*.⁶⁶ Observem com havent acceptat Tirant la proposta del mariner i després d'haver-li donat l'encàrrec el text diu: «Al matí ell [= lo mariner] donà orde en totes les coses que havia necessàries.» El lector ha d'afegir de la seva experiència que segurament Tirant li haurà donat permís de donar aquests ordres i que haurà posat a la seva disposició tant de material i tants homes (eren 100 els que havien de moure l'argue) com necessitava.

Vegem un altre detall important que no s'explicita. Recordem que el mariner comença la seva acció cap a mitjanit: «fehia molt gran scuredat». Com que en una nit clara les estrelles donen prou llum per veure-s'hi i especialment que un guaita vegi apropar-se una barca, hem de suposar que era

⁶⁶ Em permeto encunyar ací un terme que es troba a prop de les «Unbestimmtheitsstellen» de Roman Ingarden que Wolfgang Iser ha desenvolupat com a «Leerstellen» (punts buits o punts en blanc). Vegeu Roman Ingarden: *Das literarische Kunstwerk*, 1a ed. 1931, 3a ed. Tübingen: Niemeyer, 1965; i id.: *Vom Erkennen des literarischen Kunstwerkes*, Tübingen: Niemeyer, 1968; Wolfgang Iser: «Die Appellstruktur der Texte» en: *Rezeptionsästhetik*, ed. Rainer Warning, München: Fink, 1975, p. 228-252, esp. p. 250-251; i id.: *Der Akt des Lesens*, München: Fink, 1976, 2a ed. corr. 1984.

una nit amb cel cobert.⁶⁷ El mariner s'apropa a la nau nedant fins «que sentia molt bé parlar los que guaytaven». I ara comença a cabussar-se: «mès lo cap davall la aygua perquè no fos vist». El lector ha d'afegir per part seva que no es pot tractar tant de *no ser vist* sinó de *no ser oït* o, si més no, de *no ser descobert* (auditivament).

Tot seguit hi ha més detalls que el lector s'ha d'imaginar perquè no estan dits *expressis verbis*: el mariner aplega al timó de la nau «e aquí se aturà un poch perquè no temia que de negú pogués ésser vist». Primer: 'aplegar al timó' significa que torna a sortir a la superfície de l'aigua. Segon: 's'aturà un poc' vol dir —el lector atent ho visualitza clarament— que el mariner aquí recobra l'alè després d'haver fet el llarg cabussament. Tercer: el 'pogués ésser vist' o es refereix a un llum⁶⁸ que els guaites tenen encès a bord i que per la curvatura de la popa⁶⁹ deixa en ombra el lloc on emergeix el mariner o es tracta novament de *no ser descobert ni oït* en aquest lloc, també auditivament apartat.⁷⁰

També és el lector que s'ha 'd'arreglar' la frase «E posà's davall la aygua e tornà a la barca» que ha de voler dir que el primer tros el fa cabussant i la resta nedant a la superfície; igualment quan més tard torna a la nau («tornà's a lançar en la aygua e tornà a la nau») i quan se'n torna: «Com li paregué hora, anà-sse'n.» Aquí fins i tot falta tota referència al fet d'haver de tornar primer a la barca i tornar amb ella a terra deixant disposada la gúmena; només se'ns diu: «Ixqué en terra».

⁶⁷ Recordem que fou la nit anterior, també «quasi envers la mijja nit», que el mariner havia fet la seva oferta a Tirant; tots dos podien, doncs, fer-se càrrec de les possibilitats de lluminositat reduïda, el temps ajudant. (El final del text del nostre episodi dona suport a aquesta hipòtesi de cel cobert perquè ens diu que estem «a la entrada de l'hivern» i que «les pluges [...] començaven de enutjar».) I no debades Tirant hi posa un termini curt: «si tu demà, entre tot lo dia e la nit tu la cremes». Novament el lector ha d'afegir des de la seva lògica que el dia seria per als preparatius i la nit per a l'acció.

⁶⁸ Cosa que també facilitaria al mariner d'apropar-se a la nau en la gran obscuritat.

⁶⁹ Com ja havia vist Alonso (vegeu a dalt la nota 4), p. 215-216.

⁷⁰ És un detall addicional que ens mostra els dots narratius del nostre narrador el que 'aprofiti' el moment de descans del mariner —portador de l'acció— per inserir el seu comentari on ens explica allò de les anelles grosses que porta cada nau a sota del timó (m'hi referiré més endavant en el meu text): la 'Erzählte Zeit' (el temps narrat), que s'atura, permet que en la 'Erzählzeit' (el temps del narrar) l'autor se'ns dirigeixi amb un element no marcat per cronologia (vegeu Eberhard Lämmert: *Bauformen des Erzählens*, Stuttgart: Metzler, 8a ed. 1983, p. 23 i 257-258, amb la referència a Günther Müller (1948), pare dels dos termes contrastats.

També ja he comentat a dalt que el narrador no ens dóna una explicació detallada de la construcció de l'argue ni com de sobte hi tenim cent homes presents per «vogir». És que l'acció exigeix rapidesa i no és el moment que el text ens entretingui amb descripcions: «escassament fon partit lo balaner que fon peguat al costat de la nau».

El text tampoc no diu res de la presència de Tirant en l'acció, només al principi, en una forma verbal plural, som informats que «posaren-se en orde [...] per veure lo mariner si faria lo que havia dit.» Al final, però, com «fon de dia», sense més comentari, veiem Tirant lliurant els tres mil ducats al mariner. I el mestre de Rodes, directament abans, adjudica l'acció a Tirant (cosa que ens informa indirectament que Tirant hi devia ser més implicat que no sols pel pagament dels diners).

Després de constatar aquest fet del no-detallisme ens adonem que ens hauríem de fer una idea més clara de quina cosa esperava l'autor dels seus lectors: un interès general per a les accions intel·ligents del protagonista que no depenien purament de la força física? O un interès especial en el funcionament mecànic/tècnic de cada enginy? Esperava el narrador que els lectors li controlarien exactament cada descripció? O que bastava esbalair-los amb un simulacre d'exactitud?⁷¹ Tenim en compte també que hi havia més receptors d'oïda que lectors solitaris⁷² i que la recepció oral potser no era (és?) tan crítica.

D'altra banda cal posar en relleu que el text tal com el tenim ens mostra una magnífica quantitat de detalls exactes i que l'encant de la precisió tècnica preval per a un lector modern (i suposo que també per a un lector del segle XV). Comprenc perfectament l'entusiasme de Dámaso Alonso que sembla que fins i tot l'hagi pogut encomanar a Mario Vargas Llosa.⁷³

⁷¹ No oblidem que fins i tot els lectors del segle XX, com he demostrat, s'han deixat esbalair fins avui.

⁷² Vegeu al respecte: Pau Limorti i Payà, «L'entrellaçament en [el] Tirant: la retòrica de la narració i la transmissió de l'obra» en: *La cultura catalana tra l'umanesimo e il barocco*. Atti del V Convegno dell'Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 24-27 marzo 1992), ed. Carlos Romero, Rossend Arqués, Padova: Editoriale Programma, 1994, p. 39-70, especialment l'apartat «El públic», p. 62-66. És interessant recordar que de finals del 1454 daten els primers impresos de Gutenberg que s'han conservat i que Gutenberg moria el 1468, només 3 anys després de Martorell i quan Roís de Corella tenia 33 anys. De sis anys més tard daten els primers impresos a València. Estem tot just al principi d'una nova època on un autor podia començar a escriure «per a la impremta».

⁷³ S'hauria de verificar si Vargas Llosa havia llegit l'article d'Alonso (cosa que em sembla molt

Assenyalem per exemple aquell detall posat en relleu per Alonso en l'episodi de la disposició dels dos espills que la Viuda Reposada utilitza per enganyar Tirant amb la suposada infidelitat de Carmesina amb l'hortolà (cap. 283), que he citat a l'inici.⁷⁴ Allà el narrador fa un incís i, «per dar-ne major experiència», és a dir perquè el lector compregui millor, explica com algú que es vulgui mirar una «nafa» que tingui a l'esquena ha de posar un espill darrera seu i un altre davant seu dins del qual pugui veure l'altre espill. Tenim un cas paral·lel de «pedagogia científica» (com deia Alonso) en el nostre episodi amb l'explicació de que cada nau porta més baix del timó i sota l'aigua unes grosses anelles i amb la descripció de llur funció normal; el narrador amb la segona persona del plural se'ns dirigeix directament a nosaltres, lectors:

E més baix del timó, en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro per ço com volen mostrar carena o volen spalmar, o com corren gran fortuna e's trenquen les agulles del timó, ligen lo timó en aquelles anelles, les quals van totes davall l'aygua.

Com hem vist, era essencial per a l'enginy que l'anella fos ben grossa i es trobés sota l'aigua per esmorteir el soroll del fregament de la gúmena, i per això el narrador s'esforça a puntualitzar aquest detall que el lector normal segurament no coneix.

Hi ha encara altres detalls que poden fer la delícia d'un lector atent. Per exemple la manera amablement condescendent amb la qual Tirant tracta el mariner rebutjant la seva oferta de 'garantia' («me obligue de ésser catiu vostre») amb un toc de bon humor que crec detectar en el tractament d'«A-mich» que li dona Tirant. I Tirant no se sent ofès que un mariner li demani fer una promesa «a fe de cavaller» i la hi concedeix. Tot el petit diàleg, amb el contrast del tutejament per part de Tirant i del tractament de «mercé vostra» per part del mariner com a rerafons, respira una veritat social i un realisme magnífics.

No he volgut entrar aquí en l'arxidebatuda problemàtica del 'realisme' que només referida al *Tirant* ja reuneix una bona bibliografia (Cervantes:

probable) quan acabava a l'agost de l'any 1968 a Juan les Pins el seu assaig que tenim en català (traduït per Ramon Barnils) com a *Lletra de batalla per «Tirant lo Blanc»*, amb pròleg de Joaquim Molas, Barcelona: Edicions 62, 1969 (publicació castellana de l'article en: *Revista de Occidente* 70 (1969), p. 1-21).

⁷⁴ Vegeu a dalt, cap a la nota 8.

«aquí comen los caballeros, y duermen, y mueren en sus camas»⁷⁵) i remeto a treballs com els de Hans Robert Jauss.⁷⁶

Tenim encara un altre exemple de detallisme tècnic realista al nostre text: al final es menciona que havent-se cremat el cap de la gúmena lligat a la barca incendiària els de terra van poder recuperar la gúmena i així no deixaven rastre de l'enginy.

Aquí el narrador fa partícep al lector d'un detall que una gran part dels personatges de la novel·la⁷⁷ desconeixen, que amb «gran admiració» constaten que «negú no u pugua saber», com diu el Soldà. El narrador ens confia als lectors el petit secret que així tenim en comú enfront dels enemics: «Hi [= i] ells no podien pensar [...] com [lo balaner] era vengut així dretament en aquella nau més que'n nenguna de les altres.»

Hem de constatar, doncs, que en el nostre text ens movem en un vaivé vivaç entre realisme tècnic i no-detallisme que caldrà estudiar més a fons en el *Tirant* i en altres textos de l'època.

Per aclarir tots els detalls tècnics que concretament posa en joc el capítol 106 algú dia caldria programar un col·loqui de cooperació entre filòlegs, historiadors especialitzats en tècnica bèl·lica medieval⁷⁸ i en història de la

⁷⁵ *Don Quijote de la Mancha*, nueva edición crítica de Francisco Rodríguez Marín, Madrid: Atlas, 1947-49, 10 vols., vol. 1, p. 206.

⁷⁶ «Zur historischen Genese der Scheidung von Fiktion und Realität» en: *Funktionen des Fiktiven* (Poetik und Hermeneutik X), ed. Dieter Henrich, Wolfgang Iser, München: Wilhelm Fink, 1983, p.423-433; o el llibre de Jauss: *Modernität und Alterität der mittelalterlichen Literatur*, München: Wilhelm Fink, 1977. Vegeu també Eric W. Winter: *Der katalanische mittelalterliche Roman «Tirant lo Blanc»: Realität — Fiktion — Erzählperspektive*, tesi de llicenciatura a la Universitat de Frankfurt am Main, 1989.

⁷⁷ Tots menys el mariner i els seus ajudants i, suposem, Tirant.

⁷⁸ Em permeto recordar Wilhelm Giese que fou professor a la Universitat d'Hamburg i amb el qual ara fa 36 anys vaig tenir el meu primer seminari d'introducció a la literatura catalana —justament incloent el tema «Waffen nach den altkatalanischen Chroniken». Van ser els anys de la meua primera lectura de l'assaig de Dámaso Alonso i del *Tirant*. De Giese vegeu el seu article «Waffen der Araber und Türken in katalanischen Texten des XIII. bis XV. Jahrhunderts» en: *Estudis Universitaris Catalans*, 23 (1979) (= Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari, I), p. 237-241 —article, les proves del qual semblen no haver pogut ésser revisades per l'autor, de manera que han quedat bastants errors ortogràfics que no minven el valor del contingut, però (a la p. 239 cal eliminar tota la línia 19, repetida). A la p. 239 menciona un «torn» que es necessitava per carregar una «algarrada» (gran aparell per llançar pedres mencionat a la *Crònica de Jaume I*) i en el qual havien de treballar 30 homes i remet a un altre article seu sobre l'etimologia del mot 'algarrada'. Vegeu també «Waffengeschichtliche und -terminologische Aufschlüsse aus katalanischen literarischen Denkmälern des 14. und 15. Jahrhunderts» en:

marina⁷⁹ i amb mariners i gent de mar per fer una demostració pràctica en un port o una platja. Té raó Albert Hauf quan ens recorda en la introducció a la seva edició del *Tirant*: «una tasca [...] que encara, per a vergonya de tots, resta en bona part per fer [és] la de millorar la comprensió i lectura de molts de llocs difícils mai no explicats, del text».⁸⁰

Estudis Universitaris Catalans, 1 (1936) (= Homenatge a Antoni Rubió i Lluch), p. 33-67. El seu estudi més complet era *Waffen nach der spanischen Literatur des 12. und 13. Jahrhunderts*, Hamburg: Seminar für romanische Sprache und Kultur, 1925, 133 p. (vegeu especialment l'apartat F. «Kriegsmaschinen und Belagerungsgerät», p. 81-94). Martí de Riquer ha estudiat en diverses publicacions l'armament medieval i també algunes tècniques d'assetjament (vegeu, per exemple el capítol «El *Tirant lo Blanc*, novel·la militar», p. 194-222 de la seva *Aproximació*; vegeu també, p. ex., la seva contribució «L'art militar al *Tirant lo Blanc*» en: *In Memoriam Carles Riba*, Barcelona: Barcino, p. 325-338). I Hauf, en el seu article sobre el setge de Rodas, p. 93 i 123 (vegeu nota 42), ens fa referència a la tesi doctoral inèdita de la Universitat de les Illes Balears d'A. I. Alomar Cañellas: *L'armament a l'illa de Mallorca als segles XIV i XV. Estudi de la seva terminologia*, de 1992. Hi ha un article del mateix autor sota el nom de A. I. Alomar i Canyelles: «La terminologia de l'armament a la versió catalana del segle XVI de l'*Epitoma rei militaris* de Flavi Vegeti Renat» en: *Caplletra* 13 (1992), p. 53-70. Caldria també consultar obres com la tesi doctoral de Zürich de Roger Sablonier: *Krieg und Kriegerum in der «Crònica» des Ramon Muntaner*, Bern, Frankfurt: Herbert Lang, 1971.

⁷⁹ Existeix un estudi de Julio F. Guillén: *Lo marinero en el «Tirant lo Blanch»*, Madrid: Instituto Histórico de Marina, 1969, i un treball de Guillén dedicat específicament al nostre episodi: «Un golpe de mano en el siglo XV» en: *Revista General de Marina*, 174 (1968), p. 651-658.

⁸⁰ P. XXXII-XXXIII de la seva ed. mencionada a dalt, a la nota 12.

Schreiben in schwierigen Zeiten:
Poetik, Wahrheit und List in Víctor Moras Roman
*Els plàtans de Barcelona*¹

Im Jahre 1972 erschienen in Barcelona zwei Bücher, die zwar verschiedenen Autoren, verschiedenen Epochen, verschiedenen Gattungen, ja sogar verschiedenen Nationalliteraturen angehörten und dennoch eine wesentliche Gemeinsamkeit aufwiesen: Sie verstanden sich als Beitrag zur antifaschistischen Literatur. Das eine, ein dünnes Taschenbuch, trug den programmatischen Titel *Cinc dificultats per a escriure la veritat*. Dort, bereits auf dem Titelblatt, stand in leserfreundlichen Großbuchstaben die Einlösung des Gemeinten:

El coratge d'escriure la veritat, la intel·ligència de descobrir-la, l'art de fer-la manejable, el judici per a triar els qui en seran eficaços portadors i l'astúcia per a propagar-la són cinc dificultats que té l'escriptor que vol combatre la mentida i la ignorància.²

Bei dem zitierten Text handelt es sich um die Übersetzung jener Poetik in schwierigen Zeiten, die Bertolt Brecht 1934 zunächst als Antwort auf eine Rundfrage des *Pariser Tageblatts* über die «Mission des Dichters» verfaßt und später für die illegale Verbreitung im Nazi-Deutschland unter dem Titel *Fünf Schwierigkeiten beim Schreiben der Wahrheit* überarbeitet hatte. Das Titelblatt der katalanischen Übersetzung faßte jene Passage des Textes zusammen, die in der deutschen Originalversion wie folgt lautet:

Wer heute die Lüge und Unwissenheit bekämpfen und die Wahrheit schreiben will, hat zumindest fünf Schwierigkeiten zu überwinden. Er muß den *Mut* haben, die Wahrheit zu schreiben, obwohl sie allenthalben unterdrückt wird; die *Klugheit*, sie zu erkennen, obwohl sie allenthalben verhüllt wird; die *Kunst*, sie handhabbar zu machen als eine Waffe; das *Urteil*, jene auszuwählen, in deren Händen sie wirksam wird; die *List*, sie unter diesen zu verbreiten.³

¹ Bei dem nachfolgenden Artikel handelt es sich um die überarbeitete, schriftliche Fassung eines Vortrags, wobei der persönlich gehaltenene Argumentationsstil beibehalten wurde.

² Cf. Bertolt Brecht: *Cinc dificultats per a escriure la veritat*, Barcelona: Edicions 62, 1972.

³ Cf. Bertolt Brecht: «Fünf Schwierigkeiten beim Schreiben der Wahrheit», in: *Schriften zur*

Das andere Buch, das im besagten Jahr 1972 erschien, war der Roman *Els plàtans de Barcelona* von Víctor Mora, ein autobiographischer Roman, der gegen die Diktatur geschrieben war und trotz der Diktatur erscheinen konnte, wenn auch nur in einer verstümmelten Version. Mochte sich der Diktator aufgrund seines hohen Alters auch dem nähern, was damals euphemistisch das «biologische Faktum» genannt wurde — gemeint war sein Tod aus Altersgründen —, so schien der Franquismus nach mehr als 30 Jahren ungebrochener, chamäleonartiger Machtentfaltung immer noch stark genug zu sein, um eben dieses biologische Faktum zu überdauern und dementsprechend auch — zugleich als Ventil und als Alibi — sich solche sporadische Toleranz wie die Druckgenehmigung für beide Bücher erlauben zu können.

Wir erinnern uns: Der Admiral Carrero Blanco, der eigentliche Statthalter des Regimes, stand damals noch Gewehr bei Fuß und mit einem frommen *Ave Maria* auf den Lippen, um die Nachfolge anzutreten und den Franquismus ohne Franco zu gestalten. Die wirtschaftsorientierten Bewohner der *bel étage* des Regimes aber hatten bereits begonnen, jenes «Rette sich, wer kann!» zu flüstern, das auch die Rettung des Tafelsilbers meinte, und nach dem Tod Francos, kaum drei Jahre später, die viel bestaunte Selbstdemontage des Regimes zur Folge haben würde, angeheizt durch die von der Polizei niedergeknüppelte Opposition auf der Straße. Erst dann, im Jahre 1976, konnte Moras Roman in einer «edició íntegra» erscheinen. Erst dann konnten Brecht und diejenigen spanischen Dramaturgen, die sich in seiner Nachfolge verstanden, wie der Spanier Alfonso Sastre oder der Katalane Ricard Salvat, ohne Verbote und Streichungen versuchen, die Bühnen Madrids und Barcelonas zu erobern.

Kehren wir aber zu jenem fernen 1972 zurück, als sich Brechts Übersetzung und Moras Roman in das damals spärliche katalanischsprachige Angebot der barceloninischen Buchhandlungen einreihen. Ihr zeitgleiches Erscheinen war nur bedingt zufällig — letztlich ebenso wenig wie die Tatsache, daß *Els plàtans de Barcelona* etliche Manuskriptseiten auf dem Altar der Zensur opfern mußte, um gedruckt zu werden, während Brechts Flugschrift *in toto* erscheinen durfte, obwohl sie ihre marxistische Orientierung alles andere als verbarg und pikanterweise sogar eine Art Gebrauchsanleitung zur Überlistung der Zensur enthielt. Konnte man doch damals, in dieser Spätphase der Diktatur, über Marxismus reden und schreiben, ja sogar aus einer

marxistischen Perspektive heraus die internationale Politik kommentieren oder gar die spanische Geschichte einer marxistischen Deutung unterziehen, die spanische Gegenwart jedoch — und zu ihr gehörte als *causa princeps* der gesellschaftlich und politisch nicht bewältigte Bürgerkrieg — durfte von solchen Deutungsansätzen nicht tangiert werden. Brechts Flugschrift durfte also durchaus auf Gnade vor den Augen des Zensors hoffen — und fand sie auch; seine *Gewehre von Frau Carrar* hingegen — anders als sein von Fall zu Fall auf studentischen Bühnen tolerierter *Arturo Ui* — durfte bis zuletzt nicht aufgeführt werden.

Im folgenden möchte ich nun den Roman in seinem zeitgenössischen Kontext vorstellen und deutlich machen, warum die Zensur Anstoß an *Els plàtans de Barcelona* genommen hat. Nicht zuletzt werde ich mich aber auch mit der Frage auseinandersetzen, ob das Werk nicht vielleicht sogar — *horribile dictu* — durch die Eingriffe der Zensur in künstlerischer Hinsicht gewonnen hat. Ich möchte diese These belegen, nicht allein um der Pointe willen, sondern auch, um einen punktuellen Beitrag zur noch ungenügenden literaturhistorischen Auseinandersetzung mit der zensierten Öffentlichkeit während der Franco-Diktatur zu leisten. So stehen auf der einen Seite Werke — nicht allzu viele zwar —, die vorrangig eine literatursoziologische und institutionell orientierte Aufarbeitung der Zensurhandhabung leisten,⁴ während auf der anderen Seite die Literaturgeschichtsschreibung zwar axiomatisch von der Existenz dieser Zensur ausgeht, abgesehen von wenigen Ausnahmen⁵ jedoch in der konkreten Auseinandersetzung mit Autoren und Werken, diese Existenz zu verdrängen scheint, und das, wo sie doch — wie alles Verdrängte — so vieles zu erklären vermag, und dies nicht nur inhaltlich-thematisch, sondern auch poetologisch.

Lassen Sie mich aber nun damit beginnen, Ihnen etwas genauer, Autor und Roman vorzustellen. Víctor Mora wurde 1931 in Barcelona geboren, im selben Jahr also, in dem die zweite spanische Republik ausgerufen wurde. Was folgte, ist bekannt: 1936 putschte das Militär — unterstützt durch die

⁴ Cf. etwa Manuel Luis Abellán (Hrsg.): *Censura y creación literaria en España*, Barcelona: Península, 1980; ders.: *Censura y literatura peninsulares*, Amsterdam: Rodopi, 1987; Roman Gubern: *La censura. Función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*, Barcelona: Península, 1981; Gallofré i Virgili, Maria Josepa: *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, proleg de Joaquim Molas, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1991.

⁵ Cf. etwa Hans-Jörg Neuschäfer: *Adiós a la España eterna. La dialéctica de la censura. Novela, teatro y cine bajo el franquismo*, Barcelona: Anthropos, 1994 (deutsche E.A.: *Macht und Ohnmacht der Zensur. Literatur, Theater und Film in Spanien (1933-1976)*, Stuttgart: Metzler, 1991); Estanislau Torres: *Les tiores de la censura*, Lleida: Pagès, 1995.

Oligarchie und die Kirche — gegen diese verfassungsmäßige Demokratie, die es gewagt hatte, soziale Reformen anzustreben, Toleranz gegenüber den Autonomiebestrebungen einzelner Nationalitäten zu zeigen und eine Laizierung des Staates und dessen Institutionen durchzusetzen. Die Republik wollte ein neues Spanien, das alte setzte sich zur Wehr im Namen klerikofaschistischer Ideale — und gewann. Víctor Mora gehörte schon als Kind zu den Verlierern. Da sein Vater ein republiktreuer Polizeibeamter der *Generalitat* gewesen war, mußte die Familie 1939 — wie so viele andere, wie hunderttausende andere — aus Angst vor Repressalien vor den heranrückenden Franco-Truppen flüchten. Auch sie fanden Asyl in Frankreich, zunächst in den überfüllten Auffanglagern — mehr notdürftig eingerichtete Gefängnisse als menschenwürdige Asylunterkünfte —, dann wurden ihnen verschiedene Orte zugewiesen in der südfranzösischen Geographie des Exils: Brillac, Tarbes, Limoges. Im Jahre 1942 starb der Vater mit kaum vierzig Jahren, und die Mutter entschied sich dazu, die Rückkehr zu wagen. Nach Barcelona, zum *Poble Nou*, aus dem sie stammte, einem Arbeiterviertel nicht weit entfernt von den hohen Platanen der *Rambla*. In diesem *Poble Nou* wuchs Víctor Mora auf, mußte frühzeitig die Schule abbrechen, als seine Mutter starb. In diesem Viertel verdingte er sich zunächst als Botenjunge, dann als Lehrling in verschiedenen Werkstätten. Nicht einmal das berühmterbachtete Zeitungsaustragen fehlt in der Biographie seiner Jugend. Aber immer träumte er davon, ein berühmter Comic-Zeichner zu werden, was ihm auch fast gelang, denn als seine berufliche Odyssee ihn Anfang der 50er Jahre zu einer Art Faktotum des Bruguera-Verlags avancieren ließ, einem Verlag, der die Kioske der *Rambla* mit Comic-Heften und Frauen-Romanen versorgte, entdeckte der Besitzer zwar nicht die heute von Mora selbst angezweifelte Zeichner-Qualitäten, wohl aber seine Begabung als phantasievoller Comic-Autor. Víctor Mora war es, der neben vielen anderen die Figur des Kreuzritters *Capitán Trueno* erfand, dieses «Hauptmann Donner», der zur Kultfigur wurde und dessen von Kindern und Jugendlichen millionenfach verschlungene Abenteuer heute ein nostalgisches *renouveau* erleben dürfen. Lange Jahre verdingte sich Mora in der Editorial Bruguera, schlecht bezahlt und ausgebeutet, ohne Autorentantiemen zu erhalten. In diesen Jahren beginnt auch — nennen wir es sein zweites Leben —, seine Karriere als «ernster» Schriftsteller, zunächst als spanischsprachiger Erzähler, dann als katalanischer Autor, sowie sein drittes, sein politisches Leben. Wie für so viele andere spanische und katalanische Schriftsteller der 50er und 60er Jahre, die wie er *en mal d'engagement* waren, bot die Kommunistische Partei nicht nur eine ideologische Heimat, sondern auch die wohl einzige aus dem Exil

geleitete Untergrundorganisation an, die in Spanien eine effektive Widerstandsarbeit zunächst nur in der Arbeiterschaft, später dann auch in der studentischen Bewegung leistete. Von Gabriel Celaya zu Luis und Juan Goytisolo, von Teresa Pàmies zu Montserrat Roig, die Liste derjenigen Schriftsteller und Schriftstellerinnen, die — und sei es nur zeitweilig — der spanischen oder katalanischen KP angehörten oder nahestanden, würde fast einen Lesekanon der Literatur jener Zeit ersetzen.

Wie so viele andere auch, mußte Mora sein Engagement mit Verfolgung und Gefängnis bezahlen. Im Jahre 1963, um der Gefahr einer erneuten Verhaftung zu entgehen, setzte er sich nach Paris ab, wo er bis Ende '68 bleiben sollte. Von dort aus belieferte er die Editorial Bruguera weiterhin mit *Capitán Trueno*-Geschichten; davon lebte er. In Paris begann er auch, journalistisch tätig zu werden, vor allem für die illegale Partei-Presse, etwa für *Unitat*, eine Zeitung, die er selbst in Katalonien mitgestaltet hatte. In diesen Exiljahren schrieb er auch seinen Roman *Els plàtans de Barcelona*, den er zunächst auf Katalanisch konzipiert und begonnen hatte, dann aber auf Französisch beendete und ihn 1966 in *Les Editeurs français réunis* veröffentlichte. *Les platanes de Barcelone* wurden, wenn nicht unbedingt ein Publikums — so doch ein Kritikererfolg, und zwar über die ideologischen Grenzen hinweg. Claude Roy etwa lobte im meinungsbildendenden *Nouvel Observateur* die Eindringlichkeit, mit der Mora das franquistische Katalonien evozierte und die Sensibilität, mit der der Roman «ce poids écrasant de silence, de terreur, d'hypocrisie» nachvollziehbar machte, unter dem ein ganzes Volk und eine ganze Kultur erdrückt wurden.

Bleiben wir hier an diesem Wendepunkt in der Biographie Víctor Moras stehen, denn sein Leben — und sei es nur in Stichworten — weiterzu-erzählen, würde wegen der historischen und politischen Verstrickungen allzu viel Zeit in Anspruch nehmen. Zu erzählen wäre nämlich etwa Moras aktive, von der KP nicht goutierte Teilnahme am Pariser Mai '68, später die illegale Gründung des katalanischen *Pen-Clubs*, seine Arbeit als Mitglied der *Assemblea de Catalunya*, die als eine Art Untergrund-Parlament fungieren sollte, sein zweites, prophylaktisches Pariser Exil, seine ihn ideologisch verwirrende Reise als autodidaktischer Wissenschaftsjournalist in die Sowjetunion der frühen 70er Jahre und das lange etcetera eines mit seiner Epoche eng verwobenen Lebens — ein Leben und eine Zeit, über die Víctor Mora in seinem Erzählwerk, das er zugleich als Chronik und Autobiographie versteht, ein aufrichtiges Zeugnis abgelegt hat. So auch in *Els plàtans de Barcelona*, dem

ersten Teil einer Roman-Trilogie, die 1978 mit *París flash-back* und 1984 mit *El tramvia blau* vervollständigt wurde.⁶

Els plàtans de Barcelona thematisiert die Kindheit und die frühe Jugend des *alter ego* des Autors, Lluís Martí. Ort der Handlung ist das Barcelona der 50er Jahre. Gegliedert ist der Roman in 20 kurze, unbetitelte Kapitel, denen ein längeres Kapitel 0 vorangestellt wird, das die familiäre Vorgeschichte von Lluís thematisiert. Die Handlung setzt im Jahre 1936 ein, kurz nach Ausbruch des Bürgerkrieges und endet 1942 mit der Rückkehr des Protagonisten und seiner Mutter aus dem französischen Exil. Durch die Augen des Kindes und aus einer nahezu stringent durchgehaltenen personalen Erzählperspektive erlebt der Leser das exemplarische Schicksal einer katalanischen Familie auf der Seite derer, die später als *vençuts*, als Besiegte gelten sollten. Er erlebt die revolutionären Wirren Barcelonas, die Bombardierung der Stadt durch die faschistische Luftwaffe, die massenhafte Flucht über die Grenze, als die Franco-Truppen Katalonien besetzen, das Leben in den Lagern Südfrankreichs, die allmähliche Einnistung in die Melancholie des Exils, den frühen Tod des Vaters und schließlich die Rückkehr nach Katalonien. Als sie die Grenze überschreiten, fragt Lluís seine Mutter, die unvermittelt die Stimme gesenkt hatte: «Mama [...] Per què enraonem tan baixet?» (S. 55).⁷ Es ist eine Rückkehr in das Schweigen, und diese Rückkehr bedeutet nicht nur das Ende der Kindheit, sie bedeutet auch das Eintauchen des Protagonisten in die dumpfe Atmosphäre einer geknebelten Stadt: Barcelona. Es ist nicht mehr das Barcelona, das während des Bürgerkriegs den majestätischen Trauerzug mit dem Sarg des Anarchistenführers Durruti inszeniert hatte oder das den Einzug der Internationalen Brigaden zu einem Volksfest hatte werden lassen. Es ist nicht mehr das Barcelona, das sich zur Hauptstadt eines konföderierten, quasi unabhängigen *estat català* erhoben hatte. Und es ist auch nicht mehr die Stadt, die auf Katalanisch sprach und dichtete, weil dies die Sprache ihrer Bewohner und ihrer Geschichte war. Das Barcelona, in das Lluís zurückkehrt, ist die Stadt der stummen Ängste derer, die den Krieg verloren hatten, die Stadt der bitteren Furcht vor Repressalien und Diskriminierungen. Alle elementaren Freiheiten waren abgeschafft. Die politische Elite war tot, im Gefängnis oder im Exil. Auch die intellektuelle und künstlerische

⁶ Die Trilogie erschien im heute aufgelösten Verlag Laia, dessen Bestände leider von keinem anderen Verlag aufgekauft und weitervertrieben worden sind, so daß ein wichtiger Teil von Moras Werk heute nicht mehr beziehbar ist.

⁷ Hier – wie auch im folgenden – wird aus der unzensierten *edició íntegra* von Víctor Moras *Els plàtans de Barcelona* zitiert, die 1976 bei Laia in Barcelona veröffentlicht werden konnte.

Avantgarde hatte Katalonien verlassen müssen: Ihr galt nicht nur die Haßtirade *¡Muera la inteligencia!*, die der General Millán Astray in Salamanca den Studenten entgegengeschleudert hatte und die ganz Spanien zu einem kulturellen Friedhof werden ließ, sondern auch die tiefverwurzelte Abneigung der Diktatur gegenüber dem Katalanischen als Sprache der Separatisten, als Sprache derjenigen, die angeblich die sakralisierte Einheit Spaniens mit jedem katalanischen Wort, mit jedem auch noch so banalen katalanischen Satz unterwanderten. Der öffentliche Gebrauch des Katalanischen war verboten und unter Strafe gestellt. In der Schule durfte es nicht mehr gelehrt werden, selbst auf dem Schulhof war es tabuisiert. Nicht einmal Visitenkarten durften auf Katalanisch gedruckt werden. Aus Pere wurde Pedro, aus Joan wurde Juan. *¡Sea patriota, hable español!* Dies war das drohende Motto der Sprachpolitik der Sieger, die es, wie Unamuno vorhergesagt hatte, zwar zu siegen, jedoch nicht zu überzeugen verstanden: *¡Venceréis, pero no convenceréis!* Die franquistische Besatzungsmacht versuchte, die Geschichte Kataloniens neu zu schreiben, indem sie Straßennamen änderte und hispanisierte, Statuen abmontieren ließ, der Stadt einen kollektiven Verdrängungsprozeß verordnete.

[Prohibit cantar els vells himnes, les velles cançons catalanes. Prohibida la bandera de les quatre barres. Prohibit ensenyar una història de Catalunya que no sigui l'oficial, prohibit ensenyar el català a les escoles. [...] Arreu d'Espanya, homes, dones i nens, han perdut la guerra. Però els que són catalans, els que són bascos, els que són gallecs, aquests, han perdut la guerra, si així es pot dir, una mica més que els altres [...]] (S. 202f.)⁸

In diese Stadt kehrt der Protagonist zurück und von ihr erzählt der Roman aus einem unbestimmten Präsens heraus, das man, wie gesagt, um das Jahr 1950 situieren kann. Die Rahmenhandlung stellt einen Tag im Leben des Protagonisten dar, vom morgendlichen Aufwachen bis zum abendlichen Einschlafen. Sie ist denkbar einfach: Lluís verbringt den ganzen Tag auf der Suche nach dem zur damaligen Zeit nicht unerheblichen Betrag von 40 Peseten. Den Grund hierfür erfährt der Leser jedoch erst kurz vor Ende des Buches: Lluís hat diese Summe von einem Kunden der Werkstatt bekommen, in der er als Geselle arbeitet. Anstatt jedoch das Geld auftragsgemäß seinem Arbeitgeber auszuhändigen, hat er es für sich behalten und für Comic-Hefte ausgegeben. Mehr von Angst als von Schuldgefühlen geplagt, versucht er nun an einem regnerischen Sonntag jemanden zu finden, der ihm das Geld leiht.

⁸ Die in eckigen Klammern angeführten Textsegmente oder ganzen Zitate entsprechen jenen von der Zensur inkriminierten Passagen des Romans, die in den zwei ersten Ausgaben des Romans von 1972 und 1973 nicht gedruckt werden durften.

Zu diesem Zweck sucht er Arbeitskollegen, Bekannte und Freunde auf, die er seit seiner Rückkehr aus Frankreich kennengelernt hat und von denen er annimmt, sie wären bereit und vor allem in der Lage, ihm zu helfen. Dementsprechend episodenhaft ist die Rahmenhandlung strukturiert. Jedes der zwanzig Kapitel umfaßt eine halbe bis zu einer vollen Stunde dieses Sonntags. Doch wenn diese Rahmenhandlung auch durchweg linear erzählt wird, so wird diese Linearität immer wieder durch Brüche in der Zeitstruktur aufgehoben. Anhand der Begegnungen, die Lluís im Laufe dieses für ihn so langen und so frustrierenden Tages macht, anhand der Erinnerungen, die sich ihm aufdrängen, wenn er Orte und Personen aufsucht, die er gekannt hat, erfährt der Leser nach und nach nicht nur, was dem Protagonisten seit seiner Rückkehr aus Frankreich widerfahren ist, der Roman rekonstruiert auch mosaikartig die proletarische und kleinbürgerliche Geographie Barcelonas in den 40er und frühen 50er Jahren. Die Eindringlichkeit der Milieu-Schilderung und die äußerst sorgfältige Nuancierung der auftretenden sozialen Phänotypen bezeugen die literarische Sozialisation eines Autors, der sich offen zum Realismus-Projekt des 19. Jahrhunderts bekennt. Narrativ vorherrschend ist jedoch die szenische Segmentierung des Erzählten, sowohl der assoziativ evozierten Vergangenheit als auch der unmittelbaren Gegenwart der Rahmenhandlung. Die so erzeugte Stimmenvielfalt von ungefähr 130 Figuren verdichtet sich nach und nach zu einer Totalität, die den Anspruch erheben darf, den Pulsschlag, den Strom, den *rumor* einer Stadt eingefangen zu haben. Dabei wird in besonders prägnanter Weise die diglossische Dimension dieser Stimmenvielfalt veranschaulicht:

[— ¡Cuidado, con ese paraguas! —diu un passatger de cabells grisosos i bigoti retallat. S'adreça a un altre passatger que acaba de pujar.

—I què vol que en faci? —respon el del paraigua—. Que no ho veu, que m'empenyen? És un home petit i prim, viu i nerviós. Porta una corbata amb els colors del Barcelona F.C. i va endiumenjat.

¡Póngaselo donde quiera, pero ne me lo clave en los riñones! —diu l'altre.

—Però, home, si no em puc ni moure! Que no ho veu? —diu l'homenet. Les seves mans calloses serrren el paraigua com si el volgués estrangular.

¡A mí no me levante la voz! ¿Entendido? ¡Y, además, hable en cristiano!

—Eh? Què vol dir amb això? —l'homenet es torna pàl·lid; ho sap molt bé el que vol dir l'altre—. Si no esteu content, agafeu un taxi.

—¡En España, se habla la lengua del Imperio! ¿Lo ha entendido, ahora?

L'homenet mira els qui estan amuntegats a l'entorn d'ell, com si n'esperés ajuda. Però els somriures irònics que s'insinuaven sobre certes cares, en començar l'incident, han desaparegut. Sembla que, ara, ningú no s'adoni del que passa.

—Va, home, va! —diu feblement l'homenet—. Agafi un taxi, home!

—¡Cállese!

Si fossin sols, l'homenet callaria. Però allí, davant de tothom, l'afront és massa insuportable. —Què vol dir? —explota—. Per què haig de callar, jo? No vull, sap? No vull! Vagi a fer punyetes! Ja fa massa temps que m'afaito, jo, perquè em vinguin a fer callar! Se sent, al tramvia, un feble murmuri d'aprovació.

—¡Cállese, desgracia! ¡Usted no sabe con quién habla! (S. 197f.)

Die realistische Darstellungsweise wird jedoch immer wieder unterbrochen von collageartigen Einlagen: Bruchstücke aus Radiosendungen, politische Losungsworte der Machthaber, Strophen von Schlägern, Passagen aus Predigten:

L'Ernest s'aixeca pesadament i posa la ràdio. Es torna a asseure, amb un sospir de fatiga. El vímet grinyola.

[El locutor diu:

[...] y hoy, queridísimos hermanos, es como la coronación, el apoteosis de las fiestas solemnes que acabamos de celebrar. Y la misa [...].

L'Ernest fa un gest d'impaciència.

[...] nos invita a conmemorar esta festividad con la mayor alegría del alma [...]

El locutor tus una mica i continua:

—En la Epístola, San Juan Evangelista nos comunica su doble visión tan reconfortante de aquellos que han sido elegidos por Nuestro Señor. En este mundo, llevan el divino sello que les libera de castigos devastadores y en el Cielo, todos de blanco vestidos, enarbolan palmas triunfales y cantan eternas alabanzas al Altísimo.

—I un tuturrull pal paso! —rondina l'Ernest.

—Que no es lleva, en Papitu? —pregunta l'Aurèlia.

—No.

[...] y en este mismo Evangelio nos muestra por qué medios han obtenido los santos del Cielo su eterna recompensa. Amén.

El locutor fa una pausa i] un disc de música religiosa comença a sonar. (S. 65)

Diese Einlagen situieren nicht nur die Handlung in ihrem historischen und atmosphärischen Kontext. Sie dienen auch dazu, die unüberbrückbare Distanz zwischen dem «offiziellen» und dem «realen» Katalonien Ausdruck zu geben. Schon sprachlich ist diese Bezugslosigkeit unüberhörbar, da auch diese Einschübe wirklichkeitsgetreu auf Spanisch wiedergegeben werden. Während der Radiosprecher die rhetorisch gequälten Ideologeme der faschistischen

Falange auf Spanisch herunterbetet, wird der Leser auf Katalanisch Zeuge einer Realität, die eben diese weltanschaulichen Ergüsse Lügen straft, sie entlarvt, indem sie sie zur Realsatire werden läßt:

Les dues dones sortien de la cuina. La noia plorava, tapant-se la cara amb el davantal.

—Vols callar d'una vegada? —digué la «Colón», tombant-se cap a la porta. Tota la casa se n'ha d'enterar, del que passa!

—La que has de callar ets tu!!! ¿Que et penses que no ho sé, el que li passa? Li passa que ha tastat el moniato! Això, és el que li passa! I quan tasten el moniato [...]

La noia protestà, dient que l'Artemio la respectava, i el «Previsor del Porvenir» va dir que callés, que callés perquè, si no, aniria a buscar un metge i ja veurien si l'havia respectada, porca, més que porca, que tasten el moniato i es tornen boges [...]

La «Colón» engegà la ràdio a tot drap.

—[...] he aquí la labor de parte de esta juventud que hoy participa en la campaña del Este al lado de sus hermanos de armas de ayer y de hoy: rescate de la Patria y cimentación de un Imperio [...]

—La ràdio! La ràdio! —bramà el «Previsor del Porvenir».

La «Colón» s'emportà la seva filla escales avall. (S. 93)

Des öfteren sind es aber auch Phantasien des Protagonisten, die das Fortschreiten der Erzählung unterbrechen. Auch sie dienen der Kontrastierung, denn sie stellen Tagträume von Lluís dar, in denen er in die Welt seiner geliebten Comics flüchtet, vor allem, um jenen Aggressionen freien Lauf zu lassen, die er in der frustrierenden Wirklichkeit nicht ausleben darf. Dann phantasiert er, *el Piloto Audaz* zu sein und erteilt seinen Gegnern jene Fausthiebe, die ihm selbst das vermeintliche Schicksal zugefügt hat:

[...] i Dan Stone, el Piloto Audaz, es llança de cap contra el *plexo solar* —que diuen a les novel·les de Doc Savage— d'un dels gàngsters. Baam! Li cau la màscara: és el senyor Ramon! Dan Stone ja s'ho pensava. Amb un garrot a la mà, Crack! Thump!, li trenca el cap. Sorgeix un altre gàngster i crack! Thump!, també li trenca el cap. És en Just! La sang esquitxa Dan Stone, que continua picant i picant. Per fi, Dan Stone aconsegueix tornar en Joanet a casa seva, una casa de rics, i el pare diu a en Lluís que si vol quaranta pessetes. «No, gràcies», diu en Lluís. «No he hecho más que cumplir con mi deber.» I se sent una música d'himne americà [...]. (S. 107f.)

Und noch ein drittes Moment der Erzählung unterbricht ihren dokumentarisch-szenischen Charakter. Es sind jene Passagen, in denen die narrative Instanz ihre ansonsten selbst auferlegte Neutralität verletzt, um das Erzählte zu kommentieren. Diese Einschübe sind durchweg politische und ideologische Reflexionen meist thesenartigen Charakters, die die dargestellte Wirklichkeit einer eindeutig marxistisch gefärbten Interpretation unterziehen:

A la fàbrica del pare de la Mati Carreras d'Almirall, les velles màquines reposen. Una hora encara i algunes desenes de persones grises i mal alimentades (sense altra possible consideració, per part del senyor Carreras, que la que es mereixen uns simples complements humans de les seves sempre ben greixades màquines) les engegaren, els donaran de nou una vida sorollosa. [Encara una hora i, per tot Barcelona, milers de persones grises i mal alimentades, sense altra possible consideració per part de qui les empra que la que es mereixen uns simples eines humanes de producció, tornaran al treball. Cal treballar, treballar, acceptar resignadament, callar i renunciar. El qui no fa això, s'exposa a tota mena de coses terribles, les arrels de les quals van, pel que fa al cas de l'inconscient col·lectiu, fins a l'horror de la Guerra Civil i les coses terribles que van passar després.] (S. 166)

Der Roman ist dem *realisme històric*,⁹ der katalanischen Spätversion des *realismo social* zuzuordnen. Der «soziale» bzw. «historische» Realismus war eine Poetik, die von der Literatur verlangte, eine Gegenöffentlichkeit zu bilden, die das Nicht-Vorhandensein einer freien politischen Öffentlichkeit kompensieren sollte. Nach Auffassung seiner Theoretiker und Förderer — allen voran Joaquim Molas und Josep Maria Castellet — sollte dieser «historische Realismus» nicht nur Zeugnis von jener soziohistorischen Wahrheit ablegen, die die propagandistischen Phantasien der Diktatur zu verdrängen oder zu verleugnen suchten. Der Schriftsteller sollte darüber hinaus im Bewußtsein seiner gesellschaftlichen Verantwortung schreiben, seinen Lesern eine weltanschaulich gefestigte Interpretationshilfe liefern und unter Umgehung, d.h. Überlistung der Zensur einen emanzipatorischen Diskurs entfalten. Was die Erzählliteratur angeht, bedeutete dies vor allem eine als radikal gedachte Abkehr der bis dahin vorherrschenden Tradition des psychologischen Romans, so wie sie bereits im Vorkriegskatalonien von Miquel Llor und Llorenç Villalonga gepflegt worden war. Der *realisme històric* verstand sich ausdrücklich als Fortführung und Ergänzung der neorealistischen Tendenzen, die sich — oftmals vermengt mit einer existentialistischen Thematik — in der katalanischen Literatur der 50er Jahre entwickelt hatten. Die Bezeichnung *realisme històric* sollte nicht mißverstanden werden, denn nicht nur die Literatur als solche, sondern auch der literaturkritische Diskurs unterlag der Zensur. Was Molas und Castellet meinten, aber nicht eindeutig bezeichnen konnten, war — wenn auch in einem ekklektischen, d.h. nicht stalinistischen Sinn — «sozialistischer Realismus», so wie er bereits unter der ebenso euphemistischen Bezeichnung *realismo social* die spanischsprachige Erzählprosa der 50er Jahre geprägt hatte. Gerade diese frustrierte und letzt-

⁹ Cf. Joan-Lluís Marfany: «El realisme històric», in: Martí de Riquer / Antoni Comas / Joaquim Molas (Hrsg.): *Història de la literatura catalana. Part Moderna* (Band 11), Barcelona: Ariel, 1988, S. 221-283.

lich die Autoren selbst frustrierende Erfahrung hatte jedoch die Notwendigkeit gezeigt, die Poetik des «sozialistischen Realismus» von ihrer stalinistischen Eindämmung zu befreien und zu jenem *réalisme sans rivages* aufzubrechen, dessen marxistische Legitimierung Roger Garaudy begründen sollte. Wenn sich auch nur wenige Autoren des spanischsprachigen *realismo social* der 50er Jahre damit begnügt hatten, konventionelle Epen zu schreiben, in denen der gepeinigte und allseits aufrechte Arbeiter dem ebenso stereotypisierten Kapitalisten die proletarische Stirn bietet, so hatte sich gezeigt, daß dies insgesamt ein falscher, weil illusorischer Weg war, um literarisch jene politische Umwälzung mit herbeizuführen, von denen so viele nicht aufhören konnten zu träumen. Selbst die eher dokumentarisch orientierte Variante des *realismo social*, so wie sie etwa Juan Goytisolo in seinem Frühwerk gepflegt hatte, blieb ohne Wirkung. Ein fraglicher Weg war es schon aufgrund der Existenz einer wachsamen Zensur gewesen — und auch deshalb, weil die übergroße Mehrheit derer, für die eine solche Literatur konzipiert war, von ihr keine Notiz nahm. Die vom Regime zielstrebig angestrebte Entpolitisierung der Öffentlichkeit konnte so nicht durchbrochen werden. Als nunmehr in Katalonien die Forderung nach einem *realisme històric* gestellt wurde, war es im Bewußtsein dieser gescheiterten Erfahrung, d.h. ohne großspurige Hoffnungen und zudem unter ganz anderen Bedingungen. Es waren nämlich jene Jahre, in denen sich eine zwar des öfteren malträtierte, dennoch in ihrer Grundhaltung oppositionelle Presse herausgebildet hatte, die die dissidente Literatur von der Unmittelbarkeit ihres dokumentarisch-kritischen Auftrages entlasten konnte. Molas und Castellet waren zu ernsthafte und sachkundige Literaturkritiker, um den *crime de lèse littérature* zu wiederholen, den Jorge Semprún im Madrid der 50er Jahre aus Gründen der Parteiräson begangen hatten, als er den von ihm für die kommunistische Sache angeworbenen Schriftstellern eine strenge Askese im Geiste des sozialistischen Realismus verordnete. Die Zeiten hatten sich in der Tat geändert und der wenigstens nominelle Abbau des Stalinismus in den realsozialistischen Ländern schaffte auch für eine marxistische Literaturauffassung neue Freiheiten. Freiheiten, die sie in Spanien paradoxerweise ästhetisch seit jeher voll hatte ausleben dürfen, jedoch wegen der Zensur immer noch nicht inhaltlich ausfüllen konnte. Neuentdeckt und zur Nachahmung empfohlen wurden die erzähltechnischen Errungenschaften des angloamerikanischen Romans der 30er Jahre, insbesondere *Manhattan Transfer* von John Dos Passos. Bereits 1956 hatte Rafael Sánchez Ferlosio in *El Jarama* die Anwendbarkeit dieser narrativen Poetik — objektivistische Erzählperspektive, fragmentarisch-episodische Handlungsstruktur — für die spanischsprachige Literatur vorexerziert und letztlich

damit auch den *realismo social* von innen her überwunden. Es gehört zur Tragik der katalanischen Literatur der Franco-Zeit, daß eine ähnlich gelagerte Erneuerung ihres Realismus-Projektes bereits Mitte der 40er Jahre stattgefunden hatte und zwar im Frühwerk von Vicenç Riera Llorca und im Roman *K.L. Reich* von Joaquim Amat-Piniella.¹⁰ Die Zensur aber hatte die Rezeption beider Autoren verhindert. Im Falle von Riera Llorca handelte es sich um einen Exilschriftsteller, dessen Werk in Spanien lange Zeit verboten war. Im Fall von Amat-Piniella war es die Thematik seines autobiographischen Romans, nämlich die literarische Verarbeitung seiner KZ-Erfahrung in Mauthausen, die die Veröffentlichung fast zehn Jahre hinauszögerte. Molas selbst berief sich ausdrücklich auf Riera Llorca und Amat-Piniella, um seine Forderung nach einem Realismus mit historischem Bewußtsein zu begründen. Paradoxerweise wurde die von ihnen angewandte objektivistisch-fragmentarische Poetik als der denkbar sinnvollsten Weg angesehen, um die Zensur zu überlisten. Dort, wo kein Erzähler mehr die Handlung interpretiert, wo keine Innenansicht der Charaktere geliefert wird, wo die eine Figur die andere aufzuheben scheint, kann die Zensur letztlich kaum eingreifen.

Wie kaum ein anderer katalanischer Roman der 60er Jahre entspricht *Els plàtans de Barcelona* jener poetologischen Skizze des *realisme històric*, die Molas anfertigte:

[El] seu objectiu, construir, no una mera crònica, sinó un testimoni de la realitat quotidiana i dels seus mecanismes interns. Per a la construcció, posa en joc procediments nous i molt concrets (que la diferència de la gran novel·la del XIX): protagonista, en general, col·lectiu,

¹⁰ Dieser 1946 entstandene autobiographische Roman, in dem Amat-Piniella seine traumatische KZ-Erfahrung in Mauthausen literarisch verarbeitet, durfte erst 1956 in spanischer und 1963 in katalanischer Sprache erscheinen. Von der Zensur beanstandet wurde dabei nur eine Passage, die vom Selbstmord eines Rabbiners handelt. Angesichts des im Roman thematisierten Grauens vermag weder eine klerikal gefärbte Rücksicht noch Zynismus allein, diese Entscheidung zu erklären als vielmehr eine geradezu systembedingte Perversion des zensorischen Denkens. Zur komplexen Editionsgeschichte des Romans cf. Pere Joan i Tous: «K.L. Reich von Joaquim Amat-Piniella», in: *Tranvía. Revue der Iberischen Halbinsel*, März 1993 (28), S. 43-45.

que no és definit per l'autor sinó que es defineix pels seus gestos i les seves paraules, reducció de l'argument a un simple fil conductor, que, en principi, és un viatge o, al contrari, un espai tancat, fragmentarisme, simultaneïtat i interferència de les accions, anades i tornades constants en el temps, predomini del diàleg sobre la narració o la descripció, gust pel detall concret i caracteritzador, llenguatge despullat i col·loquial, etc.¹¹

Víctor Mora hat *Els plàtans de Barcelona* in der Hybris seines freiwillig-unfreiwilligen Exils geschrieben, er hatte ja Spanien nur prophylaktisch verlassen. 1966 wußte er — soweit es überhaupt möglich war, so etwas zu wissen —, daß über ihn zwar ein Dossier bei der politischen Polizei vorlag, daß er aber nicht auf der Liste der steckbrieflich Gesuchten stand. Zudem war ihm ein Jahr zuvor der angesehene «Víctor Català-Preis» zuerkannt worden und wäre Mora vom Regime als gefährlich eingestuft gewesen, so hätte die franquistische Kulturverwaltung diese Preisverleihung mit Sicherheit zu verhindern gewußt. Wie dem auch sei, Víctor Mora selbst weiß keine eindeutige Antwort darauf, warum er von Anfang an nicht versucht hat, *Els plàtans de Barcelona* auf Katalanisch zu beenden, obwohl für ihn — wie auch für alle katalanischen Schriftsteller während der Franco-Diktatur — die Verwendung des Katalanischen nicht nur ein persönliches, selbstverständliches Anliegen, sondern auch eine politische, ja ethische Pflicht bedeutete. Es ging ja darum, wie es Salvador Espriu formulierte, die Sprache zu retten: «salvar-nos els mots» — für sich und die anderen. Mora gehört in der Tat jener katalanischen Schriftstellergeneration an, die, so Joaquim Molas, «ha hagut de defensar les virtuts de la llengua i, a la vegada, donar testimoni de la seva cultura, és a dir: ha hagut de ser, abans que novel·lista, apòstol [...]».¹² Er gehörte auch zu jenen, die, wie Molas selbst, «han hagut d'aprendre a llegir i a escriure per un acte de voluntat i pel seu compte i, per tant, han hagut de descobrir sobre la marxa, molts cops, per via oral i a cau d'orella, la pròpia tradició cultural i, més exactament, novel·lística, una tradició que, a més, és plena de bonys; tots, autors i lectors, malgrat la seva possible procedència universitària, són, som autodidactes, amb el que això suposa d'esforços inútils, de marrades innecessàries i d'improvisació [...]».¹³ Keine eindeutige Antwort weiß Víctor Mora auch auf die Frage, weshalb er *Els plàtans de Barcelona* nicht in einem Exilverlag veröffentlicht hat. Für möglich hält er

aber insgesamt ein ganzes Bündel von Gründen: Zum einen die faktische Inexistenz eines katalanischen Lesepublikums außerhalb Kataloniens. In einem Exilverlag ediert, wäre der Roman *de facto* ghettoisiert worden. Nur in Mexiko existierte eine — wenn auch äußerst reduzierte — katalanische Literaturöffentlichkeit, die diesen Namen hätte verdienen können.¹⁴ Zu dem kam, daß für Víctor Mora das Französische die erste Schriftsprache war, in der er sozialisiert wurde. Von Bedeutung, wenn nicht gar ausschlaggebend war auch, daß eine französische Veröffentlichung dem Autor eine gewisse Immunität verleihen würde, wenn er später nach Spanien zurückkehren sollte. Das Regime war ja um das Wohlwollen der westlichen Demokratien bemüht, die sich wahrlich nicht immer, aber doch zumindest sporadisch um das Schicksal verfolgter spanischer Schriftsteller kümmerten.

Ich habe zuvor von der Hybris des Exils gesprochen. Und in der Tat: Ab dem Moment nämlich, an dem sich Víctor Mora entschied, *Els plàtans de Barcelona* auf Französisch zu veröffentlichen, konnte er eine *écriture en liberté* auskosten, wenngleich auch nur eine relative. Denn, wie er selbst nachträglich versichert, wollte er sich nicht die Möglichkeit einer Rückkehr nach Spanien nehmen, so daß er — selbst auf Französisch — vermeiden mußte, etwas zu schreiben, was als antifranquistische Propaganda hätte eingestuft werden können. Trotzdem war es Mora lange Zeit bewußt, daß kein barceloninischer Verleger es wagen würde, eine katalanische Version seines Romans der Zensur vorzulegen — und dies, obwohl zeitgleich mit dem Erscheinen der französischen Fassung ein neues Pressegesetz in Spanien in Kraft getreten war. Wichtigste — und vom Regime als Zeichen von Liberalität gepriesene — Neuerung war die Abschaffung der obligatorischen Vorzensur, der sogenannten *consulta previa*. So mußten bisher alle für die Veröffentlichung bestimmten Manuskripte der Zensurbehörde vorgelegt werden — gleichgültig, ob es sich um Romane, Comics oder Gedichtbände, Drehbücher oder philosophische Essays handelte. Die *consulta previa* ermöglichte es der Zensur, bereits auf den Entstehungsprozeß eines Werkes Einfluß zu nehmen. Grundlegend änderte sich daran auch nichts, als diese obligatorische Vorzensur mit dem Pressegesetz von 1966 in eine *consulta voluntaria* umgewandelt wurde. *De jure* hatten Autoren und Verleger jetzt zwar die Möglichkeit, sich eine Vorzensur zu ersparen, mußten aber dennoch sechs Exemplare des bereits gedruckten Buches zur Endabnahme, dem sogenannten *depósito* einreichen. Nach der Bestimmung des Gesetzes stand dann der Zensurbehör-

¹¹ Joaquim Molas: «La novel·la de postguerra», in: *Obra crítica*, Band 1, Barcelona: Edicions 62, 1995, S. 229-239, hier S. 238.

¹² Ibid., S. 230.

¹³ Ibid.

¹⁴ Über die katalanische Exilliteratur cf. Albert Manent: *La literatura catalana a l'exili*, Barcelona: Curial, 1976.

de eine Frist von einem Tag pro 50 Seiten zu, um das Buch *in toto* zu verbieten oder nachträglich Veränderungen zu verlangen. War diese Frist ohne Beanstandung verstrichen, durfte der Verleger — selbst ohne ausdrücklich positiven Bescheid von Seiten der Zensurbehörde — das Buch vertreiben. Es liegt auf der Hand, daß die meisten Verleger dieses *Va-Banque*-Spiel scheuten und das finanzielle Risiko nicht eingehen wollten und konnten, eine bereits gedruckte Ausgabe einstampfen zu müssen. In den meisten Fällen wurde also weiterhin das Manuskript der Vorzensur vorgelegt. Die vom Regime herausposaunte Liberalisierung fand also keineswegs statt. Das neue Gesetz hatte eindeutig die Absicht, die «Schere im Kopf» zu schärfen.

In ihren Gutachten und Entscheidungen hatten sich die Zensoren weiterhin nach einer Art Fragekatalog zu richten, der seit seinem Bestehen zwar nie in konkrete Normen umgesetzt wurde, gleichwohl aber nahezu unverändert geblieben war und sich über die Jahrzehnte des Franco-Regimes hinweg auch nicht wesentlich ändern sollte. In seiner kenntnisreichen Studie zur *Macht und Ohnmacht der Zensur* hat Hans-Jörg Neuschäfer die Beurteilungskriterien, die für die gesamte literarische (und politische) Öffentlichkeit galten, folgendermaßen hierarchisiert:

1. Verstößt das vorgelegte Projekt gegen die guten Sitten, insbesondere gegen die «moral sexual», also gegen das Reinheitsgebot der altherwürdigen «opini3n»?
2. Liegt ein Verstoß gegen das katholische Dogma oder eine Beleidigung kirchlicher Institutionen und ihrer Diener vor?
3. Werden die politischen Grundsätze des Regimes oder seiner Einrichtungen und Mitarbeiter mißachtet?¹⁵

Wie Neuschäfer zu Recht bemerkt, hat sich im «Laufe der Jahre, besonders ab 1966, [...] allenfalls die Reihenfolge in der Dringlichkeit dieser Standardfragen geändert (Platztausch zwischen 1 und 3), nicht aber ihre grundsätzliche Gültigkeit. Daß bei einer derart vagen und zugleich umfassend angelegten Fragestellung ein großer Spielraum für Interpretationen und — je nachdem — zu Milde oder Strenge tendierender Willkür offenblieb, versteht sich von selbst. Auch war es jederzeit möglich, ein moralisches oder religiöses Veto vorzuschieben, wenn es in Wirklichkeit um ein politisches ging.»¹⁶ Selbstredend waren katalanische Texte in besonderer Weise Gegenstand aufmerksamer Lektüre, wurde doch bereits die bloße Verwendung einer sogenannten

lengua vernàcula außerhalb eines rein folkloristischen oder religiös-pastoralen Kontexts als eine politisch verdächtige Inkorrektheit, wenn nicht als eine latente Provokation präjudiziert — und dies unabhängig vom jeweiligen Inhalt. Man erinnere sich: Während es Joan Manuel Serrat verwehrt wurde, selbst einen so gänzlich unpolitischen Schlager wie «La, la, la» (sic) als spanischen Beitrag zum «Grand Prix de la Chanson d'Eurovision» auf Katalanisch vorzutragen, durfte Massiel die spanische und inhaltlich unveränderte Version ohne jegliche Beanstandung trällern.

In den späten 60er Jahren hat es kein Verleger gewagt, *Els plàtans de Barcelona* der spanischen Zensur vorzulegen. Zu Recht, wie man meinen müßte, denn der Roman verstößt gegen alle dargelegten Beurteilungskriterien. Erst im Jahre 1971 wurde Víctor Mora vom früh verstorbenen Alfonso Carlos Comín, einem linkskatholischen Marxisten und damals Leiter des Verlags Laia, dazu animiert, die katalanische Version zu beenden. Das Manuskript wurde dann der *consulta previa* vorgelegt und, ein wenig zum Erstaunen des Verlegers und des Autors, bekam es nach zähen Verhandlungen die Druckerlaubnis, jedoch mit der Auflage, etliche Passagen zu streichen, die zusammengezählt etwa 35 Manuskriptseiten ergaben. Erstaunlich war in der Tat die (relative) Großzügigkeit des Zensors, denn der vorgelegte Text entsprach keineswegs jener erprobten Tradition des «indirekten Sprechens»,¹⁷ mit denen die oppositionellen Schriftsteller immer wieder — wenn auch mit wechselndem Erfolg — die Zensur zu überlisten trachteten. Die Mitteilung war «so zu "entstellen", d.h. zu tarnen, zu verkleiden, zu verrätseln, zu verschlüsseln, daß sie vom dadurch abgelenkten Kontrolleur nicht gleich entdeckt und nur von denjenigen aufgefunden, gelesen und entschlüsselt werden kann, für den sie tatsächlich bestimmt ist.»¹⁸ Neuschäfer vergleicht dieses besondere Zusammenspiel von Limitierung und Transgression zu Recht mit dem «Schmuggeln einer Konterbande».¹⁹ Mora selbst war ein langerfahrener Meister darin, hatte er doch in seiner Comic-Reihe über den *Capitán Trueno* nicht nur seinen Held mit Vorliebe gegen Tyranie und Unterdrückung kämpfen lassen, sondern auch als dessen Verlobte die konstitutionelle Monarchin eines Landes auserkoren, das von einem freigeählten Parlament regiert wird. Das «Schmuggeln» dieser systemkritischen Botschaft fand — um die Kategorien Neuschäfers zu verwenden — in Form

¹⁷ Ibid., S. 49.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

¹⁵ Neuschäfer: *Macht und Ohnmacht der Zensur*, S. 43.

¹⁶ Ibid.

von «Sinnverschiebung» und «Sinnverdichtung» statt: Die Handlung selbst wurde ins Mittelalter und des öfteren in exotische Länder verlegt qua verschoben. Jede kleine Episode, jeder entthronte Despot, jede punktuell erkämpfte Befreiung von Not und Ausbeutung verdichtete und symbolisierte einen emanzipatorischen Diskurs, der in «reiner» Form der Zensur anheimgefallen wäre. Diese beanstandete zwar wiederholt nicht nur die Tatsache, daß die sich liebenden und oftmals innig küssenden Protagonisten nie von Heirat sprachen, sondern auch die augenfällige Körperbetontheit eben jener blonden Ingrid, so daß von einer Episode zur anderen, je nach Strenge des zuständigen Zensors, der Brustumfang der Protagonistin erheblich variieren konnte. Unbeanstandet aber blieb die von Mora intendierte politische «Verschiebung» einer im Nachkriegsspanien allzu bekannten historischen Konstellation: Ingrid wird als Prinzessin eines im Exil (!) lebenden Teils des Wikingervolks dargestellt, das von einem provisorischen, in geheimer Wahl gebildeten Ältestenrat geführt wird und danach strebt, die ferne, unglückliche Heimat vom blutdürstigen Usurpator zu befreien. Nicht aus Mangel an Überlistungserfahrung hat also Víctor Moral mit *Els plàtans de Barcelona* einen Text vorgelegt, der wie kaum ein anderer das *no procede* der Zensurverwaltung riskierte. Ungeduld war es wohl, die in dieser Spätphase der Diktatur zum Wagnis anstachelte, ohne Verstellung und ohne Verschleierung jenes «testimoni de la realitat quotidiana i dels seus mecanismes interns»²⁰ der katalanischen Öffentlichkeit vorzulegen, das Joaquim Molas bereits Anfang der 60er Jahre als «objectiu» des *realisme històric* hypostasiert hatte. Zudem mag die Neugier eine nicht unwesentliche Rolle bei Moras Vorstoß gegen den *toro de la censura*²¹ gespielt haben — eine mit Fatalismus vermengte, taktische Neugier, die die politisch konjunkturelle Grenze des Sagbaren, des «"direkten" Sprechens» also, zu erproben und vielleicht sogar zu verschieben. Zudem konnte Mora mit einer gewissen Zuversicht den zu erwartenden Streichungen entgegentreten, konnte er sich doch auf jene Kommunikationskultur des *sobreentendimiento* verlassen, die jede geknebelte Öffentlichkeit kompensatorisch entfaltet und deren Prinzip, Castilla del Pino wie folgt umriß:

²⁰ Molas: «La novel·la de postguerra», S. 238.

²¹ Cf. Juan Goytisolo Essay: «Los escritores españoles frente al toro de la censura», in: ders.: *El furgón de cola*, Barcelona: Seix Barral, 1976.

Quien escucha aquello de que hablo sabe que sólo puedo hablar un tanto, dejando otro tanto o más sin decir por no poderlo. [...] Quien me escucha, repito, cuenta con que en mi decir se esconde mucho más que lo ya dicho.²²

Man war zwar gewohnt und geschult, zwischen den Zeilen zu lesen, Anspielungen und Euphemismen zu vervollständigen, man traute sich aber nicht, die volle, unverfälschte Thematisierung dessen zu erwarten, was ich mit Brecht «die Wahrheit» nennen möchte. Im Falle von *Els plàtans de Barcelona* kam jedoch als poetologisch herbeigeführte, glückliche Fügung noch hinzu, daß die szenisch-episodenhafte Struktur des Romans eine rasche Umarbeitung erlaubte. Die inkriminierten Passagen wurden nicht umgeschrieben, sondern einfach weggelassen:

Els caps s'inclinaven cap al lloc on oficiava un capellà jove i flac. («Amb cara de ser bona persona», explicava en Lluís a la seva mare. «Sí, sí [...]», responia ella. «¡A Dios rogando, y con el mazo dando!»). Diverses persones movien silenciosament els llavis.

No era pas cert que, com deia la Tere, només hi anessin els rics, a l'església. Mans obreres serraven missals roigs i daurats. [Quan en Lluís digué això, la seva mare s'empipà:

—Hi van per força, com tu, gamarús! No, si encara t'entabanaran!

Vermella d'indignació, explicà llargament que, després de la guerra, a les esglésies, els capellans donaven certificats d'assistència a missa, que podien ser exigits en qualsevol moment per les autoritats i que eren indispensables per a poder treballar i donar testimoni que un hom era *afecto*.]

Algunes persones oferien humilment ciris de flama ataronjada i vacil·lant [...] En Lluís es quedà astorat davant d'un sant Sebastià sangonós, crivellat de fletxes. Amb la boca entreoberta, fitava amb ulls de cristall verd la llum que tamisaven els vidres multicolors. Rogenca, blavosa, amarava la volta alta i blanca. (S. 103f.)

Wenn ich mich selbst, der ich das Buch kurz nach seinem Erscheinen gelesen habe, als Beispiel anführen darf, so muß ich gestehen, daß ich damals keine Brüche in der Handlung oder Leerstellen in der Argumentation vermutet habe. Und dennoch hatten die Zensoren eifrig, ja akkribische Arbeit geleistet. So etwa an folgender Passage:

L'Antonio no era pas com en Fermín. En Fermín també era *hijo de rojo* i el seu pare havia estat afusellat. [Un dia, el noi gran del coronel Regales, el noi petit i quatre més, havien volgut ofegar en Fermín al Tormes, perquè no volia cridar *Arriba España*. Per sort, va intervenir un *hermano*.] Però en Fermín no era pas com l'Antonio: Era lleig, rondinaire, rabiós i solitari. Del fet que el pare de l'Antonio fos un roig quasi ningú no en feia esment. Sovint, li preguntaven:

—Antoni, aquí entre nosaltres [...]. *Inter nos*, que diu l'*hermano* [...]. El teu pare té cua?

²² Carlos Castilla del Pino: *La incomunicación*, Barcelona: Ediciones Península, 1997, S. 52.

—El meu pare què ha de tenir [...]! —responia l'Antonio. Explicava a en Lluís que el seu pare també havia acabat afusellat. [Però el van haver d'afusellar assegut, perquè li havien trencat els genolls a cops de barra de ferro.]

—Ens va escriure una carta, la darrera, on ens demanava a la mama i a mi que no ens preocupéssim per ell. Deia que no estava gens trist.

[L'Antonio i la seva mare es van assabentar que el capellà que acompanyava el pare de l'Antonio davant de l'escamot d'afusellament es va enfadar molt perquè el comunista s'obstinà a no besar el crucifix. El capellà, aleshores, l'hi va encastar contra les dents, cridant:

—Besa'l, desgraciat! Besa'l, d'una vegada! Que vols perdre l'ànima?

L'Antonio explicava:

—Però que consti que no el va pas besar, el seu Crist, eh? Va tombar el cap fins al final, ens van dir. I va morir cantant *La Internacional*.]

L'Antonio explicava igualment que un dia, a la *pequeña escuela*, un noi s'havia posat dret per preguntar.

—*Hermano* [...] *Hermano* [...]. ¿Es veritat, que els comunistes mengen herba? —el noi ensenyava un número del tebeo falangista «Flechas y Pelayos». Veieu, *hermano*, hi ha una historieteta on es veu el noi anar al camp. Un cop allí, veu uns comunistes, de quatre grapes, pasturant! (S. 298f.)

Vergleicht man die 1972 zensierte Version mit der erst im Jahre 1976, also zu Beginn des Demokratisierungsprozesses, im selben Verlag Laia erschienenen *edició íntegra*, so läßt sich die Anwendung der Zensurkriterien, wie folgt charakterisieren:

1. Besonders streng eingehalten war das moralisch-religiöse Zensurkriterium, antikerikale Anspielungen wurden nahezu vollständig getilgt:

Amb el temps, arribà veritablement a pregar el Déu que, segons la Tere, es trobava també dins del pa, pa que calia tallar amb reverència, sense maltractar-lo —com és ara, clavant-li un ganivet como si fos un punyal—, sense fer-ne rosegons a gràcies. Va arribar, així, a creure en un Déu personal, [un Déu que no tenia res a veure amb els capellans, aliats dels qui havien guanyat la guerra. Aquells,] els capellans, continuava mirant-se'ls amb dissimulació, al carrer, a l'església, [amb una curiositat barrejada de por i repugnància]. (S. 104f.)

Zensiert wurde etwa der Hinweis, daß man, um nach dem Krieg eine Arbeitserlaubnis bekommen zu können, einen Nachweis des Gemeindepfarrers vorlegen mußte, in dem die regelmäßige Teilnahme am Gottesdienst bescheinigt wurde. Getilgt wurden ebenso all die Stellen, in denen Sexualität allzu deutlich und mit allzu deutlichen Worten thematisiert wurde, denn nicht zuletzt war es ja auch die Zeit, in der die Film-Zensoren millimetergenau die Zulässigkeit eines Dekolletés oder die Intensität einer Umarmung überprüften. Änderungen wurden hier — und nur hier — verlangt. Man vergleiche etwa die zwei Versionen folgender Passage:

Tants llibres, tants llibres [...] No hi aprendràs pas la cosa més important [...]! El més important —aclari— és saber despertar l'emoció en les dones en determinats moments, xaval! (1972, S. 124)

—Tants llibres, tants llibres [...] No hi aprendràs pas el més important [...]

—I què és, el més important? —preguntà en Lluís.

—Com es fa escórrer una dona, xaval!

«Què passa? Que es mullen, que s'han d'escórrer?», hauria volgut preguntar en Lluís. Però va tenir por de ficar la pota i va callar. (1976, S. 128)

2. Allgemeine, eher abstrakte Behauptungen, etwa der Art «auch auf der Franco-Seite wurden während des Bürgerkrieges Grausamkeiten verübt» wurden nicht zensiert, während anekdotenhafte oder detailliertere Illustrierungen dieser Behauptung sehr wohl der Zensur anheim fielen.

«Com si ells haguessin actuat com Filles de Maria! I el Diego, què? I don Daniel [...] I els germans Luengo [...] I el secretari [...] I paro de comptar!»

[L'havien exagerat molt, el seu cas. I, realment, no n'hi havia per tant! Tota aquella història dels cinc *braceros* enterrats fins al coll, per fer-los rebentar al sol, tota aquella història segons la qual deien que havia dit: «No volíeu la terra, comunistes de merda? Doncs ja la teniu!», era falsa. Bé, no és que fos falsa, però no ho havia fet ell, allò, no ho havia dit ell, allò. Foren don Conrado i el seu fill, el *señorito* Julio, els propietaris de *Los Chopos*, perquè llurs *braceros* sempre votaven per l'esquerra. El 18 de juliol i dies següents, don Conrado i el *señorito* Julio es van prendre la cosa amb gran entusiasme. I després rondinaven. Calia sentir-los [...]! I és que es van entusiasmar tant que, a *Los Chopos*, no hi va quedar mà d'obra.

—Calia pensar en el futur! —deia don Heriberto, que, més selectiu, tingué la precaució de liquidar només els *gerifaltes*, els *malos pastores*, com en deia.

—Què vol que li digui [...]! —s'exclamava don Conrado, consternat—. Vam cedir a la indignació del moment!

Una època ben cabrona, d'això sí que no hi havia cap dubte.]

Ara que, ell, se n'havia sortit viu, almenys. (S. 184f.)

3. Elliptische Anspielungen, die im Grunde nur von einem historisch sachkundigen und politisch bereits gefestigtem Leser verstanden und übernommen werden konnten, wurden nicht beanstandet, wohl aber diejenigen Argumentationsstränge oder Exemplifizierungen, die Überzeugungsarbeit hätten leisten können. Das *docere* war gefürchtet, nicht das Bestätigen eines Standpunktes. Deshalb fielen der Zensurschere auch fast all jene Passagen zum Opfer, in denen der Erzähler die Handlung ideologisch interpretiert und aufzwingt. So fiel der Zensur folgende Passage zum Opfer, in der der Er

zähler im Sinne des *realisme històric* die *mecanismes interns*²³ der gesellschaftlichen Wirklichkeit zu deuten versucht:

[Una ciutat on una minoria fa i desfà d'acord amb els seus interessos exclusius imposats com essent els de tothom, sense que cap de les altes autoritats morals que hi viuen se n'escandalitzin públicament; sense que la majoria, domesticada, muda, plena d'obligacions i sense drets, pugui defensar els seus, d'interessos, amb la més petita acció, ja que tal cosa fóra inexorablement considerada com un atemptat a l'ordre establert, és a dir, a tot allò que la minoria presenta cada dia com essent el *bien común*, la *paz*, la *convivencia cristiana* [...]. Barcelona: pudent bassa d'oli per a taurons feliços. Un símbol, certament europeïtzat, del que és la resta del país [...]] (S. 171f.)

Unter bestimmten Umständen — so etwa, wenn es sich um ein Kind handelt — erlaubte man es einer Figur durchaus, Äußerungen zu machen, die dem Selbstverständnis des Regimes zuwiderliefen. Der auktoriale Erzähler aber war gefährdeter, weil er als Kommentator des Erzählten gefährlicher, weil meinungsbildend wirkt. Zudem gab es für den Autor immer die Möglichkeit, wie es auch in *Els plàtans de Barcelona* des öfteren bewußt eingesetzt wird, das von den Figuren Behauptete aufzuheben, etwa, indem man ein Streitgespräch inszenierte. Ein quasi dialektisches Verfahren, in dem These und Antithese eine elliptische Synthese verlangen, die selbst allerdings nicht thematisiert zu werden braucht.

4. Noch mehr vielleicht als dem leicht feststellbaren Bemühen im Sinne eines *docere*, waren dem *movere* strenge Limitierungen auferlegt. Fast alle Passagen, in denen der Roman — sei es in der Darstellung von konkreten Situationen oder im Erzählerkommentar — allzu emotionalen, pathetisch-appellativen Charakter annahm, waren von der Zensur betroffen. Die revolutionäre Vergangenheit Barcelonas etwa durfte zwar in den entsprechenden Momenten der Handlung — selbstredend mit der gebührenden politischen Vorsicht — thematisiert werden, nicht aber nachträglich, aus der zeitlichen Erzählperspektive des Nachkriegskatalonien mit nostalgischem, patriotisch-appellativen Duktus magnifiziert werden:

Embarcacions que, més enllà del port de Barcelona, permeten de veure-la tal com és, tal com s'ha tornat, [l'orgullós bressol d'una epopeia revolucionària]: una ciutat més aviat grisa i, en tot cas, ben tranquil·la sota els núvols que fa fugir el vent de l'hivern. (S. 171)

²³ Molas: «La novel·la de postguerra», S. 238.

So wurden auch alle Segmente, in denen die nationalen Symbole Kataloniens — Flagge, Hymne, *lieux de mémoire* — thematisiert wurden, verboten, so wie etwa die folgende Textstelle:

[Les estàtues de molts catalans notoris han desaparegut, l'estàtua d'en Casanova, per exemple; malgrat córrer un risc gens menyspreable, hi ha hagut catalans que han anat a tirar flors al peu del sòcol buit. Ara, han aixecat altes parets de maons a l'entorn.] (S. 202)

Umso «neutralere», umso objektivistischer sich die Erzählung gebärdete, umso mehr Chancen hatten die entsprechenden Passagen, die Zensur zu überstehen und bis an die Grenzen des Sagbaren zu gelangen.

Trotz allem konnte die Zensur *Els plàtans de Barcelona* nicht domestizieren, denn auch in seiner zensierten Version erfüllte der Roman alle fünf eingangs zitierten Kriterien, die Brecht aufgestellt hatte, als er die «Mission des Dichters» umriß. Er zeugte immer noch vom «Mut» seines Autors, die Wahrheit zu schreiben, denn auch zensiert sprach *Els plàtans de Barcelona*, wie es Brecht gefordert hatte, von «niedrigen und kleinen Dingen»,²⁴ von einer degradierten Lebenswelt und stellte dieser das «gewaltige Geschrei»²⁵ entgegen, mit dem die Diktatur diese Wahrheit verschleiern wollte. Auch die zensierte Fassung zeugte vom Mut des Autors, über sich selbst die Wahrheit zu sagen, über sich, den Besiegten. Mora idealisierte weder sein «alter ego» Lluís noch verschwie er die Resignation, die feige Anpassung, die «schlechte, unhaltbare, unzuverlässige Güte»²⁶ derer, die zu den Verlierern gehörten.

Auch zeugte der Roman weiterhin von der «Klugheit» des Autors, die Wahrheit zu erkennen, die Wahrheit, über die zu schreiben, es «sich lohnt».²⁷ Víctor Mora wollte eben nicht zu jenen gehören, die Brecht als Maler unverfänglicher Wahrheiten anklagte, «unbeirrbar durch die Mächtigen, aber auch durch die Schreie der Vergewaltigten nicht beirrt».²⁸ Er wollte auch nicht, in den «tiefen Pessimismus» verfallen, den Brecht jenen orakelte, die sich darauf beschränkten, larmoyant zu beklagen, daß «der Regen nach unten fällt».²⁹ Dieser indirekten Apologie des Bestehenden ist der Roman schon dadurch zuvorgekommen, daß er im vorangestellten und von der Zensur

²⁴ Bertolt Brecht: «Fünf Schwierigkeiten beim Schreiben der Wahrheit», S.12.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., S. 13.

²⁷ Ibid., S. 14.

²⁸ Ibid., S. 15.

²⁹ Ibid.

völlig unbehelligten Kapitel 0 eine Vergangenheit wiederaufleben läßt, die zwar von besiegten und vielleicht sogar von vergessenen Illusionen erzählt, aber nicht von für immer verlorenen.

Trotz der Zensur war im Roman auch jene «Kunst» bewahrt, von der Brecht sprach, als er von der Literatur verlangte, «die Wahrheit handhabbar zu machen als eine Waffe».³⁰ Gemeint war die Entlarvung des Faschismus als «nackteste[n], frechste[n], erdrückendste[n] und betrügerischste[n] Kapitalismus».³¹ Die Zensur hatte zwar, wie erwähnt, die argumentative Stringenz der Erzähler-Stimme geschwächt, nicht aber alle im Roman ausgelegten Spuren tilgen können, die die marxistische Deutung des Faschismus nachvollziehbar machten.

Auch — und gerade — in der zensierten Fassung erfüllt der Roman schließlich ebenso die vorletzte Auflage Brechts, «das "Urteil", jene auszuwählen, in deren Händen die Wahrheit wirksam wird»,³² d.h. den Ton dieser Wahrheit so zu treffen, daß sie nicht nur «Leute einer bestimmten Gesinnung» anspricht, sondern vor allem auch Leute, «denen diese Gesinnung auf Grund ihrer Lage anstünde».³³ Indem die Zensur die marxistische Aussage des Romans zu verschleiern suchte, half sie ihm letztlich dabei, auch jene Leser anzusprechen, die von der zeitweiligen Penetranz, mit der die Erzähler-Stimme ihre Überzeugungen zu vermitteln suchte, irritiert worden waren.

Damit hat die Zensur dem Roman letztlich auch zu jener «List» verholten, die Brecht für notwendig erachtete, um die Wahrheit unter vielen zu verbreiten. Sie hat nicht nur diejenigen Passagen herausgeschnitten, die eben diese List vermissen ließen. Sie hat zudem dafür gesorgt, daß der Roman eine stringendere narrative Struktur aufweist, eine Struktur, die die unvollständige Fassung von 1972 poetologisch konsequenter erscheinen läßt als die unzensierte Originalversion.

Meine Ausführungen möchte ich nun mit dem Versuch beenden, diese vielleicht allzu pointierte These zu belegen. In der zensierten Fassung ist vieles von dem ausgemerzt, was in der späteren *edició íntegra* streckenweise dem Roman einen thesenhaften Charakter verleiht. Nicht nur — wie erwähnt — in den Erzählerkommentaren, sondern auch dort, wo allzu deutlich und vielleicht allzu ausführlich einzelne Figuren — im Gespräch oder in

³⁰ Ibid., S. 17.

³¹ Ibid.

³² Ibid., S. 21.

³³ Ibid., S. 22.

Gedanken — diese deutenden Kommentare weiterführen. Diese Einschübe verlangsamten oftmals den szenisch angelegten Rhythmus der Erzählung. Sie verringern auch die sarkastisch entlarvende Wirkung jener Romanpassagen, in denen Fetzen des Herrschaftsdiskurses auf die dargestellte Wirklichkeit aufprallen. Wenn der auch noch so gut gemeinte ideologische Kommentar diesen Gegensatz aufhebt, verliert der Roman an dialektischer Spannung. Diese Einschübe vereiteln aber vor allem auch den strukturellen Anspruch von *Els plàtans de Barcelona*, eine gesellschaftliche Wirklichkeit darzustellen, die nach einem Sinn, nach einer Wahrheit verlangt. So brüchig und widersprüchlich die Weltaneignung des Protagonisten verläuft — verlaufen muß in einer solchermassen degradierten Welt —, so fragmentarisch und splitterhaft ist die Struktur der Erzählung. Dadurch, daß diese strukturell angelegte Ermahnung nach einer ordnenden, sinnstiftenden Wahrheit von der Erzählerstimme eingelöst wird, verliert sie an Dringlichkeit. Mora selbst ist sich dessen, was er selbstironisch als seinen Hang zum *didactisme* bezeichnet, voll bewußt. Darauf angesprochen, zögert er nicht, sich dazu zu bekennen und dies insbesondere im Hinblick auf *Els plàtans de Barcelona*. Hellhörig sollte uns jedoch nicht seine vielleicht allzu konventionelle Beteuerung machen, er schreibe ja schließlich nicht für Literaturwissenschaftler und man solle nicht einem poetologischen Jakobinismus verfallen, der letztlich Autor und Leser gleichermaßen bevormunde. Wichtiger scheint mir die — nennen wir es — poetologische «Naivität», mit der Mora sich zu seinem *didactisme* bekennt, ja sich sogar weigert, ihn — und sei es nur nachträglich — zu problematisieren. Naivität ist in diesem Fall eine andere Bezeichnung für Treue, Treue zu einer vergangenen, aber nicht vergessenen Zeit. Denn, wer in einer Diktatur gelebt hat oder deren Umstände nachempfinden kann, weiß vom unstillbaren Bedürfnis, die Wahrheit, einfach die Wahrheit — ohne listige Verfremdungen — aussprechen und lesen zu können. Die spanische und katalanische Literatur der Franco-Zeit hat unzählige Werke hervorgebracht, die sich in kryptischer, allegorischer Weise mit der Diktatur auseinandersetzen. Das damit erzeugte stillschweigende, komplizenhafte Einverständnis zwischen Autor und Leser vermochte zwar die Literatur und die Lesefähigkeit anzuspornen, nicht aber eine freie, offene Kommunikation zu ersetzen.³⁴

³⁴ Damit soll keineswegs die subversive Kraft — man denke etwa an «L'estaca» von Lluís Llach — verkannt werden, die sich im Rahmen einer solchen Komplizenschaft entfalten kann. Cf. zu diesem Lied die Ausführungen von Tilbert D. Stegmann während der *Mesa redonda: Literatura y censura*, erschienen in: Hans-Jörg Neuschäfer (Hrsg.): *Akten des deutschen Hispanistentages* (Wolfenbüttel 1985), Hamburg: Buske, 1986, S. 339ff.

Franco assassiní. «Franco Mörder» — wie oft habe ich selbst diese Wahrheit, diese hastig an die Wände gesprühte, metonymische Wahrheit gelesen und wie einen befreienden, solidarischen Schlag empfunden. Wenn sie aber, was immer alsbald geschah, von der Polizei überpinselt oder graphisch verfremdet wurde, konnte sie nur als besiegte Wahrheit wahrgenommen werden. 1972 war ich — wie so viele andere — müde, Palimpseste zu entziffern, allegorische Überlistungen nachzuvollziehen. Müde, so lesen zu müssen, wie Nietzsche es im Vorwort seiner *Morgenröthe* verlangt, «langsam, tief, rück- und vorsichtig, mit Hintergedanken, mit offen gelassenen Thüren, mit zarten Fingern und Augen»,³⁵ mit Geduld. Nietzsche nannte diese Lektüre eine philologische. Die Diktatur hatte mir — und so vielen anderen — diese philologische Ausbildung aufgezwungen. Wir hätten gerne auf sie verzichtet. 1972 wäre uns die vollständige Version von *Els plátans de Barcelona* willkommener, notwendiger gewesen, nicht trotz, sondern wegen ihres *didacticisme*. Wir hätten all die klammheimliche Freude, all die Komplizenschaft, all die solidarische Anteilnahme, all die zärtliche Aufmerksamkeit, die uns solche zensierten Texte abverlangten, all dies hätten wir hergegeben, um endlich ohne Angst, ohne List, ohne Rücksicht und ohne Vorsicht, aus der «longa noite de pedra» (Celso Emilio Ferreiro), dieser langen Nacht des Steines ausbrechen zu können.

³⁵ Friedrich Nietzsche: «Morgenröthe. Gedanken über die moralischen Vorurtheile», in: *Sämtliche Werke*, kritische Studienausgabe, Band 3, hrsg. v. Giorgio Colli und Mazzino Montinari, München: dtv, 1998, S. 9-331, hier: S. 17.

Irregularitat i flexió verbal¹

Existeix l'opinió generalitzada que tota aproximació al verb català significa enfrontar-se a un nombre considerable de comportaments irregulars. Tanmateix, una visió allunyada de la superficialitat, constata que les distintes conductes anòmales no presenten en tots els casos les mateixes característiques i, requereixen, per tant, justificacions diverses.

Les limitacions dels diferents tractaments proposats fins ara indueixen, en termes teòrics, a un replantejament del concepte d'irregularitat, i, pragmàticament, a una descripció sistemàtica capaç de detectar les veritables conductes irregulars i de valorar com a aparents presumptes anomalies. D'altra banda, la variada tipologia de les irregularitats fa pensar en una possible gradació d'aquest fenomen que, en determinades situacions, conduirà a justificar i, consegüentment, a regularitzar, un bon nombre de comportaments verbals.

L'objectiu d'aquest treball és oferir una descripció de diversos verbs² que tradicionalment han rebut el qualificatiu d'irregulars. Es tracta, doncs, de determinar llur grau d'irregularitat i de descriure, sistematitzar i agrupar les conductes peculiars. Per dur a terme aquesta tasca, cal esmentar els següents aspectes previs, que seran ampliat posteriorment:

i) El present estudi es fonamentarà en una orientació de caràcter generatiu, procediment que s'ha manifestat com el més idoni per dur a terme amb èxit una descripció explicativa dels verbs catalans.

ii) L'anàlisi verbal es basarà en la segmentació morfològica i en l'associació dels segments morfològics resultants amb determinats morfemes. L'esmentada connexió s'establirà mitjançant dues classes de regles localitzades en el component morfològic.

iii) Qualsevol referència a la irregularitat suposa indefectiblement la determinació prèvia de l'àmbit de la regularitat; és a dir, de les formes model·liques que responen del major nombre de verbs del català estàndard i que es ceneixen al patró d'actuació de les regles morfològiques esmentades en el

¹ Vull expressar el meu sincer agraïment a Joaquim Viaplana i a Maria-Rosa Lloret per les seves valuoses observacions i suggeriments en llegir la primera redacció d'aquest treball.

² Especialment de les formes pròpies del català estàndard i, per tant, de les solucions normatives.

punt anterior. D'acord amb aquesta valoració i segons l'orientació que segueix aquest estudi, *cantar*, *perdre*, *beure*, *sentir* i *servir*, responen als models regulars.

iv) La diversificació de les conductes irregulars suggereix l'existència de distints tipus d'irregularitat. S'examinaran, des d'aquesta perspectiva, el conjunt de comportaments singulars presentats per tretze verbs que poden ser encaixats dins dues nomenclatures generals: **verbs semiirregulars** — *viure*, *tenir*, *venir*, *estar*, *escriure* i *córrer* — i **verbs plenament irregulars** — *saber*, *cabre*, *veure*, *haver*, *anar*, *fer* i *ésser*. Aquests verbs exhibeixen conductes idiosincràtiques, i, *ahora*, una successió d'altres atipicitats.

La gramàtica **tradicional**, fonamentant-se en la forma de l'infinitiu com a criteri de classificació verbal, considera que els verbs catalans s'ajusten a tres conjugacions. Així, els verbs següents esdevenen modèlics:

- (1) Conjugació I: CANTAR
 Conjugació II: TÉMER
 Conjugació III: DORMIR
 SERVIR (presència de -eix-).

Un verb irregular és definit, en contrapartida, com aquell la conjugació del qual «s'aparta d'uns verbs model» (Fabra, 1986: 51) o «el que, en determinades formes, sofreix alteracions a la desinència o a l'arrel» (Marvà, 1968: 95). De l'aplicació d'aquestes consideracions sorgeix una extensa relació de conductes verbals excepcionals — que, per diferents causes, se separen de les formes modèliques. Es fa necessari, doncs, de justificar-les mitjançant un tractament que no evidenciï solament la manca de coincidència formal amb els models ni prengui exclusivament com a referència formal les arrels i les desinències.

Les descripcions **estructurals** adopten un nou criteri de classificació verbal basat en la segmentació dels verbs en diferents unitats significatives (Badia, 1973; Roca-Pons, 1970 i 1976; Terry i Rafel, 1977). Aquesta acció es concreta en l'establiment d'associacions entre formes verbals i determinats morfemes. Tanmateix, encara es percep el pes ostensible de la classificació tradicional manifestada tant en les coincidències amb la classificació verbal com en l'assumpció de models semblants.³ El resultat final, doncs, no sembla afectar les solucions que transgredeixen els models, les quals continuen emmi-

³ Ateses les coincidències amb la gramàtica tradicional, no s'ofereixen exemples de classificació verbal ni dels verbs considerats paradigmàtics.

rallant-se amb les formes regulars i resulten segregades, novament, a l'àmbit de la irregularitat.

La **gramàtica generativa**, en relació amb la classificació verbal, descansa en un criteri formal fonamentat en el comportament general del verb. Des d'aquesta perspectiva, cal establir tres supòsits bàsics:

- a) La utilització de la segmentació — basada primordialment en la recurrència de segments — com a instrument per determinar la seqüència ordenada de segments morfològics que constitueix tota forma verbal.
 b) L'establiment d'una correspondència entre unes unitats abstractes: els morfemes, i la seva materialització física: els morfs — o segments morfològics.
 c) L'emplaçament de l'àmbit d'estudi de les formes verbals en el nivell fonològic. Això permet de tractar-les en termes de fonemes les seqüències ordenades dels quals, mitjançant l'aplicació de determinades regles fonològiques, esdevindran les realitzacions fonètiques concretes.

La classificació idònia dels segments morfològics integrants de les formes verbals afavoreix un replantejament de la descripció dels verbs regulars.

Dins la concepció generativa, hi ha hagut interessants incursions en la morfologia verbal.⁴ Tanmateix, la present anàlisi descriptiva dels verbs irregulars assumirà els criteris que configuren la descripció de la flexió verbal regular del català central presentada a Viaplana (1986) i adoptarà els següents pressupòsits que resulten totalment aplicables al tractament de les irregularitats verbals:

La segmentació dels verbs elegits com a model i l'associació de les unitats gramaticals amb diversos segments morfològics permet de classificar els morfs resultants en sis agrupacions diferents:

- (2) ARREL → morfs que estan directament relacionats amb el lexema.
 EXTENSIÓ → morfs relacionats amb subclasse verbal.
 TEMA → morfs relacionats amb classe verbal.
 FUTUR → morfs relacionats amb futur real o futur hipotètic.
 MODE⁵/TEMPS → morfs relacionats amb mode/temps.
 NOMBRE/PERSONA → morfs relacionats amb nombre/persona.

⁴ Vegeu Wheeler (1979) i Mascaró (1983).

⁵ Com a cas especial, es podrien incloure dins aquesta agrupació, els morfs de mode relacionats amb infinitiu, gerundi i participi pertanyents a les formes infinites.

De manera exemplificada, les formes verbals de (3) s'adapten als criteris de segmentació morfològica i mostren la connexió dels morfemes amb les respectives unitats gramaticals:

- (3) forma infinita → arrel + tema + mode
 /'kant + 'a + r/
 forma finita → arrel + extensió + tema + M./T. + N./P.
 /'bɛ + g + 'e + si + z/

El resultat de la segmentació manifesta l'actuació en el nivell morfològic de dos tipus de regles:

- (4) i) Regles creadores d'estructura morfològica, que estableixen els components integrants de les formes infinites i de les formes finites:

- 1 Forma verbal → forma finita + forma infinita
- 2 Forma infinita → arrel + extensió + tema + mode
- 3 Forma finita → arrel + extensió + tema + futur + mode/temps + nombre/persona

- ii) Regles d'assignació de representacions fonològiques dels morfemes.⁶

El caràcter del segment corresponent a tema permet de definir les classes verbals regulars referencials — cf. (5) —, i el morfema extensió, la divisió de les classes II i III en dues subclasses que tenen el mateix comportament formal, però que divergeixen en la presència d'uns segments, /g/ i /'ɛʃ/, respectivament.

(5) Classe [I]:	CANTAR
Classe [II, - Ext]:	PERDRE
Classe [II, + Ext]:	BEURE
Classe [III, - Ext]:	SENTIR
Classe [III, + Ext]:	SERVIR

⁶ La formulació de les regles que assignen els segments morfològics corresponents a les estructures generades per les regles anteriors està explicitada a Viaplana (1986) i a Perea (1993) per als verbs regulars del català central.

L'examen de l'àmplia gamma de conductes anòmales presentades per diversos verbs convida a establir una possible classificació de les irregularitats.⁷ Així, el present treball distingeix entre *irregularitats relatives* — en relació amb l'existència de més d'un radical —, *semiirregularitats* — sorgides quan un verb pertany a més d'una classe verbal — i *irregularitats plenes (absolutes)* segons Viaplana, 1994) — representades per aquells verbs que experimenten una amalgama de comportaments idiosincràtics, els quals són generats i, alhora, justificats, mitjançant l'acció de regles morfològiques especials que se separen de les enunciades a (4).

Són definits com a *semiirregulars* els verbs els paradigmes dels quals pertanyen simultàniament a més d'una classe verbal. Aquest és el cas de *viure*, *tenir*, *venir*, *estar*, *escriure* i, amb característiques particulars, *córrer*. La mera comparació amb les formes regulars de (5) mostra la manca d'adaptació a una conjugació única. A més, presenten altres conductes que allunyen el seu paradigma de les realitzacions modeliques.

Les següents subagrupacions remarquen la ubicació dels diversos comportaments anòmales:

A. ARREL: tots aquests verbs — tret de *córrer*, /'korr/ —, exhibeixen una al·lomorfia en el radical: *viure* i *escriure*, una triplicitat — /'bi/ ~ /'biw/ ~ /'bib/ i /s'kri/ ~ /s'kriw/ ~ /s'krib/ —, i *estar*, una duplicitat — /st/ ~ /s'ti/. *Tenir* i *venir* compten també amb una doble representació subjacent — /'ben/ ~ /'bin/ i /'ten/ ~ /'tin/ —, impossible de resoldre a través de processos fonològics.

B. EXTENSIO:

B.1. EXTENSIO REGULAR, PERÒ DISTRIBUCIÓ ANÒMALA: La distribució de l'extensió velar /g/ — pròpia de la classe [II, + Ext] — en el paradigma d'*estar* és parcialment regular, atès que l'imperatiu estén aquest segment a totes les persones — [əs 'tiyi].

B.2. EXTENSIO NO ORDINÀRIA: Malgrat l'aspiració de reduir els morfemes relacionats amb extensió als dos únics introduïts per regla en les classes regulars — /g/ i /'ɛʃ/ — és necessari postular-ne d'altres que tenen un abast més limitat, però que són, sens dubte, segments amb valor d'extensió. S'incorporen, així, /sk/ — amb distribució regular —, i en l'agrupació següent,

⁷ Aquestes i altres agrupacions, expressades en un ordre creixent d'irregularitat, han estat proposades en un estudi d'abast més ampli l'objectiu del qual s'ha centrat en l'anàlisi descriptiva dels verbs irregulars; vegeu Perea (1993).

⁸ Per raons de simplicitat descriptiva es manté una triplicitat radical tot i que aquesta classe d'alternança podria obviar-se parcialment mitjançant regles.

/3/ i /ig/. Alternativament, el gerundi pot presentar aquest increment — [bi'sken] — coexistent amb la forma [bi'sin],⁹ a causa de la pressió analògica de les formes en /sk/.

C. PERTINENÇA SIMULTÀNIA A DUES CLASSES VERBALS: La problemàtica d'adequació a una classe verbal es podria resoldre si s'admetia la pertinença d'un verb a més d'una classe. En efecte, la distribució de l'extensió presentada per *viure* — malgrat la seva naturalesa idiosincràtica —, l'inclou dins la classe [II, + Ext]. L'adhesió a [II, + Ext] no explica, però, les solucions del present d'indicatiu on s'esperarien unes hipotètiques formes *[biß + 'ε + m], *[biß + 'ε + w], les quals, per contra, incorporen un tema /'i/ — [biß + 'i + m], [biß + 'i + w] —, exclusiu de la classe [III] — cf. [sən'tim], [sən'tiw]. Pot preveure's, així, que el verb *viure* s'adapta a dues classes verbals. Mentre que 1,2[+Pl] del present d'indicatiu, 2[+Pl] de l'imperatiu i una de les formes opcionals del gerundi encaixen dins [III, - Ext], la resta de formes segueix el model de [II, + Ext].

Escriure presenta força punts de contacte amb *viure* — tret de la regularitat de l'extensió i de la divergència del participi. Ambdós verbs coincideixen, però, en llur identificació amb [II, + Ext] i [III, - Ext].¹⁰ Un aspecte idiosincràtic d'*escriure* — comú a d'altres verbs — és la formació d'un participi en /t/.

Quant a *venir* i a *tenir*, malgrat una adequació parcial a [II, + Ext], per la presència i distribució de l'increment velar /g/, novament les formes de 1,2[+Pl] del present d'indicatiu traeixen un canvi de classe. Les realitzacions [bə'nim] ~ [tə'nim] i [bə'niw] ~ [tə'niw] substitueixen les esperades *[bə'nɛm] ~ *[tə'nɛm] i *[bə'nɛw] ~ *[tə'nɛw]. Efectivament, com en el cas de *viure*, presenten una irregularitat parcial en relació amb el seu propi model, però no en relació amb el model establert per la classe [III].

Estar pertany a dues classes verbals: a [I], com sembla indicar la forma de l'infinitiu, i a [II, + Ext], com ho demostra l'existència de l'extensió /g/. Pel que fa a la classe [I], els temps que s'hi adequen són l'imperfet d'indicatiu, el futur i el condicional i totes les formes infinites; la resta dels temps, tret de 2,3[-Pl] i 3[+Pl] del present d'indicatiu i l'imperatiu, ho fan a [II, + Ext]. *Estar*, a més, presenta una conducta particular amb l'aparició d'una vocal

⁹ Recordem als lectors alemanys que la ß (que representa la b fricativa intervocàlica) no té res a veure amb la grafia ß (per doble ss) alemanya (Nota de la redacció).

¹⁰ *Escriure* té dues possibles realitzacions de l'imperfet de subjuntiu: [əskri'yes] — que pren l'extensió velar —, i [əskri'sis]. Ambdues reafirmen l'adaptació respectiva a [II, + Ext] i [III, - Ext].

temàtica /'a/, que actua a 2,3[-Pl] i a 3[+Pl] del present d'indicatiu i divergeix, per tant, de les solucions habituals de la classe [II].

Quant a *córrer*, la forma de 1[-Pl] del present d'indicatiu, amb un segment [u] de mode/temps, sembla integrar-lo dins la classe [II, - Ext]. Tanmateix, el participi adopta una extensió velar, com si es tractés d'un verb de [II, + Ext]. La diferència entre els verbs de les dues subclasses rau, precisament, en l'aparició i en la distribució del segment velar al llarg del paradigma. Els verbs de la classe [II, + Ext] presenten l'extensió a 1[-Pl] del present d'indicatiu, i no adjunten el morf de mode/temps [u]. De fet, la presència del segment velar implica l'absència de [u], i viceversa. *Córrer*, però, adapta determinats temps a [II, + Ext] — el participi i l'imperfet de subjuntiu —, i d'altres dins el model sense extensió — el present d'indicatiu — i també presenta solucions alternatives — cf. la dualitat a 1,2[+Pl] del present de subjuntiu i de l'imperatiu [ku'rɛm] / [kurə'ɣɛm].

Una descripció d'aquestes característiques impulsa a cercar una explicació adient a algunes de les conductes anòmales esmentades.

Cal constatar que l'alternança en el darrer segment dels radicals de *viure* i *escriure* — /'bi/~/'bib/~/'biw/ i /s'kri/~/'skrib/~/'skriw/ —, és coincident amb la de *beure* — /'bɛ/~/'bɛb/~/'bɛw/. *Beure* és admès com a model regular de la classe [II, + Ext] perquè la pluralitat de l'arrel és un fet accessori que no entorpeix l'acció de les regles morfològiques regulars. La multiplicat radical quedarà reflectida en l'entrada lèxica d'aquests verbs, mentre no es puguin resoldre determinades alternances.

Les peculiaritats de *viure*, en relació amb l'extensió i amb la realització del participi, se superarien amb l'actuació addicional d'unes regles especials que inseririen segments no esperats, les quals, per convenció general,¹¹ es posarien en funcionament abans que les regles ordinàries d'assignació de segments morfològics — cf. (4) ii). Es tractaria del mateix tipus de regles que intervindrien per tal que *estar* adoptés un segment temàtic /'a/ en les formes verbals abans esmentades.

Córrer presenta una lleugera diferència respecte als verbs anteriors. Globalment, pertany a la classe [II], però la realització d'alguns temps oscil·la entre les dues subclasses — [II, + Ext] i [II, - Ext]. Si es parteix d'aquest supòsit, es poden distribuir les formes verbals segons llur fidelitat al model amb extensió o amb absència d'extensió. D'aquesta manera, no cal retocar la regla morfològica d'assignació d'extensió i, d'altra banda, una regla d'epèntesi

¹¹ Vegeu Viaplana (1994).

vocàlica¹² actuarà en tots els casos en què aparegui el segment velar al costat del radical, per tal de salvar un contacte consonàntic indesitjable. La dualitat presentada a 1,2[+Pl] del present de subjuntiu — [ku'rɛm] ~ [kurə'ʝɛm] — pot explicar-se pel fet que, en no incorporar l'extensió velar, les formes de l'indicatiu coincideixen amb les del subjuntiu. És raonable suposar que les formes amb extensió marquen una diferència respecte a les d'indicatiu, car en les altres persones aquesta inserció no és necessària perquè ja es compta amb el morf de mode/temps /i/ ['kɔri] propi del present de subjuntiu. Aquest fet afectaria també l'imperatiu, el qual es forma usualment amb solucions dels presents d'indicatiu i de subjuntiu. Pel que fa a l'imperfet de subjuntiu, normativament, només s'accepta [kurə'ʝes], tot i que pressions forànies i analògiques propicien solucions del tipus *[ku'res] o, en el gerundi, *[kurə'ʝen].

L'adaptació a dues classes verbals és considerada, doncs, una semiirregularitat. En realitat, la voluntat inicial d'associació a una única classe verbal converteix aquests verbs en irregulars; tanmateix, cal apreciar que els seus paradigmes s'adeqüen regularment als models de dues classes verbals. Aquest comportament quedarà reflectit en les respectives entrades lèxiques que hauran de donar compte tant de l'alternança radical presentada i de la seva distribució com dels contextos en què les formes verbals es manifesten seguint la pauta d'una classe o d'una altra, i, en darrer terme, hauran d'indicar l'actuació de les regles morfològiques de caràcter especial.

Les solucions **plenament irregulars** resten concentrades en set verbs que manifesten tradicionalment el grau més pregon d'irregularitat. Es tracta dels verbs *saber*, *cabre*, *veure*, *haver*, *anar*, *fer* i *ésser* que exhibeixen, indubtablement, un conjunt de comportaments peculiars i idiosincràtics. Inicialment, i en relació amb llur correspondència amb una classe verbal, hom podria predir que són inclassificables, atès que llurs paradigmes no semblen encaixar fàcilment dins una classe verbal definida. Nogensmenys, dins la inadequació d'aquests verbs hi ha també gradacions. La segmentació permetrà constatar certes coincidències i divergències, entre els propis verbs i en relació amb els models. Certament, el fet que presentin concurrències esporàdiques amb una determinada classe els fa susceptibles d'un intent d'ajust; en altres mots, és planteja la possibilitat de «regularitzar» — amb la significació relativa d'encaixar dins les classes verbals regulars — aquells paradigmes que així ho permetin.

¹² En el futur i en el condicional (cf. /'korr + r + 'e/ i /'korr + g + 'e + z/), i també quan s'adjunta a l'arrel l'extensió velar.

Els comportaments anòmals són, novament, subagrupats en relació amb el seu emplaçament:

A. ARREL: Malgrat certes coincidències entre *saber* i *cabre*, ambdós verbs divergeixen pel que fa a les formes subjacents. Així, mentre *saber* compta amb /'sap/ ~ /'sab/ ~ /'se/, *cabre* exhibeix solament una doble alternança — /'kap/ ~ /'kab/. L'arrel discrepant de *saber* justifica la realització de 1[-Pl] del present d'indicatiu, que, en *cabre*, es resol regularment, si es considera que aquests verbs s'adeqüen genèricament a la classe [II]. L'arrel de *veure* presenta una triple manifestació: /'bɛ/ ~ /'bɛw/ ~ /'biz/. Si bé semblen existir certs punts de contacte entre els dos primers radicals, el darrer, en canvi, discrepa dels anteriors, atès que explica la forma peculiar del participi. *Anar* presenta tres formes radicals: /'ba/ ~ /'ən/ ~ /'be/ i *haver* compta amb cinc formes subjacents: /'a/ ~ /'e/ ~ /'ab/ ~ /'aw/ ~ /'φ/, la darrera de les quals indica absència de radical.¹³ Les formes radicals de *fer* són: /'fa/ ~ /'fɛ/ ~ /'fe/ ~ /'fas/ ~ /'f/. L'imperfet de subjuntiu d'aquest verb mostra, així mateix, un comportament especial en utilitzar una arrel únicament consonàntica,¹⁴ a la qual adjunta el segment tema de la classe II — [f + 'e + s]. *Ésser*, posseeix la multiplicitat radical més abundosa: /'so/ ~ /'et/ ~ /'ez/ ~ /'er/ ~ /'fo/ ~ /'se/ ~ /'si/ ~ /'st/ ~ /'es/. El gerundi es forma adoptant, segons el registre, una de les dues arrels alternatives per a aquestes formes, [ə'sen] ~ [sen] ~ *[si'ʝen]. Per contra, el participi requereix una nova arrel, que coincideix formalment amb el participi del verb *estar* — [əs'tat]. És usual, però, que el parlant hi incorpori l'extensió — com regularment succeeix en els verbs de la classe [II, + Ext] — i generi un participi *[si'ʝut].

B. EXTENSIO: El present de subjuntiu de *saber* i de *cabre* presenta una accentuació rizotònica a 1,2,3[-Pl] i a 3[+Pl], així com en algunes formes de l'imperatiu. Aquest fet es produeix per la presència d'una extensió /ig/, exclusiva d'aquests verbs, que origina la formació dels dos únics temps esdrúixols. El verb *veure* — juntament amb *anar*, *haver* i *fer* — integra el subgrup de verbs que compten amb l'extensió palatal /3/. Tanmateix, els quatre verbs no coincideixen en la distribució d'aquest segment al llarg del paradigma. D'altra banda, sembla que l'extensió palatal no és totalment

¹³ D'aquesta manera es justifiquen 1,2 [+Pl] del present d'indicatiu: /φ + 'ɛ + m/ i /φ + 'ɛ + w/. En realitat, una de les representacions del radical es relaciona amb absència de representació. Tanmateix, l'arrel existeix manifestada de manera al·lomòrfica.

¹⁴ *Fer* — com *dar* — presenta el fet tan poc habitual — però possible — de comptar amb una arrel formada per una sola consonant.

equivalent a la velar. En particular, *veure* discrepa parcialment¹⁵ de la distribució del morf regular /g/, propi de la subclasse [II, + Ext]. L'imperfet de subjuntiu no incorpora el segment /ʒ/ — [bə'jes]¹⁶ —, sinó que l'absència d'increment deixa les vocals en hiatus, la qual cosa sembla provocar l'acció d'una regla d'epèntesi antihiatàtica que actua en aquest temps i presumiblement a 1,2[+Pl] del present d'indicatiu — [bə'jəm] —, a una forma alternativa de 2[+Pl] de l'imperatiu — [bə'jəw] —, i a l'imperfet d'indicatiu — [bəjə]. Els tres presents d'*anar* adjunten el segment extensió /ʒ/ — [batʃ], [baʒi], [baʒi]. L'imperfet de subjuntiu no l'afegeix perquè, en aquest cas, *anar* adopta un altre radical — /ən/ —, que apareix en la majoria de les formes verbals. *Haver* compta amb una doble extensió: la minoritària /ʒ/, i la regular /g/ al participi — [ə'ɣut] —, a l'imperfet de subjuntiu — [ə'ɣes] —, opcionalment a 1,2[+Pl] del present de subjuntiu — [aʒim]~[ə'ɣəm] — i en la forma alternativa del condicional, [ə'ɣesə]. *Fer* presenta només l'increment palatal a 1[-Pl] del present d'indicatiu — [fatʃ]. Al present de subjuntiu i a l'imperatiu, on s'esperaria aquest segment, sorgeixen normativament unes solucions que contenen un segment sibilant sord /s/ en posició medial¹⁷ — [fasi]. En aquest treball preferim incorporar-lo a l'arrel, de manera que s'insereix a un dels radicals: /fa/ ~ /f/ ~ /fɛ/ ~ /fe/ ~ /fas/. *Ésser* — com *estar* — estén l'extensió /g/ a tot l'imperatiu — [siɣəs].

C. TEMA: *Saber* i *cabre* pertanyen al grup de verbs que presenten un segment temàtic /ɛ/¹⁸ a l'infinitiu i al gerundi — [sə'βɛ], [kə'βɛn] —, per bé que són analitzats aïlladament en manifestar altres conductes peculiars. L'imperfet d'indicatiu de *veure* i *fer* mostra, com succeeix en altres verbs,¹⁹ una solució atípica, a causa de la seva realització rizotònica — [bəjə], [fəjə]. Aquest fet té diferents interpretacions: Viaplana (1994) postula que la regla que insereix el morf /i/ — corresponent a tema — actua, però es produeix una irregularitat en la tonicitat, de manera que l'accent es desplaça al radical. Mascaró (1983) considera que un dels alternants radicals dels verbs esmentats

¹⁵ Apareix solament a 1[-Pl] del present d'indicatiu, al present de subjuntiu i a totes formes de l'imperatiu.

¹⁶ La [j] és utilitzada en aquest article per representar la i semiconsonant.

¹⁷ Viaplana (1994) considera aquest segment com una nova forma d'extensió, atès que té lloc en els mateixos contextos on originalment hi havia la palatal.

¹⁸ Perea (1993) inclou una agrupació verbal integrada per *poder*, *doldre*, *valer*, *caldre*, *soler* i *voler*, que experimenten aquest mateix fenomen, als quals caldria afegir també *haver* que, com *saber* i *cabre*, forma part de les irregularitats absolutes.

¹⁹ El mateix sembla ocórrer a *seure*, *jeure*, *riure*, *caure*, *creure*, *treure*, *dir* i *dur*.

acaba en semivocal, de manera que, en aquestes arrels, quan hi hauria de seguir una vocal temàtica /i/, hi ha, en canvi, una vocal temàtica $\emptyset$. En aquest treball ens inclinem a pensar que l'esmentada regla morfològica que insereix el tema /i/ deixa d'actuar en determinats verbs. Les formes verbals contindrien un radical al qual s'afegiria el segment de mode/temps i es generaria una situació de hiatus, que es resolldria mitjançant l'actuació d'una regla d'epèntesi antihiatàtica.²⁰

Haver es pot incloure en el conjunt de verbs que presenten l'infinitiu i el gerundi en /ɛ/ — [ə'βɛ], [ə'βɛn].

Si es prova de justificar el present d'indicatiu d'*ésser*, s'observa que, al marge de les tres diferents arrels que hi apareixen — /so/ ~ /et/ ~ /ez/ —, a 1,2[+Pl] no hi ha marca temàtica; únicament consten els morfs corresponents a nombre/persona — [so + ϕ + m], [so + ϕ + w]. Tampoc no sembla existir-ne a l'imperfet d'indicatiu — [er + ϕ + ə] —, on regularment s'esperaria la forma *[er + i + ə]. El present de subjuntiu és totalment regular, però l'imperfet de subjuntiu es troba, novament, mancat del tema habitual dels verbs de la classe II — /e/ — i incorpora solament els segments morfològics corresponents a mode/temps i a nombre/persona — [fo + si + s].

D. MODE/TEMPS: El present de subjuntiu de *cabre* i de *saber* no posseeix el morf relacionat amb mode/temps /i/, sinó un morf /ə/ — [sapiɣə], [kapiɣə]. La solució [se] a 1[-Pl] del present d'indicatiu de *saber* remarca la manca d'actuació de la regla que assigna el morf de mode/temps [u] a tots els verbs que pertanyen a la classe [II, - Ext]. *Saber* comparteix amb *cabre* la presència d'un segment /z/²¹ a 2[-Pl] de l'imperatiu que es constitueix com a marca de segona persona — [sapiɣəs], [kapiɣəs] — i, ahora, el segment de mode/temps [ə], exclusiu de la classe [I].²² L'imperatiu de *veure* pot presentar

²⁰ Al marge d'una explicació diacrònica, aquest fet podria equiparar-se al que ocorre en morfologia nominal (cf. *[i'dɛjə]), on situacions de hiatus tendeixen a ser vençudes mitjançant la inserció d'una semiconsonant [j].

²¹ Un nombre limitat de verbs presenten un segment /z/ presumible marca de 2a persona a l'imperatiu: *anar*, *dir*, *ésser*, *estar*, *fer*, *poder*, *saber*, *tenir*, *veure* i *voler*.

²² *Dir*, *ésser*, *estar*, *tenir*, *poder*, *saber* i *voler*, a més de la marca de 2[-Pl], /z/, presenten en aquest temps una vocal neutra. Aparentment, sembla una vocal de suport, però les seqüències fòniques sense el segment [ə] serien perfectament pronunciabls. L'únic morf possible que pot aparèixer en aquest context és el de mode/temps i la sola constància d'aquest element al mode imperatiu té lloc en els verbs de la classe I. No és descartable que si aquests verbs haguessin d'adoptar un segment de mode/temps, copiessin l'únic existent d'entre totes les classes verbals, el segment morfològic /ə/, que consta en la representació

alternativament aquests dos segments — ['bes] ~ ['bɛʒəs]. A 3[+Pl] del present d'indicatiu dels verbs *ésser*, *fer* i *haver* no es manifesta el morf /ə/, relacionat amb mode/temps²³ — ['so + φ + n], ['fa + φ + n], ['a + φ + n]. A més, l'imperatiu d'*ésser* — ['siʝəs] — experimenta les mateixes divergències que *saber* i *cabre* respecte al model regular, i, com *estar*, una extensió que s'estén al llarg de tot el temps.

E. MODE: Com ja ha estat observat, *veure* i *fer* i altres verbs,²⁴ presenten un participi en /t/ — ['bist],²⁵ ['fet]. L'infinitiu d'*ésser* oscil·la entre dues realitzacions: ['esə] — limitada al registre literari — i ['se] — vivíssima en el nivell oral. La primera forma sembla manifestar l'absència del mode d'infinitiu /r/.²⁶

F. ADEQUACIÓ A LES CLASSES VERBALS: Sembla que *saber* i *cabre* s'adaptin parcialment a la subclasse [II, + Ext] amb la presència d'una extensió velar /ig/, la qual sols apareix normativament al present de subjuntiu i a l'imperatiu, però que tendeix a estendre's analògicament a altres formes verbals. D'altra banda, la resta de formes s'acobliarien en la subclasse [II, - Ext]. L'imperatiu de *saber* confirma el nivell d'irregularitat superior d'aquest verb si es compara amb *cabre*. Mentre que l'imperatiu del darrer es forma regularment a partir dels presents d'indicatiu i de subjuntiu, *saber* estén l'extensió /ig/ al llarg de tot aquest temps. *Veure* encaixa dins la classe [II], per bé que algunes formes incorporen el segment [ʒ] i adopten la subclasse amb extensió. *Anar* sembla adaptar-se a la classe [I], però el futur es realitza seguint el model de la classe [III], a causa de l'aparició d'un segment temàtic /i/ — /ən + 'i + r + 'e/. Globalment, *anar* pertany a tres classes verbals: predominantment a [I], però també a [II, + Ext] i a [III]. *Haver*, malgrat experimentar una divergència en la distribució i en les característiques del segment extensió, sembla integrar-se dins la classe [II, + Ext]. *Fer*, en termes

de 2 [-Pl] dels verbs de la classe I.

²³ Adoptem la proposta de Mascaró (1983) i divergim, en aquest cas, del tractament de Viaplana (1986) que considera aquest element com una vocal epentètica.

²⁴ Cf. *constrènyer*, *estrènyer*, *coure*, *absoldre*, *moldre*, *compondre* i *morir*.

²⁵ És més econòmic de postular una sola marca de participi /t/, enfront de l'alternativa amb /st/. Sembla que aquest supòsit és confirmat per [bi'zjo] i [bi'zwal], que presenten les representacions subjacents /'biz + i'on/ i /'biz + u'al/, on apareix un segment /z/ integrat dins l'arrel.

²⁶ La problemàtica dels verbs que semblen no comptar fonològicament amb la marca habitual d'infinitiu /r/ és obviada en aquest treball, atès que sobrepassa els límits inicialment establerts. Vegeu Perea (1993) per a una possible explicació d'aquesta situació.

generals, s'adapta a la classe [II], tot i que algunes formes verbals es decanten clarament per la subclasse amb extensió — de naturalesa palatal. Malgrat que algunes formes d'*ésser* semblen difícilment encaixables en qualsevol de les tres classes definides, la solució de 1[-Pl] del present d'indicatiu, el present de subjuntiu, l'imperatiu i, per analogia, les formes no normatives del participi, del gerundi i de l'imperfet de subjuntiu — *[si'ʝes], *[si'ʝen], *[si'ʝut] — amb un segment velar, suggereixen una possible agrupació amb la classe [II, + Ext]. Així, encaixa majoritàriament i de forma genèrica dins la classe [II], si bé les formes es decanten vers la subclasse amb extensió. Normativament, però, el participi adopta la solució de la classe I — [əst + 'at].

Paral·lelament a l'agrupació anterior, els comportaments peculiars han de quedar reflectits en el lèxic. Caldrà fer constar, en les respectives entrades lèxiques, l'al·lomorfa radical i la seva distribució. D'altra banda, s'hauran d'explicitar els contextos de pertinença a més d'una classe verbal i, finalment, caldrà indicar l'ordenació i l'actuació de determinades regles morfològiques especials.²⁷

La irregularitat sorgeix, efectivament, de contraposar determinats verbs amb unes formes regulars model·liques. Aquesta comparació — dins l'òptica de la gramàtica generativa — no té l'efecte immediat de desplaçar un verb a l'àmbit de l'anomalia. En realitat, la discrepància amb el model és útil per posar de manifest quins són els aspectes peculiars, on es troben ubicats i el seu abast real. En relació amb els segments morfològics resultants de la segmentació verbal — tret del morf relacionat amb futur, almenys des de la perspectiva de l'estàndard —, sembla que tots són susceptibles de presentar — en major o menor grau — una conducta qualificada genèricament com a irregular. El que ocorre és que el nivell d'irregularitat no presenta en tots els casos les mateixes característiques i, per tant, ha d'evitar-se un simplisme classificatori que relegui els verbs a dues agrupacions extremes: la regular i la irregular.

En concretar-se l'emplaçament de les formes problemàtiques, hom distingirà, necessàriament, les irregularitats que afecten l'arrel i les que ocorren en la terminació. En el primer cas, es tracta d'un fet clarament atípic, per bé que no absolutament irregular, atès que no s'infringeix l'aplicació de cap regla morfològica i, en tot cas, com en els verbs que tenen una sola arrel, la representació subjacent es copiarà directament de l'entrada lèxica. Els verbs semi-

²⁷ Com ja ha quedat indicat, es tracta de regles que inhibeixen l'actuació de determinades regles morfològiques o que insereixen nous elements i que, en tots els casos, actuen abans que les regles ordinàries.

irregulars, d'altra banda, constitueixen un exemple d'irregularitat relativa, pel fet de pertànyer a més d'una classe verbal. Novament, la informació de l'entrada lèxica indicarà la distribució contextual de les formes verbals en relació amb una —o amb més d'una— classe determinada, a través, en aquest cas, de l'acció de regles morfològiques.

L'extensió pot presentar una irregularitat en relació amb la subclasse verbal quan apareixen nous segments morfològics que divergeixen dels introduïts per les regles morfològiques ordinàries — es tractaria de /sk/, /3/ i /ig/ — o quan s'altera la distribució de l'extensió regular.

Pel que fa al tema, determinades formes verbals evidencien una absència d'element temàtic — cf. ['so + ϕ + m] — la qual cosa requereix la simple inhibició de la regla morfològica que introdueix el tema en el present d'indicatiu de verbs de la classe [II].

Quant a l'assignació de determinats segments de mode/temps, de nombre/persona i de mode — en les formes infinites — com també en altres situacions — cf. la inserció dels segments corresponents a extensió /sk/, /3/ i /ig/ —, caldrà formular unes regles que introdueixin els nous segments morfològics. Així, en el primer cas, es requerirà una regla que insereixi el segment / θ / a 2[-Pl] de l'imperatiu de *venir* — ['bin + θ]. Quant als segments associats amb nombre/persona, una regla inserirà el morf /z/ a la mateixa persona de l'imperatiu d'alguns verbs enumerats en les notes (18) i (19). Pel que fa als segments de mode, una regla de les mateixes característiques justificarà les formes de participi dels verbs *escriure* i *veure*.

En definitiva, el tractament proposat no vol limitar-se a manifestar les conductes verbals peculiars o a justificar una integració dins una classe verbal dels verbs que componen els dos grups estudiats, sinó que pretén redefinir i relativitzar el concepte mateix d'irregularitat. Sense negar l'existència de veritables conductes verbals irregulars, aquesta perspectiva prova d'explicar el que tradicionalment havia quedat al marge de tot tractament mínimament regularitzat. Una flexibilitat en la noció d'irregularitat, significa, alhora, modificar la seva finalitat. Si els tractaments anteriors aïllaven tot el que no s'amotllava rígidament a la regularitat establerta, el que ara es planteja és la localització real de les conductes anòmales i idiosincràtiques i l'establiment d'una gradació lògica dins la irregularitat que regularitzi totes les conductes predictibles i situï les impredictibles en el lèxic.

Bibliografia

- Badia i Margarit, A. M. (1973): «Morphosyntaxe catalane» a *La linguistique catalane*, Klincksiek, París.
- Badia i Margarit, A. M. (1995): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Proa, Barcelona.
- Brasington, R. W.: «Finite verb morphology of spoken Barcelona Catalan», article no publicat, Universitat de Reading, UK.
- Fabra, P. (1986): *Gramàtica catalana*, Teide, Barcelona.
- Marvà, J. (1968): *Curs Superior de Gramàtica Catalana*, Barcino, Barcelona.
- Mascaró, J. (1983): *La fonologia catalana i el cicle fonològic*, UAB, Departament de Filologia Hispànica, Bellaterra.
- Mascaró, J. (1985): *Morfologia*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- Perea, M. P. (1993): *Descripció dels verbs irregulars del català central*, tesi de llicenciatura inèdita presentada al Dep. de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona.
- Terry, A. i Rafel, J. (1977): *Introducción a la lengua y literatura catalanas*, Ariel, Barcelona.
- Roca-Pons, J. (1970): «Morfologia verbal catalana», *Estudis Romànics*, XII, Barcelona.
- Roca-Pons, J. (1976): «Les formes subjacents i la morfologia catalana», Actes del III Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes, The Dolphin Book, Oxford.
- Viaplana, J. (1986): «Morfologia flexiva i flexió verbal catalana», *Llengua i Literatura*, 1, IEC, Barcelona, pàgs. 385-403.
- Viaplana, J. (1996): «Sobre la irregularitat verbal», *Caplletra*, València.
- Wheeler, M. W. (1979): *Phonology of Catalan*, Basil Blackwell, Oxford.

Les oracions de temença i la normativa catalana

1 Introducció

El present estudi es proposa d'analitzar la problemàtica relacionada amb les oracions expressant temença i, sobretot, de considerar l'ús que es pot fer de l'adverbi de negació en aquest tipus de manifestació lingüística. Es tracta d'un aspecte de la sintaxi catalana en certa manera negligit o, segons el meu parer, indegudament presentat en moltes gramàtiques. Llegim, de primer, un exemple de com enfoca la qüestió una de les obres prescriptives que trobem actualment en el mercat:

L'adverbi *no* en alguns casos es troba emprat dins oracions afirmatives. Ex.: [Expressant temença:] *Tinc por que no vingui avui. — Temen que la malaltia no se li compliqui.* (Marvà 1985: 241)

A primer cop d'ull pot semblar que tot ja està correctament exposat, però si ens fixem en la constel·lació fraseològica que es genera entorn d'aquestes estructures sintàctiques i semàntiques podem descobrir fàcilment aspectes problemàtics no considerats en l'enunciat.

L'objectiu d'aquestes pàgines serà, doncs, d'una banda, d'enfocar aquesta temàtica en tota la seva complexitat i, d'altra banda, de revisar les propostes normatives que s'han fet fins ara abans que quallin definitivament en forma de preceptes.

De fet, la riquesa estructural del català ens ofereix tres possibilitats diferents per poder manifestar una frase de temença en sentit afirmatiu:

- (1a) *Tinc por que el meu germà vingui.*
- (1b) *Tinc por que el meu germà no vingui.*
- (1c) *Tinc por que el meu germà vindrà.*

En oposició de subordinada negativa tenim tant el model (1b), deixant-lo exactament tal qual, com el model (1c), afegint-hi l'adverbi de negació: *Tinc por que el meu germà no vindrà.*

2 Pompeu Fabra i la tradició normativa

Alguns gramàtics del català modern, com ara Pompeu Fabra i Antoni Maria Badia i Margarit, han tingut en compte la complexitat estructural del català en aquest punt concret de la nostra sintaxi, encara que no ho han valorat necessàriament com un aspecte positiu.

Quan Fabra tenia 17 anys va enfocar aquest tema en la seva primera obra d'una manera veritablement lúcida i determinant:

Después de los verbos *teme*, *tremolar*, *tenir por*, tomados en sentido afirmativo, y la conjunción *de por que*, el verbo de la oración subordinada debe ir precedido del adverbio *no*; cuando ésta es negativa, el verbo, que en castellano está en presente ó imperfecto de subjuntivo, debe ponerse en futuro ó condicional.

Tinch por qu'el meu germà no vingui. / Temo que mi hermano venga.

Tinch por que el meu germà no vindrà. / Temo que mi hermano no venga.

De por que no arribés. / Por temor de que llegara.

De por que no arribaria. / Por temor de que no llegara. (Fabra 1891: 87)

Observi's que Fabra opta únicament per la possibilitat amb el mode subjuntiu i l'adverbi de negació en les frases de sentit afirmatiu encapçalades per un verb o per una locució expressant temença. Cal assenyalar que, tot i tractar-se d'una obra essencialment descriptiva, en aquest cas concret Fabra formula la regla pertinent amb un verb un xic amonestador, el verb *deure*, indicant la voluntat per part del gramàtic de modificar el comportament lingüístic dels parlants no emmotllats en aquest esquema. En una nota al peu de pàgina, Fabra atribueix a la influència castellana la tendència a suprimir l'adverbi *no* en la subordinada afirmativa.

En la seva obra pòstuma, Fabra va enfocar aquesta temàtica des d'una perspectiva ben diferent de com ho havia fet fins llavors, convençut que un criteri conseqüent a una lògica semàntico-formal era el més convenient per a l'elaboració d'una norma i, en general, per a l'evolució d'una llengua de cultura. Així doncs, Fabra va expressar més o menys explícitament que seria

preferible la desaparició del *no* en la frase afirmativa, canvi que, tanmateix, considerava molt difícil que arribés a realitzar-se donat l'arrelament d'aquesta estructura gramatical en la parla:

Si en dues frases com *Tinc por que arribaran* i *Tinc por que no arribaran*, reemplacem l'indicatiu (*arribaran*) pel subjuntiu (*arribin*), les dues frases esdevenen respectivament *Tinc por que arribin* i *Tinc por que no arribin*; però, de fet, la llengua empra freqüentment aquesta darrera frase com a equivalent de *Tinc por que arribaran*. Mentre una construcció com *que no arribin* equivalent a *que arribaran* no sigui eliminada de la llengua (i sembla molt difícil d'aconseguir-ho) s'ha d'anar molt amb compte en usar el subjuntiu en les subordinades que són complements d'un mot que expressa temença: si el context no indica clarament el caràcter positiu o negatiu de la subordinada, serà millor de reemplaçar el subjuntiu (*arribin*, *arribessin*) per l'indicatiu (*arribaran*, *arribarien*). En el cas d'ésser la subordinada afirmativa, és clar que la supressió del *no* desfa tot equivoc. (Fabra 1991: 103 s.)

Observi's que Fabra, en la seva gramàtica pòstuma, considera més convenients les alternatives amb futur d'indicatiu i amb condicional respectivament. D'altra banda, tot i tractar-se d'una obra normativa, Fabra no va gosar d'establir regles definitives, deixant oberta la solució normativa a la influència del factor temporal — és a dir, a un eventual procés d'eliminació del *no* —, el qual ja sabem que va adquirir una funció bàsica i primordial en tota l'activitat lingüística de Pompeu Fabra de cara a poder assolir una conjuminació harmònica entre llengua escrita i llengua parlada en el futur (vegeu Fabra 1984, 167, 173 i 174 s.).

Antoni M. Badia i Margarit entronca amb la tradició normativa fabriana decantant-se per solucions d'acord amb una suposada lògica del pensament. Badia i Margarit considera que la subordinada afirmativa amb el *no* és exclusiva, avui en dia, del llenguatge elevat (vegeu Badia i Margarit 1995, 628) i de certs medis rurals (vegeu Badia i Margarit 1995, 172) amb *hàbits fossilitzats* (vegeu Badia i Margarit 1995, 629), i qualifica l'ús de l'indicatiu de més genuí (vegeu Badia i Margarit 1995, 628). Badia i Margarit presenta la problemàtica com *una qüestió de nivells* (vegeu Badia i Margarit 1995, 629),¹ la solució de la qual seria eliminar el *no* i conservar-lo en les gramàtiques a fi que les generacions venidores puguin entendre els nostres clàssics:

¹ N1 (nivell elevat): *tinc por que no s'enfadi*. N2 (nivell corrent) i N3 (nivell col·loquial): *tinc por que s'enfadi*. La frase *tinc por que s'enfadaria* no porta cap N, la qual cosa vol dir en aquest tractat de Badia i Margarit que és d'ús general (vegeu Badia i Margarit 1995: 628).

[...] crec que és millor de donar per bo l'ús del subjuntiu sense *no* i deixar que les construccions històriques es vagin extingint, però sense excloure-les de la gramàtica, àdhuc recomanant d'emprar-les en un nivell elevat. Així: 1) desfarem ambigüitats i 2) facilitarem als usuaris la lectura de textos que respecten els usos clàssics i tradicionals. En definitiva, els més escrupulosos sempre podran optar per l'ús del fut. d'ind. [...] (o del cond. si el fet és en passat), lliures tant d'ambigüitat com d'incorrecció. (Badia i Margarit 1995: 630)

2.1 Comentaris crítics

Com a comentaris crítics a les propostes normatives exposades en el darrer capítol són presentades les següents consideracions:

- Quant al factor temporal proposat implícitament per Pompeu Fabra en la gramàtica pòstuma a fi d'observar eventuais canvis en aquestes estructures, cal recordar que l'evolució del català des de l'època de Fabra fins ara no ha transcorregut lliure de perturbacions, de manera que no ens ha de sorprendre si ara sembla caure en desús una expressió que Fabra, en començar l'època franquista,² veia tan arrelada en la parla corrent.
- Badia i Margarit considera l'ús de l'indicatiu més genuí (vegeu Badia i Margarit 1995, 628), afirmació discutible tenint present que l'estructura afirmativa amb subjuntiu i adverb de negació prové del llatí clàssic,³ que fou incorporada al català ja en les seves primícies literàries⁴ i que Fabra la considerarà en plena vitalitat a la seva època. Recordem, a més a més, que el primer tractat fabrià està elaborat en base a dades recollides de la parla dels seus contemporanis a fi de redactar la primera gramàtica del català modern. Tenint present, doncs, l'evolució de l'expressió que ens ocupa, no podem posar en dubte la seva genuïnitat.
- És prou sabut que les categories de la lògica de càlcul es contradiuen sovint amb el geni de gairebé totes les llengües que ha creat la humanitat.⁵

² Pompeu Fabra va començar a redactar la seva darrera obra al 1940 (vegeu Fabra 1991: VIII).

³ Vegeu més endavant, apartat 4 d'aquest article.

⁴ Al *Llibre de meravelles* de Ramon Llull hi podem llegir les següents frases: «La muller d'aquell burgès era dona orgullosa, e havia paor que son marit no vengués a pobresa, per la gran almoïna que faïa [...]» (Llull 1983: 148). «Lo metge per temor que la febre no li pujàs, no li volia donar de l'aigua.» (Llull 1983: 351).

⁵ En el cas concret de la llengua catalana ja ens ha tocat rebre les conseqüències d'aquesta orientació donada a la normativa. Sobre el tema concret del sistema pronominal català, podem recordar la frase de Joan Solà: «Hem de lamentar que [Fabra] es vagi inclinar per la

- Crec que caldria qüestionar certs procediments argumentatius emprats sovint en les discussions lingüístiques entorn de la normativa catalana per pecar d'ésser subjectius i per tenir, en conseqüència, un caire tendenciós: em refereixo al fet d'adduir, en l'argumentació d'un estudi, afirmacions difícilment demostrables sobre la vitalitat o la popularitat de certes estructures i expressions catalanes.⁶ Quant a les frases de temença i amb el mateix dret d'oient que s'atorguen altres lingüistes, l'autora del present article, de família procedent de Vic i de Girona, nascuda a Barcelona, on hi va passar els primers 25 anys de la seva vida, testifica l'ús del *no* en les oracions expressant temença amb subordinada afirmativa en el parlar espontani de molts catalans; d'altra banda, la seva progressiva desuetud és un fet consumat⁷ i finirà per desaparèixer del tot si no deixem d'encaminar la norma lluny dels aspectes de la nostra gramàtica que no ens acaben d'agradar.
- Em sembla que presentar el problema des de la perspectiva de nivells de parla és etiquetar d'antuvi un aspecte encara susceptible d'ésser sotmès a discussió.

3 Anàlisi de la frase afirmativa de temença amb mode subjuntiu i adverb de negació

Estructuralment, el *no* en qüestió pot semblar un element superflu, però la seva valor expressiva i psicològica és innegable atès que reforça una negació inherent al sentit general de la frase: els verbs o expressions de temor porten implícita la negació d'allò que hom no desitja i que fins i tot tem. Amb el *no*, la frase adquireix una estructura simètrica, de manera que seria possible de prescindir del verb principal. Observi's la semblança entre les següents construccions: *Em fa por que no vingui i es trobi amb la porta tancada!*; *Que no vingui i es trobi amb la porta tancada!*; *Temen que no li empitjori la malaltia i hagi d'anar a l'hospital* — *Que no li empitjori la malaltia i hagi*

tradició i per la "lògica"» (Solà 1991: 41).

⁶ Coromines, per exemple, fa servir arguments per l'estil per defensar expressions generalment considerades com a més castellanitzants o com a menys genuïnes. En el seu extensíssim diccionari etimològic català afirma que la forma *cuir*, en contraposició a *cuïro*, ja *no és forma popular enlloc* (Coromines 1980/1988, II volum: 1093a21-1094a3). Per descomptat que *cuir* constitueix una forma emprada normalment per molts catalans.

⁷ Vegeu més avall, apartat 6 d'aquest article, capítol 6, els possibles motius del progressiu desús del *no* en qüestió.

d'anar a l'hospital! Es tracta, doncs, en el cas que ens ocupa, d'oracions estructuralment i semànticament molt semblants a les oracions optatives en sentit negatiu.

Tenint en compte aquestes consideracions, no em sembla escaient designar aquest adverb amb el terme de «*no* no negatiu» (vegeu Badia i Margarit 1995, 172 i 629): hi ha d'altres possibilitats terminològiques, usuals en les gramàtiques franceses, com per exemple *redundant* (vegeu Grevisse 1993, 1463), *pleonàstic* (vegeu Dupré 1972, 1685b3.), etc., que ens poden ajudar a comprendre millor les nostres estructures.

El fet que el *no* posseeix en aquestes expressions un sentit negatiu es veu clarament si comparem les darreres frases amb les corresponents d'oració principal negativa: si no és temuda cap cosa, llavors no podem introduir cap *no* en la subordinada afirmativa:

No em fa pas por que el teu germà vingui i es trobi amb la porta tancada (ja sap que el veí de dalt té una clau).

No temen pas que la malaltia se li compliqui (ja saben que és benigne i que no hi ha cap perill).

En canvi, la introducció del *no* és possible si es tracta d'una frase alhora interrogativa i negativa, inevitablement tendenciosa ja que no fa sinó confirmar el temor que l'emissor sent o sentiria si es trobés en la mateixa situació que el receptor. Aquesta estructura inclou, per tant, implícitament, una certa reprovació, la força o intensitat de la qual dependria de l'entonació que hom donés a la pregunta:

No et fa por que la malaltia no se li compliqui?

4 Comparació amb les gramàtiques llatina i francesa

Les estructures sintàctiques que generen les expressions de temor tenen origen llatí: *Timeo ne quis veniat* (*Tinc por que vindrà / que no vingui / que vingui* = *No vull que vingui*) — *Timeo ne quis non veniat* / *Timeo ut quis veniat* (*Tinc por que no vingui / que no vindrà* = *Vull que vingui*). En llatí existeix una oposició estructural claríssima entre ambdues frases de sentit també oposat.

La normativa francesa accepta un *ne* facultatiu en les oracions de temença de sentit afirmatiu. Aquest *ne*, a l'igual del llatí, posseeix en francès una

oposició explícita, expressada amb *ne [...] pas*: *Je crains qu'il ne vienne s'oposa a Je crains qu'il ne vienne pas*.

Wagner i Pinchon constaten l'existència d'un *ne*, el qual, tot i no ésser *logiquement nécessaire* (vegeu Wagner / Pinchon 1962, 404), és acceptat per la normativa de manera no obligatòria. Es tracta, segons els autors, d'un fenomen considerat per molts escriptors propi d'un estil cultivat, mentre que la llengua parlada prescindeix sovint d'aquest element (vegeu Wagner / Pinchon 1962, 405).

Heus ací l'anàlisi semàntica que en fa Maurice Grevisse, la qual interessa aquí especialment pel fet de tractar la valor psicològica d'aquesta negació:

Lorsque le locuteur sent dans le contexte une idée de négation, il introduit parfois dans les propositions conjonctives un *ne* que l'on appelle *explétif*, à la fois parce qu'il peut toujours être omis et parce qu'il ne correspond pas à une négation objective. Le *ne* est donc facultatif, même si les grammairiens ont essayé de rendre son emploi plus rigide. Dans une phrase comme *Je crains qu'on ne me trompe*, la pensée s'arrête sur l'idée de *n'être pas trompé [...]*. — On a donc là quelque chose d'assez spontané, comme le prouve d'ailleurs sa présence dans les dialectes [...], et aussi dans des langues fort diverses. (Grevisse 1993: 1463)

A l'enciclopèdia Dupré hi trobem una valoració semblant:

ne, «explétif». 1. *Ne* s'emploie encore dans certains cas où, bien que la proposition secondaire ait la forme affirmative, la phrase entière renferme une idée négative. Il en est ainsi: après les verbes qui expriment la crainte. *Je crains qu'il ne vienne*, «je désire qu'il ne vienne pas». *Je redoute qu'il ne nous crée encore quelque difficulté*, «je souhaite qu'il ne nous crée pas de nouvelles difficultés. [...] académie». (Dupré 1972: 1685)

5 Anàlisi de l'oposició en català

On rau el problema en català? Rau realment en el fet que una frase afirmativa i una de negativa — com les frases (1a) i (1b) del començament d'aquest article — vulguin dir el mateix?⁸ A mi em sembla que no, ja que essent la llengua un conglomerat de convencions, no hi ha problema en avenir-se a donar el mateix sentit a una frase afirmativa i a una de negativa després d'una expressió de temor. El problema que presenta el català i que fins ara només Fabra plantejà clarament en la seva obra pòstuma és que en el sistema de la llengua catalana una mateixa frase — la frase amb el *no* — pot tenir significacions oposades, és a dir que l'oposició formal que trobem en el francès i que

trobàvem en el llatí, en català no existeix, en català només hi ha oposició semàntica. Verifiquem, doncs, una incongruència formal en el sistema de la llengua catalana — i voldria que aquesta sentència fos entesa com una constatació i no pas com una crítica.

Cal ara preguntar-se com s'esdevé la comprensió del missatge. Considerem una frase com la següent: *Temen que la malaltia no se li compliqui*; aquí és bastant evident que la comprensió és canalitzada mitjançant mecanismes d'exclusió, ja que si enteníem la subordinada en sentit negatiu en resultaria certament una frase un xic macabra. En canvi, en la frase *Tinc por que no vingui avui* el sentit és difícil d'esbrinar, de vegades fins i tot en una situació contextual prou concreta. I, tanmateix, en aquest tipus de frase el context hi juga un paper especialment important, essent el factor que determina el sentit. Per tal de respondre ja ara a possibles objeccions en contra d'aquesta permissibilitat del català, exposo el meu parer segons el qual hauríem de considerar les llicències contextuais com una característica específica de cada llengua.

La manca d'oposició formal en català permet d'enfocar la qüestió, almenys a nivell teòric, com una correlació, ja que tot i la incongruència assenyalada, el català disposa també del mode indicatiu per a poder expressar clarament una oposició: *Tinc por que el meu germà no vingui* s'oposa a *Tinc por que el meu germà no vindrà* i amb aquesta constatació retornem a la proposta fabriana de l'*Ensayo de gramática del catalán moderno* exposada més amunt. No cal, però, presentar-ho com un precepte.

6 Possibles causes de la progressiva desuetud

Badia i Margarit té raó probablement en afirmar que la majoria d'usuaris es decanta per solucions realistes (vegeu Badia i Margarit 1995, 629) — procés semblant al que podem observar en la llengua francesa (vegeu Wagner / Pinchon 1962, 405, i Weinrich 1982, 228)—, estalviant-se l'ús d'elements superflus i innecessàriament complicats. Veritablement, a l'usuari català li sembla estrany l'ús d'un *no* en una frase afirmativa si mai arriba a parar-hi esment: es tracta d'una expressió molt espontània, tal com hem pogut llegir en l'última citació de Grevisse, a la qual consideració jo hi afegiria: emprada per molts catalans en el seu parlar inconscient. Atesa la inseguretat que caracteritza el saber lingüístic dels catalanoparlants i atès el procés d'estandardització a què estan abocades moltes llengües avui en dia, és clar que hom acabi decidint-se per la solució que sembla més segura i més simple. Tanmateix, no hem d'oblidar que un bon nombre d'usuaris estan disposats a ex-

⁸ Aquesta és la valoració que en fa Badia i Margarit (vegeu Badia i Margarit 1995: 628).

plotar al màxim les possibilitats estructurals i expressives del català i que les gramàtiques els haurien d'informar imparcialment.

Finalment, no podem posar en dubte les influències que ha exercit el castellà.⁹ En aquest sentit, em consta que de les tres possibilitats que ofereix la llengua catalana per a expressar oracions afirmatives de temença — frases (1a), (1b) i (1c) —, la fórmula idèntica a la castellana — frase (1a) — és la que té més vitalitat avui en dia.

7 Conclusió

És evident que la llengua catalana admet aquesta incongruència formal i potser seria convenient deixar les coses tal com estan, atès que aquí no hi ha cap mena d'interferència. Bé que la tendència de moltes llengües de cultura modernes sigui d'aplicar criteris pràctics, en català l'ús d'aquest *no* encara és viu i no em sembla propi d'una metodologia científica classificar-lo definitivament com a exclusiu del llenguatge elevat o dels parlars rurals. Tractant-se d'una estructura genuïna, podem deixar que l'ús decideixi i que cadascú opti per l'estil que consideri més escaient a la seva personalitat i al to del text. El paper de les gramàtiques seria simplement d'informar els usuaris sobre les possibilitats de la llengua catalana, sobre el caràcter específic de cada fórmula, sobre els déficits i els recursos del català i també sobre la permissibilitat contextual de la nostra llengua.

8 Bibliografia

- Badia i Margarit, Antoni M. (1995): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona: Proa.
- Coromines, Joan (1980-1988): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 8 volums, Barcelona: Curial.
- Dupré (1972): *Encyclopédie du bon français dans l'usage contemporain. Difficultés. Subtilités. Complexités. Singularités en trois tomes*, Tome II, Paris: Trévise.
- Fabra, Pompeyo (1993): *Ensayo de gramática de catalán moderno. Contribución a la gramática de la llengua catalana*, edició facsímil de les obres de 1891 i de 1898 respectivament a càrrec de Sebastià Bonet, Barcelona: Alta Fulla.

- Fabra, Pompeu (1984): *La llengua catalana i la seva normalització*, a càrrec de Francesc Vallverdú, Barcelona: Edicions 62.
- Fabra, Pompeu (1991): *Gramàtica catalana*, Barcelona: Teide.
- Grevisse, Maurice (1993): *Le bon usage. Grammaire Française*, refondue par André Goosse, Paris: Duculot.
- Llull, Ramon (1980): *Llibre de meravelles*, Barcelona: Edicions 62.
- Marvà, Jeroni (1985): *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcelona: Barcino.
- Solà, Joan (1991): *L'obra de Pompeu Fabra*, Barcelona: Teide.
- Throm, Hermann (1987): *Lateinische Grammatik*, Düsseldorf: Schwann.
- Wagner, R.L. / Pinchon, J. (1962): *Grammaire du français classique et moderne*, Ouvrage couronné par l'Académie Française, Paris: Hachette.
- Weinrich, Harald (1982): *Textgrammatik der französischen Sprache*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag.

⁹ Recordem que Fabra ja les va flairar en el seu primer tractat (vegeu Fabra 1993 [1981]: 87).

Glòria Bordons (Barcelona)

50 anys de publicacions de Joan Brossa —
Bibliografia 1948-1997

1 Publicacions de Joan Brossa

(aquest apartat inclou els llibres publicats per Brossa i la poesia escènica aïllada apareguda a revistes, però no els poemes aïllats publicats a revistes ni l'edició de cartells o poemes visuals aïllats)

- (1948): *El crim* (poesia escènica), Barcelona, *Dau al Set* (novembre).
- (1949): *Sonets de Caruixa*, Barcelona, Ed. Cobalto.
- (1950): *Parafaragamus* (en col·laboració amb Joan Ponç), Barcelona, Ed. privada propietat d'Enric Tormo.
- (1950): «Joc de cartes molt bonic» (del *Dragolí*), Barcelona, *Club 49*, circular núm. 1.
- (1950): *Dragolí* (romanços amb dibuixos de Joan Ponç), Barcelona, *Dau al Set*.
- (1951): *Em va fer Joan Brossa* (pròleg de João Cabral de Melo), Barcelona, Ed. Cobalto.
- (1952): *Nocturns encontres* (poesia escènica), Barcelona, *Dau al Set* (gener).
- (1952): *Esquerdas, parracs i enderrocs esberlant la figura i La mare màscara* (poesia escènica), Barcelona, *Dau al Set* (octubre-novembre).
- (1958): *Barbafeca* (monòleg), Madrid, *El Paso*, 8, (agost).
- (1961): *Poemes civils*, Barcelona, Editorial R. M.

- (1962): *El bell lloc* (poesia escènica), Barcelona, «Homenaje a Joan Brossa», Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual.
- (1963): *Or i sal* (pròleg d'Arnau Puig, poesia escènica), Barcelona, Ed. Joaquim Horta.
- (1963): *El pa a la barca* (amb litografies d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1963): *Cop de poma* (amb 5 aiguaforts de Joan Miró, coberta d'Antoni Tàpies, tanca de Moisès Villèlia i partitura de Josep M. Mestres Quadreny), Barcelona, Ed. R. M.
- (1964): *Teatre de Joan Brossa* (inclou les obres *La xarxa* de 1953, *La jugada* de 1953, *Aquí al bosc* de 1956, *Gran guinyol* de 1957 i *El bell lloc* de 1958), Barcelona, Editorial R. M.
- (1965): *Novel·la* (amb litografies d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1969): *Quadern de poemes* (cinc poemes visuals amb portada amb dibuix d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Ariel (Els llibres de les quatre estacions).
- (1969): *El saltamartí*, Barcelona, Ed. Ocnos (Llibres de Sinera).
- (1969): *Frègoli* (amb litografies de Tàpies), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1970): *Poesia Rasa* (pròleg de Manuel Sacristán. Primer volum de poesia completa. Inclou els llibres *Fogall de sonets* de 1943-48, *Romancets del Dragolí* de 1948, *Sonets de Caruixa* de 1949, *Em va fer Joan Brossa* de 1950, *Odes rurals* de 1951, *Cant de topada i victòria* de 1951, *El tràngol* de 1952, *Catalunya i selva* de 1953, *Cant* de 1954, *Festa* de 1955, *El pedestal són les sabates* de 1955, *Interluni* de 1955, *Poemes de París* de 1956, *El poeta presenta quinze pantomimes* de 1956, *Els entrebancs de l'univers* de 1956, *Vint-i-una odes, uns goigs, una dansa i un sonet* de 1958 i *Avanç i escampall* de 1957-59), Barcelona, Ariel (Cinc d'oros 1).
- (1970): *Poemes per a una oda* (24 poemes visuals de la sèrie «Habitables»), Barcelona, Ed. Montse Ester, Saltar i Parar.

- (1970): *Nocturn matinal* (poemes visuals de Brossa amb litografies i un aigüafort d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1971): *Calç i rajoles* (poesia escènica. Pròleg de Pere Gimferrer), Barcelona, Ed. 62 (El galliner 11).
- (1971): *Des d'un got d'aigua fins al petroli*, (sobrecoberta de Pere Casanoves: dibuix d'Antoni Tàpies), Mataró, Edició clandestina del P.S.U.C.
- (1972): *Càntir de càntics* (inclou tres llibres: *Odes del vell amor* de 1951, *Mercurial* i *Viltinença* de 1952), Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'escorpí 8).
- (1972): *Vivàrium* (proses circumstancials), Barcelona, Ed. 62 (Cara i Creu 17).
- (1972): *Abmosis*, *Amenofis IV*, *Tutenkhamon* de 1947, *Sord-mut* de 1947 i *El gran Francaroli* de 1944-64 (poesia escènica), Barcelona, *Estudios escénicos* núm. 16.
- (1973): *Pluja* (llibre singular fet de pàgines en blanc mullades), Barcelona, editat per C. Ameller, C. Camps, X. Franquesa, J. Pablo, S. Pau, S. Saura i F. Torres.
- (1973): *Oda a Joan Miró* (amb poemes visuals de Brossa i litografies de Joan Miró), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1973): *Poems from the catalan* (introducció d'Arthur Terry i pròleg de Roland Penrose, amb litografies d'Antoni Tàpies, en català i en anglès), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1973): *Cinc poemes* (amb aigüaforts d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Filògraf.
- (1973): *Cappare* (inclou tres llibres: *Model de fruita* de 1957, *Dotze sonets a Victòria* de 1957 i *Vint-i-set poemes* de 1956), Barcelona, Ed. Proa (Llibres de l'Ossa menor 77).
- (1973): Primer volum de *Poesia escènica* (pròleg de Xavier Fàbregas. Inclou 28 peces escrites entre 1945 i 1954), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).

- (1974): *La barba del cranc* (inclou els llibres *La porta* de 1954 i *Coresforç* de 1955 i *Quatre sonets* de 1958-59), Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 20).
- (1974): *El cistell de roba* (prosa-acció de l'any 1949), Barcelona, *Tarot* núm. 7 (abril).
- (1974): *Cartipàs* (amb calats de Moisès Villèlia), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1974): *La cabaleta* (amb calats de Moisès Villèlia), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1974): *Les ungles del guant* (traducció de poemes de Rimbaud), Barcelona, Llibres del Mall.
- (1975): *Poemes visuals* (50 poemes visuals de la sèrie «Habitables»), Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 29).
- (1975): *Poemes objecte* (deu postals), Barcelona, Llibres del Mall (Art enllà).
- (1975): *Accions musicals* (poesia escènica en combinació amb la música), Barcelona, Llibres del Mall.
- (1975): Segon volum de *Poesia escènica* (inclou 20 obres escrites entre 1955 i 1958), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).
- (1975): *Tríptic* (peça de 1957 de poesia escènica), Barcelona, *Els Marges* núm. 4 (maig).
- (1975): *Oda a Macià i Oda al president Companys* (amb litografies d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Sala Gaspar.
- (1975): Reedició popular de *Novel·la*, Barcelona, Llibres del Mall.
- (1976): *Oda al president Companys* (edició popular), Barcelona, Esquerra Republicana de Catalunya, Ed. de la Humanitat.
- (1976): *Maneres* (llibre escrit el 1959), Lleida, Ed. Urgell (Poesia d'hui).

- (1976): *Oda a Lluís M. Xirinacs* (amb litografies d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. Comissió «Lluís Xirinacs» (també se'n féu una edició popular).
- (1977): *Sextines 76* (pròleg de Joaquim Molas), Barcelona, Llibres del Mall.
- (1977): *Poemes de seny i cabell* (pròleg d'Arthur Terry. Inclou els llibres: *Poemes irregulars* de 1957-58, *O o U* de 1959, *Un, i no dos* de 1959-60, *Cau de poemes* de 1960, *Poemes civils* de 1960, *Els ulls i les orelles del poeta* de 1961, *Llumenerada* de 1961-63 i *El saltamartí* de 1963), Barcelona, Ariel (Cinc d'oros 7).
- (1977): Reedició de *Des d'un got d'aigua fins al petroli*, Mataró, Ed. Robrenyo.
- (1977): *Pas d'acció* (monòleg de transformació), Reus, *Revista del Cercle de Lectura*, núm. 299.
- (1977): *Striptease català* (amb fotografies de Ferran Freixa), Barcelona, *Pol·len d'entrecreix*, Ed. Mil 69.
- (1978): *Tres Joans* (en homenatge a Joan Prats, amb una aiguada de Joan Miró), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1978): *Poemes objecte* (fotografies de poemes objecte amb un pròleg de Roland Penrose), Barcelona, Servicios Editoriales S. A. (Gart).
- (1978): *L'armari en el mar* (text per a música, interpretat al Festival Internacional de música de Barcelona de 1978) (en col·laboració amb J. M. Mesres Quadreny), Barcelona, Forum Musical, Teatre Lliure.
- (1978): Tercer volum de *Poesia escènica* (inclou onze obres escrites entre 1958 i 1962), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).
- (1978): *Septet visual* (carpeta amb set serigrafies en colors, amb una presentació de M. Lluïsa Borràs), Barcelona, Ed. Taller Vallirana.
- (1979): *Cinc poemes visuals*, Barcelona, Galeria 491.
- (1979): *U no és ningú* (llibre de proses de 1950 amb dues litografies i cinc aiguaforts d'Antoni Tàpies), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.

- (1979): *Antologia de poemes de revolta* (poemes de caràcter social i patriòtic pertanyents a diferents llibres i censurats en el moment de la seva publicació), Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 53).
- (1979): *Llibre de la pluja* (en col·laboració amb Frederic Amat), Barcelona, Taller Vallirana.
- (1979): *El pescador* (monòleg de transformació), València, *Cairell* (novembre).
- (1980): Quart volum de *Poesia escènica* (inclou onze obres escrites entre 1962 i 1964), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).
- (1980): *Rua de llibres* (inclou els següents llibres: *El cigne i l'oc* de 1964, *Poema sobre Frègoli i el seu teatre* de 1965, *Petit festival* de 1965, *Sonets del vaitot* de 1965-66, *Cent per tant* de 1967, *L'esmorzar a la muralla* de 1968 i *Flor de fletxa* de 1969-70), Barcelona, Ariel (Cinc d'oros 8).
- (1980): *Antologia poètica* a cura de Pere Gimferrer, Barcelona, Ed. 62 (Antologia catalana 96).
- (1981): *Vint-i-set sextines i un sonet* (amb un epíleg-estudi de Josep Romeu i Figueras), Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 70).
- (1981): *El camí de l'oca* (disseny i poemes visuals de Brossa, amb litografies, serigrafies i un aiguafort de José Niebla), Girona, Ed. Galeria d'art 3 i 5.
- (1982): *Ball de sang* (pròleg de Josep Romeu i Figueras. Inclou deu obres de la primera època: *La bola i l'escarabat* de 1941-43, *Sortija* de 1948, *30 Divisió* de 1950, *U no és ningú* de 1950, *El clavell i el martell* de 1951, *Poemes entre el zero i la terra* de 1951, *Coral* de 1951 i *Malviatge* de 1954), Barcelona, Ed. Crítica.
- (1982): *Els ulls de l'òliba* (pròleg de Jaume Pérez Muntaner. Conté sonets de 1974), València (Poesia 3 i 4).
- (1983): Cinquè volum de *Poesia escènica* (inclou deu obres de 1964 i 1965, entre les quals destaquen les accions espectacle), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).

- (1983): Sisè volum de *Poesia escènica* (inclou bàsicament tres conjunts de peces curtes de fregolisme, strip-tease i accions musicals escrites entre 1962 i 1978), Barcelona, Ed. 62 (Clàssics catalans del segle XX).
- (1983): *Askatasuna*, primer llibre d'*Els entre-i-surts del poeta* (pròleg de Xavier Rubert de Ventós), Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1983): *Pas d'amors* (llibre de poemes de 1959, amb tres dibuixos d'Antoni Tàpies), Barcelona, Albert Ferrer ed., «Papers d'art» (col·lecció Cobalt).
- (1983): *Tal i tant* (poemes de Brossa amb una pintura desplegable de Frederic Amat), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1984): *Ot*, segon llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1984): Reedició de *Em va fer Joan Brossa i Des d'un got d'aigua fins al petroli* a Joan Brossa i Josep Palau i Fabre, *Poesia*, Barcelona, Ed. 62 i Ed. Orbis S. A.
- (1985): *Sextina en el Museu de Joguets de Figueres* (amb gravats d'Antoni Tàpies), Figueres, Ed. Tristan Barbarà.
- (1985): *Calcomanies*, tercer llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1985): *Qui diu foc diu flama* (sonets amb paraules-rima), Barcelona, Ed. Empúries.
- (1985): Reedició d'*El saltamartí*, Barcelona, Ed. Proa (Llibres de l'Ossa menor 134).
- (1985): Reedició de *Fogall de sonets*, Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 91).
- (1986): *Els entre-i-surts del poeta*, quart llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1986): *Sonets a Gofredina* (sonets amorosos escrits el 1967), Barcelona, Ed. La Magrana.

- (1986): Reedició de *Romancets del Dragolí*, Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 103).
- (1986): *El Rei de la Màgia* (dos poemes de Brossa i tres gravats d'Antoni Tàpies), Figueres, Ed. Tristan Barbarà.
- (1987): *Poemes públics*, cinquè llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1987): *Viatge per la sextina* (inclou els quatre llibres de sextines escrits per Brossa entre 1976 i 1985: *Sextines 76* de 1976, *Vint-i-set sextines i un sonet* de 1976-77, *Tercer llibre de sextines* de 1977-1981 i *Quart llibre de sextines* de 1981-86), Barcelona, Quaderns crema.
- (1987): *Anafil* (segon llibre de prosas circumstancials), Barcelona, Ed. 62 (L'alzina 16).
- (1988): *Tarannà*, sisè llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1988): *Ventall de poemes urbans*, València, Ed. de la Guerra.
- (1988): *Mom* (cinc poemes visuals i un text discursiu), Barcelona, Miquel Sambró ed., Galeria Joan de Serrallonga.
- (1988): *Diorames* (gravats de Brossa, A. Borrell, J. Alcaraz, Perejaume i J. Rosés), Calella, Ed. Centre Internacional de Recerca gràfica de Calella.
- (1988): *Barcelona* (pròleg de Joan Brossa i fotografies de Melba Levicke), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1989): *Ollaó*, setè llibre d'*Els entre-i-surts del poeta*, Barcelona, Ed. Alta Fulla.
- (1990): Reedició de *Sonets de Caruixa*, Barcelona, Ed. 62 (Llibres de l'Escorpí 130).
- (1990): Reedició de *Poesia Rasa I* (inclou els llibres de *Poesia Rasa* escrits entre 1950 i 1955, junt amb el pròleg de Manuel Sacristán), Barcelona, Ed. 62 (Poesia / Sèrie gran 3).

- (1990): Reedició de *Pluja* (en paper fabricat a mà pel Molí de Toni Sardà sobre el llibre editat el 1973), Figueres, Ed. Tristan Barbarà.
- (1990): *El bosc a casa* (amb collages amb postals, gravats, aiguaforts, litografies i dibuixos de Perejaume), Barcelona, Ed. Artgràfic.
- (1990): *Carrer de Wagner* (amb aiguaforts d'Antoni Tàpies), Barcelona, Edicions T.
- (1990): *Los quasigrafismos de Brossa* (presentats per Enric Satué), Barcelona, Mario Eskenazi & Asociados.
- (1991): Reedició de *Poesia Rasa II* (inclou els llibres de *Poesia Rasa* entre 1955 i 1959), Barcelona, Ed. 62 (Poesia / Sèrie Gran 5).
- (1991): *Cinamon* (amb aiguaforts de Rafa Forteza), Figueres, Ed. Tristan Barbarà.
- (1993): *Furgó de cua* (llibre de sextines i sonets amb paraules rima escrits entre 1989 i 1991), Barcelona, Quaderns Crema.
- (1993): *Trasllat* (amb serigrafies i collages d'Alfons Borrell), Calella, Edicions del Terme.
- (1993): *Foc negre* (poesia visual amb aiguaforts d'Evaristo Benítez), Antoni Valero ed.
- (1994): *Suite tràmpol o el compte enrera*, Barcelona, Ediciones de la Rosa cúbica (La forma de la luz 1).
- (1994): Reedició de *Les ungles del guant. Ronda de Rimbaud*. Barcelona, Ed. 62.
- (1995): *Brossa i Chillida a peu pel llibre* (amb aiguaforts d'Eduardo Chillida i frontispici de Pere Gimferrer), Barcelona, La Polígrafa, S. A. (també se'n féu una edició popular).
- (1995): *Poemes escollits* (antologia temàtica a càrrec de Glòria Bordons), Barcelona, Ed. 62 (MOLC 109).

- (1995): *Poemes d'anada i tornada* (pròleg de Jaume Pérez Montaner i antologia a càrrec de Josep Pérez Montaner), València, coedició d'editorial Pre-Textos i Pedra de Toc.
- (1995): *Poesia i prosa* (estudi introductori, antologia, selecció de fragments crítics, taules i propostes de treball a càrrec de Glòria Bordons), València, Edicions 3 i 4 (L'Estel 16).
- (1995): *Poemes hipnagògics* (pròleg de Ramon Salvo), Barcelona, RSalvo Edicions (*OE*SIA experimental 11).
- (1995): *Passat festes* (poemes escrits entre 1993 i 1995), Barcelona, Ed. Empúries.
- (1995): *Añafil 2* (tercer llibre de proses circunstancials traduït al castellà per Carlos Vitale. Inèdit en català), Madrid, Huerga y Fierro editores S. L.
- (1996): *Arlequins* (suite visual), Barcelona, Sala Tandem DDB Needham Campmany Guasch.
- (1996): *Teatre* (pròleg d'Eduard Planas. Inclou les obres *Al Canigó ja no hi ha àguiles* de 1965, *Ja hi tinc un peu* de 1944-1959 i *Olga sola* de 1960), València, Pedra de Toc.
- (1996): *Gart* (guió de cinema de 1948), Barcelona, *Cave Canis* núm. 2.
- (1996): *Tria de poemes conversables i Tast de poemes* (poemes objecte o instal·lacions) dintre de l'obra plàstica *Ou amb dos rovells*, Barcelona, Ed. Barcanova.
- (1996): Reedició de *Els ulls de l'òliba*, Ajuntament de L'Alfàs del Pi.
- (1997): *La clau a la boca* (77 poemes de l'any 1996), Barcelona, Ed. Barcanova.

- 2 Traduccions (en general no s'inclouen els poemes inclosos en antologies)
- (1951): *Calle sin ningún mérito arqueológico, en castellà* (traducció de Rafael Santos Torroella), Santander, *La isla de los ratones*, núm. 13.
- (1951): *Sierpe y oficio del estraperlista*, en castellà (traducció de Mercedes de la Aldea), Barcelona-Terrassa, *La Calandria (ave de poesia)*, núm. 7 (julio-agosto).
- (1957): *Karneval* (de *Romancets del Dragoli*), en suec, (traducció de Lasse Söderberg), Stockholm, *Upptakt*, 3.
- (1960): *Enumeració en sospirar* (poema de 1949), en castellà (traducció autoritzada per Joan Brossa), Madrid — Palma de Mallorca, *Papeles de Son Armadans*, LVII.
- (1963): *Em va fer Joan Brossa* (fragments), en suec (traducció de Lasse Söderberg), Edició de Lasse Söderberg.
- (1965): *Poemes civils* (selecció), en anglès (traducció de Pilar Rotella i R. G. Stern), *Chicago Review*, 17, núm. 4.
- (1965): *Fec al càntir* (guió cinematogràfic), en castellà (traducció de Pere Gimferrer), Madrid — Palma de Mallorca, *Papeles de Son Armadans* (abril).
- (1966): *Ten action-spectacles*, en anglès, (traducció d'Alain Arias-Misson), *Chicago Review*, 18, núms. 3 & 4, pp. 78-82.
- (1967): *Poesie civili* (selecció), en italià (traducció d'Adriano Spatola), Milà, *Malebolge*, 1.
- (1968): *Teatro*, en castellà (traducció de Pere Gimferrer), Madrid, Editorial Cuadernos para el diálogo.
- (1968): *La estación de Calinopia*, en castellà (traducció de Pere Gimferrer), Madrid — Palma de Mallorca, *Papeles de Son Armadans*.

- (1968): *Pim-pam-pum o la piràmide de pomes* (monòleg de transformació) *Action Spectacle, Farce, Le calendrier* (accions spectacle) i *Homenatge al Vietcong* (striptease), en francès (traducció d'Alain Misson), *L'VII* (setembre).
- (1969): *Quatre accions-espectacle*, (*Acció spectacle, Dafnis i Cloe, Sí i El gibrell*), en castellà i català (traducció de Pere Gimferrer), Barcelona, col. La Esquina, 8.
- (1969): *Quadern de poemes*, en francès (traducció d'Anne-Marie Comet) (títol dibuixat per Antoni Tàpies), Barcelona, Ariel (Els llibres de les quatre estacions).
- (1971): *Nocturns rencontres i Esquerdas, parracs i enderrocs esberlant la figura*, en castellà (traducció de Juan Germán Schroeder), Madrid, *Yorich*.
- (1971): *Tríptic begelià a Antoni Tàpies*, en castellà (traducció de Pere Gimferrer), Madrid — Palma de Mallorca, *Papeles de Son Armadans*, CLXXXVII.
- (1972): *El poeta presenta quinze pantomimes*, en castellà (traducció d'Andrés Sánchez Robayna), Las Palmas de Gran Canaria, *Fablas*, núm. 30-31 (mayo-junio).
- (1973): *Poems from the catalan*, en anglès, (traducció d'Arthur Terry), Barcelona, Ed. La Polígrafa, S. A.
- (1973): *Me hizo Joan Brossa*, en castellà (traducció d'Andrés Sánchez Robayna), Las Palmas de Gran Canaria, Ed. Sabaei.
- (1974): *Joan Brossa (Dichtung, Pfau, Theater)* (traducció de Johannes Höslé i Antoni Pous), München, *Akzente* 4/74 (agost).
- (1974): *Interrupció* (poema), en castellà (traducció d'Andrés Sánchez Robayna), Las Palmas de Gran Canaria, *Fablas*, núm. 52-61 (marzo-diciembre).
- (1975): *Der wilde Kopf*, en alemany (traducció de Josep Lluís de Delàs i Bert Raingässer), Köln, Kiepenheuer & Witsch.

- (1975): *Novel·la* (edició facsímil amb versió castellana) (traducció de Jordi Rams), Barcelona, Edicions del Mall.
- (1976): *Museu Miró*, en castellà (traducció de Pere Gimferrer), Barcelona, *Literradura* (abril-mayo).
- (1978): *Joan Brossa (Kreuzworträtsel, Blumengedicht, Landschaft, Gedicht)*, en alemany (traduccions de Rainer Chrapkowski), Heidelberg, *Park 7* (setembre).
- (1979): *Postteatre*, en alemany (traducció de Rainer Chrapkowski), Seelze, *Theater heute*, 2/1979 (febrer).
- (1980): *Striptease y Teatro irregular*, en castellà (traducció de Juan Manuel Gisbert), Madrid, *Pipirijaina* núm. 12 (colección Textos) (enero-febrero).
- (1981): *Dikter*, en suec (traducció i introducció de Lasse Söderberg), Kristianstad, *Tärningskastet*, núm. 7.
- (1983): *Cavall al fons*, en castellà i català (traducció de Juan Manuel Gisbert), Madrid, *Pipirijaina* núm. 24 (colección Textos).
- (1983): *Me hizo Joan Brossa*, en castellà i català (traducció de José Batlló), Barcelona, Lumen.
- (1983): *Poemes de J. V. Foix i J. Brossa*, en francès (traducció de Pierre Lartigue i Montserrat Prudon), *Poesie*, núm. 24 (Livrairie Classique Eugène Belin).
- (1984): *Poëzie*, en holandès (traducció de Madelon Zuyderhoff), Amsterdam, *Avenue*.
- (1984): *Tres poemes*, en holandès (traducció de Madelon Zuyderhoff), Amsterdam, *Hondert dichters uit vijftien jaar. Poetry International 1970-1984*, Manteau.
- (1985): *Poemas de Joan Brossa* (antologia), en castellà (traducció d'Andrés Sánchez Robayna i Mireia Mur), Madrid, Ediciones Libertarias.

- (1987): *Joan Brossa (Surt un home / Ein Mann tritt auf, [...])* (traduccions de Tilbert Dídac Stegmann i Uwe Grüning), Leipzig, en: *Ein Spiel von Spiegeln* (Reclam).
- (1987): *Poemes a Tio Katalanska Poeter*, en suec (traducció d'Arne Lunggreen i Lluís Solanes), Göteborg, *Tolningar*, Fabians Förlag.
- (1987): *Poesie & Visuali*, en italià (traducció de Carlos Vitale), Torino, *Tam Tam* 52 B.
- (1989): *Poemes civils / Poemas civiles*, en castellà i català (traducció i pròleg de José Batlló), Madrid, Visor (Visor de Poesía 248).
- (1989): *Alfabetet mellan ögonbrynen*, en suec (traducció de Lasse Söderberg), Lund, Bakhall.
- (1990): *Poemas urbanos*, en castellà (selecció, traducció i nota de Carlos Vitale), Cuenca, Cuadernos de Poesía Menú núm. 5.
- (1990): *Tegen de Liefde* (poema), en flamenc (traducció de Bob de Nijs), De Koelte hoeken en kanten van de schaduw. Hedengaagse Catalaanse Poëzie, *Point*, 19.
- (1991): *L'Illusioniste*, en francès (traducció de Montserrat Prudon i Pierre Lartigue, presentació de Pierre Lartigue), París, Ed. La différence (Orphée 109).
- (1991): *5 poemas*, en castellà (versió de Salvador López Becerra), Ateneo de Málaga.
- (1991): *Gedichte und Graphiken*, en alemany (traducció de Sabine Sattel), Berlin, *Freibenter*, núm. 48, Ed. Wagenbach.
- (1992): *Viaje por la sextina*, en castellà i català (traducció d'Andrés Sánchez Robayna), Málaga, Dador (El ángel de la jiribilla, 16).
- (1993): *Poemes visuals. Poesie traptica* (objectes), Bonn, *Dichtungsring*, Zeitschrift für Literatur, núm. 22/93 (agost).

- (1994): *Suite trance o la cuenta atrás* (versió d'Alfonso Alegre i Victoria Pradilla), Barcelona, Ediciones La Rosa Cúbica (La forma de la luz 2).
- (1994): *Poemas*, en castellà (traducció de Carlos Vitale), Buenos Aires, *La danza del ratón*, núm. 11 (abril).
- (1995): *Añafil 2*, en castellà (traducció de Carlos Vitale), Madrid, Huerga y Fierro editores S. L.
- (1996): *Catorze poemas inéditos*, en castellà i català (traducció de Carlos Vitale), *Revista de Occidente*, núm. 165 (febrer).
- (1996): *Pauze. Hommage aan Pompeu Fabra*, en holandès (traducció de Madelon Zuyderhoff), en Jules Deeder, *Her gedicht is een bericht*, Rotterdam, Roteb, Stichting Poetry International, Ekspress.zo.
- (1996): *Visuelle Poesie*, Dortmund, *Zeitschrift für Kunst und Poesie*, núm. 1.
- (1997): *Sextina van de Voorouderlijke Herinnering*, en flamenc i en català (amb gravats de Riera Aragó) (traducció de Tomàs Llopis i Germain Droogenbroodt), Figueres, Ed. Tristan Barbarà i Galerie van de Velde, Aalst, Balgie.
- (1997): *Poemi civili*, en italià (traducció de Sarenco), Verona, Adriano Parise editore.
- (1997): *Poems*, en anglès (traducció de John London), Massachusetts, Amherst, *Metamorphoses*, núm. 2, vol. 5 (abril).

3 Catàlegs d'exposicions

(incloem aquí els catàlegs d'un cert volum que contenen textos crítics i material gràfic. Per a més informació sobre tot tipus de catàlegs podeu consultar la bibliografia inclosa al catàleg del Centro de Arte Reina Sofía de Madrid de 1991)

- (1980): *Joan Brossa. Poesía visual y poemas objeto* (textos de M. Lluïsa Borràs i Alexandre Crici), Madrid, Galería Skira.
- (1982): *Joan Brossa. Poesia visual y poemas objeto* (presentació d'Alexandre Crici), Barcelona, Galería Joan Prats.
- (1983): *Joan Brossa. Poesia visual. Poemes objecte. Cartells*, (presentació de Daniel Giralt-Miracle i text de Pilar Parcerisas), Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1986): *Joan Brossa o les paraules són les coses*, (presentació de Rosa M. Malet, text de M. L. Borràs, catalogació, fe de vida i selecció bibliogràfica de Pilar Palomer), Barcelona (Fundació Miró), La Polígrafa, S. A.
- (1988): *Joan Brossa* (textos de T. Stegmann, A. Crici i I. Mees, amb poemes de Brossa), München, Galeria Mosel und Tschechow.
- (1988): *Joan Brossa*, (amb una entrevista feta per Pepe Espaliu), Madrid, Galería La Máquina Española.
- (1989): *Joan Brossa. Poesia visual i Poemes objecte*, (presentació d'Andrés Sánchez Robayna), Barcelona (Galería Joan Prats), La Polígrafa, S. A.
- (1990): *Joan Brossa. Poemes objecte i poesia visual*, (presentació d'A. Alegre i text d'A. Sánchez Robayna), Sala 11 d'El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat.
- (1990): *Poesia visual de Joan Brossa* (textos de J. Botella, A. Crici, A. Miró, A. Sánchez Robayna i J. Sou), Centre Cultural d'Alcoi.

- (1990): *Joan Brossa. Poésie visuelle, Poèmes objet. Environments*, (textos de M. L. Borràs, I. Vallès Rovira, C. Buci-Gluksmann i J. Borrell), Musée d'Art moderne de Céret i Musée d'Art moderne de Collioure.
- (1991): *Brossa 1941-1991*, (textos de V. Combalia, João Cabral de Melo, P. Gimferrer, catalogació de L. Grases, biografia de P. Palomer i bibliografia de G. Bordons), Madrid (Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía), Ministerio de Cultura i Gruppo Editoriale Fabbri, Bompiani, Sonzogno, Etas, S. p. A.
- (1992): *Brossa 1986-1991 Poemas objeto e instalaciones*, (text i biografia de P. Palomer), Huesca (Sala de la Diputación de Huesca) Diputación de Huesca y Diputación Foral de Álava.
- (1992): *Joan Brossa / Nicanor Parra. Dir poesia / Mirar poesia*, (textos de S. Matalia i R. Costa, biografies de P. Palomer i J. Quezada), Universitat de València (Sala d'Exposicions) i The University of Chicago (The Smart Museum of Art), València, Arts Gràfiques Soler S. A.
- (1992): *Joan Brossa, words are things. Poems, Objects and Installations*, (textos d'A. Sánchez Robayna, J. London i A. Terry), London, Riverside Studios.
- (1994): *Joan Brossa, entre les coses i la lectura*, (textos d'E. Sendra, P. Palomer, J. Coca i biografia d P. Palomer), Barcelona (Palau de la Virreina) i Andorra la Vella (Sala d'exposicions del Govern d'Andorra), Ajuntament de Barcelona i Ministeri d'Afers Socials i Cultura del Govern d'Andorra.
- (1994): *España XXII Bienal de São Paulo brossa / moraza / prada*, (text de D. Colomé), Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores.
- (1995): *Joan Brossa. Poemes objecte, Poemes visuals i un muntatge*, (text de P. J. Rico Lacasa), Mallorca, Fundació Pilar i Joan Miró.
- (1996): *Poemes de Joan Brossa. Poesia visual. Poemes objecte. Instal·lacions*, (textos de R. Penrose, P. Bürger, M. Ll. Borràs, J. G. Schroeder, P. Gimferrer, E. Chillida i M. Guerrero), Sala d'exposicions de la casa de cultura de l'Alfàs del Pi, Edicions Pedra de Toc.

- (1997): *Joan Brossa. Poemas visuales-poemas objeto-instalaciones* (text de V. Combalia), Gijón, Caja de Asturias.
- (1997): *Joan Brossa. Carmen Calvo. España en la XLVII Bienal de Venecia*, (textos de V. Combalia, G. Duby), Ministerio de Asuntos Exteriores i Sociedad Editorial Electa España, S. A.
- 4 Inèdits
- (1944): *El cop desert* (poesia escènica).
- (1949): *Proses de carnaval* (proses) (en premsa a Barcelona, Ed. Empúries).
- (1950): *Carnaval escampat o la invasió desfeta* (prosa) (en premsa a Barcelona, Ed. Empúries).
- (1959-62): *Suites de poesia visual*.
- (1966): *Tríptic carnavalesc* (text per a música) (en premsa a Barcelona, Ed. Empúries).
- (1967-69): *Suites de poesia visual*.
- (1968): *Fora de l'umbracle* (poesia quotidiana).
- (1977): *Gual permanent* (poesia quotidiana).
- (1977): *Provisional* (poesia quotidiana).
- (1979): *Prosa egípciana* (prosa) (en premsa a Barcelona, Ed. Empúries).
- (1990): *Mapa de lluita*.
- (1993): *Homenatge a Joan Miró* (text d'acció musical per a Joan Miró, amb partitura de J. M. Mestres Quadreny). Interpretat a la Fundació Miró el desembre de 1993.
- (1995): *Sumari astral*.

(1997): *Memòria encesa* (antologia que inclou poemes de diversos llibres inèdits) (en premsa a Barcelona; Ed. Barcanova).

[Al pròxim número de la *Zeitschrift für Katalanistik* seguirà la bibliografia sobre Joan Brossa.]

Buchbesprechungen / Recensions

Robert Archer (Hrsg.):

Antípodas V: Catalan Literature,

Madrid; Melbourne; Auckland: VOX / AHS, 1993,

ISBN 0-9583356-1-3, 254 S.

Das Erscheinen des Sonderheftes *Catalan Literature* der australisch-neuseeländischen Zeitschrift *Antípodas* ist mit Sicherheit ein Erfolg für die Katalanistik, dokumentiert es doch die weltweite Bedeutung, die diese Disziplin in den letzten Jahren erlangt hat. Ganz im Sinne dieser Internationalisierung hofft denn auch der Herausgeber, Robert Archer, dass die über 250 Seiten starke Aufsatzsammlung nicht nur für die australische Katalanistik von Nutzen sein werde, sondern Forschern und Studenten in der ganzen Welt gute Dienste leisten möge. Und tatsächlich setzt seine Zusammenstellung der Beiträge Maßstäbe, denn mit ihrer Dreiteilung in «Introductory Essays», «Translations» und «Specialised Studies» erweist sich diese Monographie als Einführung, Leseprobe und Vertiefung in einem.

Die beiden ersten der drei einführenden Essays geben einen Einblick in die Grundzüge der katalanischen Sprachgeschichte. Während Carles Duarte in «La lengua catalana: el camino hacia la normalidad» (S. 13-25) v. a. auf die Normalisierung des Katalanischen und seine gegenwärtige Situation eingeht, unternimmt Francesc Parcerisas in «Traducció en Catalunya» (S. 27-37) den Versuch einer Rekonstruktion der Entwicklung des Katalanischen anhand einer Geschichte der Übersetzungsliteratur. Sieht man von wenigen Unklarheiten ab, etwa davon, dass Parcerisas' Darstellung den Eindruck erweckt, die *Homilies d'Organyà* seien aus dem Lateinischen übersetzt worden (S. 28), während es sich aller Wahrscheinlichkeit nach um Übertragungen aus dem Provenzalischen handelt, liefern diese Beiträge ein solides theoretisches Fundament.

Eine praxisnahe Orientierung für Einsteiger in die Katalanistik bietet demgegenüber Arretxes «Breve guía de la catalanística» (S. 39-44), die neben nützlichen Informationen zu Sommerkursen, Stipendien, Lektoratsprogrammen und dem *Certificat Internacional de Català* auch wertvolle bibliographische Hinweise gibt. Bedauerlich ist, dass diese Informationen

nicht systematisch dargeboten werden, sondern hinter einer sehr schematisch betriebenen Institutionenkunde zurücktreten.

Den Mittelteil der Aufsatzsammlung bilden zwei bislang unveröffentlichte Übersetzungen aus dem Katalanischen ins Englische. Curt Wittlins Übertragung von Roís de Corellas *Tragèdia de Caldesa* (S. 47-59), die von einigen Anmerkungen zur autobiographischen Dimension des Werkes begleitet wird, ist v. a. durch die Wiedergabe der meisterhaft inszenierten Mehrdeutigkeiten interessant. Dabei versteht Wittlin es, mit seiner Übersetzung des Namens «Caldesa» (die Hitze) als «Ardorella» (S. 54) das zentrale Wortspiel im Titel dieser Betrugsgeschichte zu bewahren, das auf die unersättliche sexuelle Begierde der Antiheldin zielt. Und auch in der Folge gelingt es ihm, den oftmals schlüpfrigen Doppelsinn beizubehalten.

Brian Steel schickt seiner ansprechenden Version von Pedrolos Kurzgeschichte *Gairebé ningú* (S. 61-79) seine mehr als 30 Jahre zurückliegende Korrespondenz mit dem Autor über eine Veröffentlichung der Übersetzung voraus und gibt damit einen interessanten Einblick in die schwierige Situation, in der sich katalanische Autoren auch heute noch im internationalen Literaturbetrieb befinden. Schade ist, dass weder Wittlins noch Steels Übersetzung durch das entsprechende Original ergänzt wird, was zumindest bei einem gerade vier Seiten langen Text wie der *Tragèdia de Caldesa* problemlos möglich gewesen wäre. Überhaupt ist der vergleichsweise geringe Anteil katalanischer Beiträge zu beklagen: Von den insgesamt 15 Aufsätzen sind nur fünf auf Katalanisch verfasst, die Mehrzahl hingegen auf Englisch und Spanisch, wobei überdies in den spanischen Texten nicht die autochthone katalanische Toponymie verwandt wird.

Die zehn weiterführenden Essays beginnen mit vier Arbeiten zur mittelalterlichen katalanischen Literatur. In «Panorama de la investigació reciente sobre literatura catalana medieval» (S. 83-104) würdigt Lola Badia u. a. die Untersuchungsergebnisse der letzten Jahre zur Llull-Forschung, zur Historiographie sowie zu Ausiàs March und verweist auf interessante Projekte, wie etwa die Erstellung einer brauchbaren Bibliographie zur mittelalterlichen katalanischen Literatur.

Ronald Keightley fragt in seinem Aufsatz «Moral(izing) aspects of love in *Curial e Güelfa*» (S. 105-127) zunächst nach der Einheit des Werkes. Tatsächlich jedoch analysiert diese zuweilen stark nacherzählende und mit langen Zitaten durchsetzte Untersuchung, die von der pessimistischen Vision der Liebe im Vorwort des Buches ausgeht, hauptsächlich die Formen der ritterlichen Liebe und ihren Einfluss auf den Gang der Handlung im Ersten Buch.

Julia Butiñá geht in «Bernat Metge y su terrorífica amante» (S. 129-141) dem historischen Ort dieser janushaften Übergangsgestalt zwischen Mittelalter und Humanismus nach. Überzeugend argumentiert sie dafür, Bernat Metge eindeutig dem Humanismus zuzurechnen und die Reminiszenzen einer mittelalterlichen Ideologie in *Lo Somni*, etwa die misogynen Invektiven des Dritten Buches, als bewusste Konzession des Autors an ein mehrheitlich rückständiges Publikum zu interpretieren.

In ihrer «Lletra de batalla per *L'Espill* de Jaume Roig» (S. 143-154) wirft Antònia Carré den herkömmlichen Interpretationen des Werkes vor, sich zu sehr auf seinen Frauenhass zu konzentrieren. Demgegenüber betont sie, dass der damals *en vogue* befindliche frauenfeindliche Diskurs dem Autor lediglich als Material gedient habe, an dem er sein eigentliches und nicht genügend beachtetes Talent, nämlich seine stilistische Virtuosität, unter Beweis stellen konnte.

«The *Commedia dell'arte* and Catalan *Modernisme*» (S. 155-169) von David George untersucht die verschiedenen Adaptationen dieses Genres bei Gual, Mestres und Rusiñol. Dabei gelingt es ihm zu zeigen, dass für Gual eine lebensfrohe und zuversichtliche Interpretation der *Commedia* charakteristisch ist, während sich «Pierrot» bei Mestres und Rusiñol zum nostalgischen Sinnbild des vom *Noucentisme* bedrohten *Modernisme* entwickelt.

In «Ruben [sic!] Darío i el Modernisme Català» (S. 171-184) verbindet Lourdes Sánchez eine grobe Skizze der Verschiebung der kulturellen Gewichte im Verhältnis Spanien-Katalonien-Südamerika zugunsten Kataloniens nach dem «desastre del '98» mit aufschlussreichen Informationen zur Biographie des bedeutenden nicaraguanischen Dichters. Deutlich markiert sie die Parallelen zwischen dessen Werk und dem katalanischen *Modernisme*.

Rosa Cabré schlägt in «Apocalipsi i Edat d'Or en *Quanta, quanta guerra*» (S. 185-201) eine eschatologische Lektüre dieses letzten großen Romans von Mercè Rodoreda vor. Die Etappen im Leben des Protagonisten Adrià Guinart, nämlich seine Kindheit, seine Erlebnisse während des Krieges und die Vision einer anderen Welt, interpretiert sie treffend als Allegorien der biblischen Topoi des verlorenen Paradieses, der endzeitlichen Verwüstung und des Neuen Jerusalems.

Ebenfalls mit Mercè Rodoreda beschäftigen sich Rosé Tintó und Xavier Solé in «Els símbols en l'obra de Mercè Rodoreda: el ganivet i les estrelles» (S. 203-221). Dabei betonen die Autoren die ambivalente Funktion der beiden Schlüsselsymbole «ganivet» und «estrella», die sie entsprechend untergliedern in «ganivet-punyal» als Ausdruck der leidvollen Existenz und «ganivet-espasa»

als Symbol einer kathartischen Erneuerung, bzw. «estrella de nit», die Suche nach dem Selbst, und «estrella de dia», Gott.

An ausgewählten Beispielen demonstriert Milton Azevedo in «Code-Switching in Catalan Literature» (S. 223-232) die Verwendungsmöglichkeiten der katalanisch-spanischen Diglossie zur Figurencharakterisierung in literarischen Texten. Er stellt fest, dass diese nicht nur zur Glaubwürdigkeit der Charaktere beiträgt, sondern zugleich ihr persönliches und politisches Verhältnis untereinander determiniert.

Abschließend und gleichsam als Ausblick auf die längst noch nicht erschöpften Potentiale der katalanischen Literatur bietet Ferran Carbó mit «La represa dels poets [sic!] valencians dels anys setanta» (S. 233-244) nach einem Überblick über die jüngsten Tendenzen der valencianischen Lyrik vier informative Kurzporträts zu den Werken von Jaume Pérez Montaner, Vicent Salvador, Marc Granell und Gaspar Jaén i Urban.

Alexander Fidora
(Frankfurt am Main)

Catalan Review
International Journal of Catalan Culture
Bd. III, Nr. 1 — Bd. IX, Nr. 2
Barcelona 1989-1995, ISSN 0213-5949

Mit den Bänden III, Nr. 1 bis IX, Nr. 2 setzt die unter der Schirmherrschaft der *North American Catalan Society* erscheinende *Catalan Review* ihr bereits in den ersten vier Nummern¹ bewährtes Konzept des Wechsels von monographischen und vermischten Ausgaben fort. Seit 1989 sind vier Monographien herausgekommen:

Band IV, Nr. 1-2 versammelt über 20 Beiträge zum philosophischen und schriftstellerischen Werk Ramon Llulls aus der Feder renommierter Lullisten, wie Anthony Bonner, Armand Llinarès und Robert Pring-Mill. Diese werden ergänzt durch David Rosenthals zum Teil leider sehr freie Übersetzung des

¹ Siehe zu diesen die Besprechung von Axel Schönberger und Tilbert Stegmann in der *Zeitschrift für Katalanistik* 2 (1989), S. 189-190.

Llibre de les Bèsties. Es folgt ein dem lyrischen Werk Josep Carner gewidmeter Band (VI, Nr. 1-2). Neben exemplarischen Interpretationen zu verschiedenen Gedichten bietet er Manuel Durans Erinnerungen an seine Begegnung mit Carner im mexikanischen Exil sowie einige Beobachtungen des berühmten Carner-Schülers Carles Riba zu vier Werken seines Mentors. Ein weiterer Band (VII, Nr. 2) würdigt das Eintreten der beiden Schriftstellerinnen Montserrat Roig und Maria Aurèlia Capmany für die Gleichstellung der Frauen in einem autonomen, vom franquistischen Frauenbild befreiten Land. Der letzte² bislang erschienene Band (IX, Nr. 2) beschäftigt sich mit Fragestellungen der katalanischen Soziolinguistik. Themen sind u. a. politische und institutionelle Aspekte der Normalisierung des Katalanischen, die Situation des Katalanischen im Land València sowie Einstellungen zur katalanisch-spanischen Diglossie. Eine Bibliographie zur katalanischen Soziolinguistik von Emili Boix und Lluís Payrató mit über 500 Titeln rundet den Band ab.

Die sieben vermischten Ausgaben zeichnen sich durch die große Themenvielfalt der Beiträge aus, für deren Qualität neben den gegenwärtigen Herausgebern August Bover und Manuel Duran so bekannte Namen bürgen, wie Robert Archer, Antoni Badia i Margarit, Heinrich Bihler, Patricia Boehne, Peter Cocozzella, William Kluback und Curt Wittlin. Dabei haben nicht nur Beiträge aus den verschiedensten Bereichen der katalanischen Literatur- und Sprachwissenschaft Berücksichtigung gefunden, sondern zuweilen auch solche zur Geschichte, Kunst, Ökonomie und Philosophie. Eine sinnvolle Ergänzung zu den wissenschaftlichen Aufsätzen bildet die regelmäßig erscheinende Rubrik «Poetical Translations», die einem weiten Leserkreis einen direkten Kontakt mit einigen der größten katalanischen Lyriker unseres Jahrhunderts ermöglicht. So wurden in dieser Reihe bisher u. a. Gedichte von Vicent Andrés Estellés, Gabriel Ferrater, Pere Gimferrer, Miquel Martí i Pol, Bartomeu Rosselló-Pòrcel (im entsprechenden Band der Zeitschrift erscheint dieser Name fehlerhaft geschrieben) und Joan Salvat-Papasseit übersetzt. Zu einem unverzichtbaren Bestandteil der Zeitschrift sind daneben die äußerst nützlichen Halbjahres-Chroniken geworden, die unter dem Titel «Cultural Information from Catalan Speaking Lands» erscheinen. Auf ein bis zwei Seiten berichten Wissenschaftler aus Katalonien über die jüngsten Entwicklungen in

² Es handelt sich hier um den Jahresband 1995. Sein tatsächliches Erscheinungsjahr ist jedoch 1997. Vielleicht sollten die Herausgeber in Erwägung ziehen, den nächsten Band mit 1996/97 zu beziffern, um so das jetzt schon chronische Stadium der Verspätung beherzt zu verlassen.

den Bereichen Geschichte, Literatur, Linguistik, Theater, Musik und Kunst. Hier wäre es besonders wünschenswert, dass die *Catalan Review* ihren Rückstand aufholt und wieder rechtzeitig erscheint. Darüber hinaus bietet der Rezensionsteil der Zeitschrift mit durchschnittlich zehn bis fünfzehn ausgesuchten Titeln einen guten Überblick über katalani(sti)sche Neuerscheinungen.

Aber nicht nur inhaltlich, sondern auch durch ihren Umfang beeindruckt die *Catalan Review*: Denn seit ihrer Gründung im Jahr 1986 hat es die nordamerikanische Schwester der *Zeitschrift für Katalanistik* auf insgesamt 15 Bände mit annähernd 5000 Druckseiten gebracht — ein eindrucksvoller Beweis für den unermüdlichen publizistischen Fleiß der nordamerikanischen Katalanisten³ und vielleicht ein Ansporn für die mit wissenschaftlichen Beiträgen vergleichsweise zurückhaltende deutsche Katalanistik!

Alexander Fidora
(Frankfurt am Main)

Umberto Eco:

La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea /

Die Suche nach der vollkommenen Sprache, aus dem Italienischen von Burkhard Kroeber, München: C. H. Beck, 21994, ISBN 3-406-37888-9, 388 S.

Welchen Berühmtheitsgrad Umberto Eco erreicht hat, lässt sich daran ablesen, dass dieses Buch zum gleichen Zeitpunkt in fünf Sprachen erschienen ist. Dabei ist es überaus ungewöhnlich, dass ein Buch von solcher Verbreitung ein Kapitel über «Die Ars Magna» von Ramon Llull, ein weiteres über «Kabbalistik und Lullismus in der Neuzeit» und ein drittes mit dem Titel «Von Leibniz zur Encyclopédie» aufweist, das ebenfalls Llull behandelt. Demzufolge wird von nun an dieses Buch sicher den Ort ausmachen, an dem die Mehrheit der nicht spezialisierten Leserschaft mit der *Art lulliana* und der

³ Allerdings muss eingeräumt werden, dass nicht nur nordamerikanische, sondern auch zahlreiche katalanische Autoren zu den Bänden beigetragen haben. Tatsächlich beläuft sich der Anteil katalanischer Beiträge in einigen Ausgaben auf annähernd 50%.

Geschichte des Lullismus in Berührung kommt. Welches Bild wird ihr daraus entstehen?

Im allgemeinen ein korrektes Bild, trotz einer großen Zahl kleinerer Irrtümer, die zu einem negativen Anfangseindruck oder seitens der Fachwelt sogar zu Ablehnung führen könnten. So steht etwa in den ersten Zeilen des Kapitels über Llull, der größte Teil seiner 280 Werke sei ursprünglich auf Arabisch und Katalanisch geschrieben. Der Aufstellung der Grundbegriffe der *Art*, die auffallbar in der berühmten Renaissanceedition von Zetzner erscheint, wird der Name *Tabula generalis* (S. 68 u.a.) verliehen, was zu einer Verwechslung mit dem Werk dieses Titels führen kann. Nach einigen weiteren Irrtümern über diese *Tabula* heißt es, die *Art* sei entworfen worden, um «die muslimischen Averroisten [...] zu überzeugen», wobei die Averroisten von Paris mit muslimischen Denkern verwechselt werden. Es wird behauptet, im *Compendium artis demonstrativae* sage Llull «ausdrücklich, er habe die Termini seiner *Ars* von den Arabern entliehen» (S. 78), während er tatsächlich nur angibt, die Flut von Suffixen übernommen zu haben, mit deren Hilfe er seine Theorie der Korrelativa ausdrückt. Doch diese und eine beträchtliche Anzahl ähnlicher Irrtümer sind von geringerer Bedeutung; sie beeinträchtigen nicht den Gehalt der Ausführungen.

Schließlich wird der Kern der Erläuterungen von der vielleicht besten allgemein verständlichen Einführung in die llullische Kombinatorik gebildet, die es gibt. Insbesondere ist es begrüßenswert, dass sie sich nicht darauf beschränkt, die Werkzeuge der *Art* vorzustellen — wie es so viele Autoren tun — sondern sich auf den schwierigen Weg begibt zu erläutern, wie diese funktionieren, und zwar mit konkreten Beispielen aus der *Ars generalis ultima* und der *Ars brevis*. So gelangt der Leser zu einer recht klaren Vorstellung über die «Abläufe» der *Art*, welche selbstverständlich ihren zentralen Aspekt ausmachen. Dass Eco sich auf die Kombinatorik beschränkt hat, als würde die *Art* nur daraus bestehen, hat ihn zur Behauptung geführt, die *Art* könne nur bereits bekannte Dinge beweisen, das heißt solche, die unmittelbar aus ihren Grundprinzipien folgen, wohingegen Llull deutlich darauf hinweist, dass manches explizit durch die Grundprinzipien mit Hilfe der Kombinatorik und anderes implizit mit Hilfe anderer Abläufe der *Art* beweisbar sei. Man muss jedoch einräumen, dass es schwer vorstellbar ist, wie die *Art* in einem sechzehnseitigen Kapitel erklärbar wäre, ohne die angesprochenen Punkte streng einzugrenzen, so dass man als Leser dankbar sein muss für das, was man hier bekommt.

Das Kapitel über «Die Ars magna» endet mit einigen informativen und interessanten Seiten über den «Arbre de ciència», der zu Recht verglichen

wird mit der «Großen Kette des Seins» aus Arthur Lovejoys berühmtem Buch *The Great Chain of Being*.

Das Kapitel über «Kabbalistik und Lullismus in der Neuzeit» stellt die Geschichte des Lullismus oder besser der Kombinatorik Llulls vor, die zweifellos den wichtigsten Aspekt seiner europäischen Wirkung ausmacht. Eco geht nicht nur auf die bekanntesten Namen wie Pico della Mirandola und Giordano Bruno ein, sondern deutet mögliche Einflüsse oder Weiterentwicklungen der llullischen Kombinatorik in der Steganografie an — also Geheimschriften, meistens symbolischer Art —, und zwar bei Gestalten wie Trithemius, Vigenère oder Selenus, sowie weitere Einflüsse und Ableitungen in der Renaissance- und Barockkabbalistik von Garzoni di Bagnacavallo, Morestel und Naudé. Hier scheinen mir Andeutungen gegeben zu werden, die erforscht werden sollten, Wege, denen man folgen müsste, um uns neue zu eröffnen.

Was Giordano Bruno angeht, so wird auch dessen Benutzung der Kombinatorik einer kurzen Ablaufanalyse unterworfen, was im Falle dieser Gestalt genauso selten ist wie bei Llull. Mit Hilfe eines Beispiels aus *De umbris idearum* wird gezeigt, wie Begriffe miteinander kombiniert werden, um Bilder zu entwerfen, oder in Ecos Worten «sceneggiature possibili» (S. 150) / «mögliche Bühnenbilder» (S. 147). Frances Yates hatte vorgeschlagen, dass diese Bilder für magische Zwecke nutzbar wären, wogegen kürzlich Rita Sturlese angedeutet hat, ihr Zweck sei es, durch sie Silben zu memorieren, die sich zu einer unendlichen Menge von Wörtern kombinieren lassen. Eco erwähnt kurz diese beiden Möglichkeiten und belässt es bei sehr interessanten Anregungen.

Schließlich wird im Kapitel «Von Leibniz zur Encyclopédie» kurz aber zutreffend Leibniz' Versuch vorgestellt, die llullische Kombinatorik zu reformieren, um, wenn keine Universalsprache, dann wenigstens eine zur Entdeckung der Wahrheit nutzbare Wissenschaftssprache zu konstruieren.

Am Anfang eines seiner Bücher zur Semiotik zitiert Eco Pascal: «Qu'on ne dise pas que je n'ai rien dit de nouveau: la disposition des matières est

nouvelle». Ich meine, dieses Zitat könnte auch der *Suche nach der vollkommenen Sprache* voranstellen, einem Buch, das nicht nur eine intelligente Einführung für Anfänger liefert, sondern den Spezialisten neue Anordnungen und unvermutete Verbindungen eröffnet, was stets anregend und hilfreich befremdend wirkt.

Anthony Bonner
(Palma, Mallorca)

[Übers. Roger Friedlein (Berlin)]

Dietaris de la Generalitat de Catalunya 1411-1714 (10 Bände),
Barcelona: Generalitat de Catalunya, Vol. I + II: 1994

Unter der Leitung des *Arxiu Nacional de Catalunya* wird eine der wichtigsten historischen Quellen zur Geschichte der Generalitat ediert. Bisher sind die ersten zwei Bände der insgesamt auf 10 Bände angelegten Reihe erschienen. Die großformatigen Bücher geben eine große Menge an Dokumenten allen an historischen Fragen interessierten Wissenschaftlern an die Hand, die in unterschiedlichster Weise ausgewertet werden können.

Der Name der *Generalitat* selbst verweist auf die ursprüngliche Aufgabe dieser Institution, *generalitats* genannte Steuern zu erheben und diese an den König entsprechend den in den *Corts* ausgehandelten Maßgaben abzuführen. Schon in der Zeit der *Corts de Barcelona* (1412-1413) erweiterte sich der Einflusssbereich der *Generalitat*. Neben den rein wirtschaftlichen Aufgaben wurden ihr politische und militärische Befugnisse eingeräumt, ihr wurde eine Eigenständigkeit unabhängig von den *Corts* zuerkannt. Hier sind die Wurzeln dieser bedeutsamen, politischen Institution, die weit über Katalonien hinausstrahlte, zu suchen.

Für die Erledigung der mit diesen vielfältigen Aufgaben verbundenen bürokratischen Abläufe wurden sukzessive hierarchisch geordnete *escrivanies* geschaffen. Entsprechend den notariellen Gepflogenheiten wurden die Amtsgeschäfte durch *manuals* dokumentiert. Bei den vorliegenden Bänden handelt es sich um die Veröffentlichung dieser Geschäftsunterlagen. In einem selbstverständlich handschriftlich vorbereiteten Kalender wurden für den Geschäftsablauf wesentliche Daten eingetragen. Die Ernennung der *diputats* und *oidors* und der übrigen Amtspersonen wurde notiert, ihre An und Ab-

wesenheit protokolliert, die im Hinblick auf die Abrechnung der Gehälter und Diäten von Bedeutung war. Darüber hinaus wurden auch minutiös die Namen der Notare und ihrer Schreibgehilfen aufgelistet, die ihre Amtsstuben in der *Casa de la Diputació* hatten.

Diese eher dünnen Angaben wurden unter Jaume Safont, dem zwischen 1454 und 1472 in seiner Funktion als verantwortlichem Redakteur der *escrivania major de la Diputació del General de Catalunya* die Ausgestaltung der alltäglichen Eintragungen oblag, um Informationen über die wichtigsten Geschehnisse in Barcelona, Katalonien und der ganzen Welt erweitert. Aus seinen früheren Tätigkeiten bei der *Casa de la Ciutat* kannte er die eher im Stil einer Chronik geführten *Crònica del Racional* und *Manual de Novells Ardits*, die als unmittelbare Vorläufer der Tagebücher der *Generalitat* gelten können. Anscheinend hatte Jaume Safont überhaupt eine besondere Freude am Schreiben, denn neben den amtlichen Büchern führte er parallel ein privates Tagebuch, in dem er dieselben Informationen mit einer entsprechend persönlicheren Färbung notiert hat (vgl.: Josep Maria Sans i Travé: *Dietari o Llibre de Jornades* (1411-1484) de Jaume Safont, Barcelona 1992).

Die Erweiterung der Eintragungen um allgemein historische Daten führte dazu, daß die ursprünglich *manual* benannten Aufzeichnungen in der Folgezeit unter der Bezeichnung *Dietari de la Generalitat* geführt wurden. In der Regel wurden in jedem Band drei Amtsperioden zusammengefaßt, die ihrerseits in drei Abschnitte unterteilt wurden, da jede Amtsperiode drei Jahre umfaßte. Die historischen Angaben referiere ich entsprechend dem Vorwort zum ersten Band von Josep Maria Sans i Travé, dem Direktor des *Arxiu Nacional de Catalunya*, und dem Vorwort zum zweiten Band, das Eva Serra i Puig von der Universität Pompeu Fabra verfaßt hat. Im Folgenden möchte ich dem Leser einen Eindruck von den über die rein verwaltungstechnischen Informationen hinausgehenden Eintragungen geben. Ich habe angesichts der Aktualität des Kometen Hale-Bopp eine vergleichbare Erscheinung aus dem Jahre 1456 ausgewählt. Aus meinen eigenen Forschungen, die katalanische Familienbücher aus der Zeit der *Decadència* zum Gegenstand hatten (vgl. Konstanze Jungbluth: *Die Tradition der Familienbücher*, Tübingen 1996), weiß ich, daß astronomische Erscheinungen zu allen Zeiten die Menschheit bewegt haben. Der Dokumentation von Himmelszeichen wurde in den privaten wie auch öffentlichen Chroniken viel Raum, meist unterstützt durch entsprechende bildliche Darstellungen eingeräumt. Dieser Tradition verpflichtet ist auch die Eintragung vom 14. 6. 1456 im Band Nr. 6 des *Dietari de la Generalitat* (1455-1458).

Dilluns, a XIII. Per tant com, entorn VIII o X dies ha passats, que moltes gentes van dient que han vista una stela en lo cel qui llança gran claror e de la qual procehexen certs raigs vermells semblant a foch, e que aquesta stela se veu quascun matí de mijanit fins al sol exit, per ço, jo, Jacme Cafont, notari e hu dels scrivans ordinaris de la casa de la Deputació del General de Catalunya, huy que és dilluns, a XIII de juny M CCCC LVI, volent veure si és ver ço que s diu de aquesta stela, me són levat entre II e III hores passada mijanit e són muntat alt, en la torra de casa mia. E, de fet, é vista una stela entre grech e tremuntana, de la qual procehien grans raigs de claror qui partien de la dita stela e signaven entre llebeig e migjorn, e podien haver de larch a (a. a continuació ratllat a bon arbitre) a bon arbitre de XVIII en XX palms, e d'ample o de gros un bon palm, la qual stela e raigs eran fets en la manera dessus designada. Deús vulla que bon senyal sie, que los hòmens de la buscha, qui concorren en aquesta temporada, han tal adobada aquesta ciutat que ab poques males ventures hauriem prou sobre ço que ja havem. (*Dietari de la Generalitat*, [1994] vol. I: 131).

Ohne die fast alle Eintragungen einleitende Floskel *aquest die* bzw. *aquest jorn* beginnt der Notar seine Eintragungen unmittelbar, vielleicht weil er selbst noch ganz unter dem Eindruck des beobachteten Naturereignisses steht. Der für den vorausgehenden Sonntag vorgesehene Platz wird durch eine Zeichnung des Kometen Halley gefüllt, die am Ende des Bandes im Anschluß an die Textwiedergabe reproduziert ist (Vol. I, 1994: 514). Im Folgenden werden wieder die alltäglichen Eintragungen fortgeführt. Die Eintragungen sind als geschlossene Redebeiträge zu verstehen. Ihre Sinneinheiten werden im Manuskript nicht durch Zeichensetzung getrennt. In seltenen Fällen wird analog zur Sprechpause ein Abstand zwischen den Eintragungen vorgenommen, der die Aussagen abtrennt (Vol. I: XVII-XVIII).

Dimarts, a XV. Aquest die s'ic partí lo rey de Navarra per anar en Aragó. E aquest mateig die, après dinar, partí mossèn Galceran de Requesens, governador, per anar pendre possessió del comdat d'Empúries, lo qual la ciutat de Barchinona, quil tenia penyora per L milia florins, havia dat e remès graciosament al senyor rey.

Dijous, a XVII. Aquest jorn, partiren en Jacme Cafont, notari, e Martí Coll, porter, per anar a Sanct Cugat, per presentar una letra reyal, ab la qual ere provehit que fos levat e tolt lo dret del pont. (Vol. I: 131).

Die mehr als drei Jahrhunderte umfassende Auflistung der politischen, wirtschaftlichen, sozialen und militärischen Ereignisse stellt eine unerschöpfliche Quelle für Forscher verschiedenster Ausrichtungen dar. Die Veröffentlichung zu Ende des 20. Jahrhunderts dient der katalanischen Regierung dazu, anhand des Hinweises auf ihre Wurzeln ihre gegenwärtige Bedeutung und ihr Gewicht in einem Europa der Regionen zu unterstreichen.

Konstanze Jungbluth
(Tübingen)

Mercè Ibarz:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Empúries, 1991 (Biografies, 6), 140 pàgines

Montserrat Casals i Couturier:

Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura, Barcelona: Edicions 62, 1991 (Biografies i memòries, 13), 350 pàgines

Carme Arnau:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Edicions 62, 1992 (Pere Vergés de biografies, 35), 142 pàgines

Carme Arnau:

Mercè Rodoreda, Barcelona: Columna, 1996 (Gent nostra, 116), 96 pàgines

La proliferació de publicacions biogràfiques i memorialístiques, dietaris, relacions epistolars i, en menor grau, d'autobiografies, és un dels fenòmens més interessants del mercat editorial català de la dècada dels noranta. Escriptors, polítics, artistes, intellectuals, «patriotes» i testimonis actius de la Guerra Civil i de la resistència antifranquista, protagonitzen nombroses obres recents, en bona part impregnades d'un cert afany de compromís amb la recuperació de la memòria col·lectiva i la consolidació del coneixement de la nostra història cultural contemporània. Aquest esdeveniment no és casual sinó que respon, almenys parcialment, a diferents exigències del mercat editorial català des de l'adveniment de la democràcia i, en aquest context, està estretament vinculat a diversos aniversaris històrics o literaris celebrats darrerament als Països Catalans. Igualment es pot constatar una mutiplicació dels seguiments biogràfics de cèlebres escriptors desapareguts com ara Josep Pla, V. Foix, Joan Fuster, Llorenç Villalonga o Mercè Rodoreda. Aquest fenomen cristallitza una mena de compensació divulgativa davant la manca — en alguns casos, força preocupant — d'estudis literaris crítics i monogràfics rigorosos sobre les obres d'autors catalans contemporanis.

Fins a la celebració de l'any Pla, que està generant la publicació de nombrosos llibres amb trets biogràfics des de perspectives fins i tot

polaritzades,¹ la protagonista literària del gènere havia estat indiscutiblement l'escriptora barcelonina Mercè Rodoreda. Les quatre obres sobre aquesta autora, dues de les quals exageradament polemitzades, demostren que els biogràfs tendeixen a enllaçar fermament, en alguns casos fins a la indissolubilitat, la trajectòria vital del protagonista i la seva obra literària. Tanmateix, cal reconèixer que compondre harmònicament la semblança de la història de la vida d'una dona singular i enigmàtica, escriptora exiliada de fama tardana com fou Mercè Rodoreda, no pot ser mai tasca fàcil. Ja ho escrigué Gabriel García Márquez en un famós article un mes després de la mort de l'escriptora:

La vida privada de Mercè Rodoreda es uno de los misterios mejor guardados de la muy misteriosa ciudad de Barcelona.²

La periodista Mercè Ibarz elabora un breu treball de caire divulgatiu,³ amb un bagatge documental força delimitat, però no per això mancat d'interès: els textos periodístics de la mateixa Rodoreda de l'època republicana i dos epistolaris, el que adreça a la seua amiga Anna Murià entre 1939 i 1956,⁴ i les cartes a Joan Sales, inèdites, escrites entre 1961 i el moment de la desaparició de

¹ Vegeu, per exemple, l'article de Xavier Barral i Altet: «Josep Pla i l'art» a l'*Avui* (29-IV-97), p. 42, i Lluís Bonada: «Per sort, no ha sortit l'obra definitiva sobre Josep Pla» a *El Temps* (12-V-97), pp. 84-85.

² Gabriel García Márquez: «¿Sabe usted quién era Mercè Rodoreda?» a *El País* (18-V-1983), p. 11. Aquest article, ple d'elogis i admiració per l'obra rodorediana, i especialment per la novella *La plaça del Diamant*, es troba completament traduït i publicat en alemany com a epíleg a l'edició alemanya d'aquesta novella (Mercè Rodoreda: *Auf der Plaça del Diamant*. Mit einem Nachwort von Gabriel García Márquez. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1984 [Suhrkamp Taschenbuch 977], pàgs. 247-251). Malauradament, però, hi ha un error en la data de publicació d'aquest article anunciat a l'edició de Suhrkamp, ja que es proclama el 18 de març de 1983, en lloc del 18 de maig del mateix any, com seria correcte, la qual cosa és totalment impossible ja que García Márquez inicia el text amb unes paraules de condol per la defunció de Rodoreda, finada el 13 d'abril del 83. És curiós que aquest error es torna a repetir en l'edició posterior d'aquesta novella a l'editorial Reclam de Leipzig. A l'epíleg de Jenny Brumme es reproduïxen unes breus paraules de García Márquez extretes del mateix article (Leipzig: Reclam [Reclams Universal-Bibliothek Band 1281] 1989, pàg. 186) on torna a aparèixer la mateixa data errònia.

³ Mercè Ibarz: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Empúries, 1991.

⁴ Aquesta correspondència ha estat publicada diverses vegades, la primera dos anys després de la mort de l'autora, Mercè Rodoreda: *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956*, Barcelona: Edicions La Sal, 1985; i posteriorment reeditat amb el mateix títol a una altra editorial barcelonina, Edicions de l'Eixample, 1991.

l'autora. La base epistolar d'aquest llibre és molt valuosa perquè correspon a dues èpoques ben diferents de l'existència de l'escriptora: la primera s'inicia quan Rodoreda té uns trenta anys, l'Anna Murià deixa l'exili francès de Rossy-en-Brie, prop de París, on ha conviscut amb Rodoreda i altres intel·lectuals catalans exiliats, i marxa cap a Mèxic. La segona, menys personal, plasma la relació amb el seu editor Joan Sales i correspon ja als començaments de la fama i al procés progressiu de publicació de la seua obra. Si les cartes a l'Anna Murià revelen una Rodoreda personal, preocupada sobretot per sobreviure a la misèria econòmica, cartes tràgiques i intimistes del seu quefer quotidià durant la guerra i la postguerra a França, la correspondència establerta amb Sales denota una relació molt especial entre l'escriptora i el seu editor: «Les seves baralles eren proves de força entre un editor astut i cridaire i una dona insegura que contenia una escriptora de marbre pulit.» (p. 106) Ibarz realitza un estudi dinàmic amb plantejaments modestos i sense grans ambicions científiques.⁵ El factor biobibliogràfic que cohesiona la vida i l'obra de Rodoreda en aquest volum i que, implícitament i explícita, es troba al llarg de tot el llibre, és l'aspecte provocatiu de l'escriptora. En efecte, partint de la premissa que la major part de companys de la seua generació li foren hostils i no li atorgaren el reconeixement intel·lectual que mereixia,⁶ Ibarz afirma sense circumlocucions que Rodoreda utilitzà *la provocació* en la literatura com a instrument de sublimació, és a dir, Rodoreda no estava gens satisfeta de la recepció de la seua obra, i per això emprava la provocació mitjançant un nou to i noves tècniques d'escriptura a cada nou llibre, amb la qual cosa exterioritzava el seu esperit rebel.

I és que malgrat la divisió en set capítols, Ibarz ja ens avança conclusions absolutes en el capítol introductori — potser el més interessant — titulat lapidàriament «Mercè Rodoreda o la provocació» (pp. 11-22). A la primera plana ja identifiquem raonaments categòrics com la frase sartriana amb què s'inicia:

«Els autors també són històries i per això alguns d'ells desitgen escapar de la història amb un salt a l'eternitat» (p. 11) que, en certa manera, resumeix molt

⁵ Hi ha una llista de bibliografia emprada citada al final del treball i una cronologia biobibliogràfica, però l'autora no inclou ni notes ni referències bibliogràfiques a peu de pàgina.

⁶ Bona part dels escriptors exiliats varen rebutjar la figura de la Colometa de *La plaça del Diamant* per profunds prejudicis polítics. Vegeu l'incertada explicació que en fa Mercè Ibarz a la pàg. 104.

bé el fenomen biogràfic i literari rodoredià, i enllaça perfectament amb una frase d'Ibarz que no pot deixar cap lector impassible:

«La literatura va suplir en ella l'amor i la família, va donar sentit a l'exili i, a estones, li feia oblidar l'espessa sensació de *sentir-se perduda enmig del món*» (p. 11).

El volum podria estimar-se com una guia de lectura, puix que Ibarz realitza un seguiment contextualitzat de l'obra. Ara, però, a banda d'alguns petits errors com la data de redacció de *Mirall trencat*, Ibarz emet innumbrables valoracions que només poden considerar-se com a interpretacions molt personals de l'autora, freturades d'objectivitat científica.

El llibre de Montserrat Casals,⁷ amb el subtítol taxatiu *Contra la vida, la literatura*, fou publicat, paral·lelament al de Mercè Ibarz. És per això que moltes de les ressenyes que es publicaren en aquell temps comparaven tots dos volums. Probablement, la crítica més dura que s'hi escrigué, i també la més polèmica i amb més ressò a la premsa, fou la d'Anna Maria Saludes i Amat a la *Revista de Catalunya*.⁸ De Florència estant, l'estudiosa i traductora de l'obra rodorediana a l'italià, filla de la gran amiga de Rodoreda, Susina Amat, emfasitza les afirmacions indocumentades, els dubtes sobre l'autenticitat d'una declaració i sobre nombroses inexactituds que observà en el llibre de Casals. Sobre la certitud d'aquestes errades no hi ha cap dubte, encara que només els lectors amb bons coneixements sobre aquesta autora podran advertir-les fàcilment. Ara bé, si aquest volum presenta alguns errors també conté molts encerts que Saludes deixà de banda en la seua ressenya.

Casals pogué accedir a tota la documentació personal i privada, «més de vint capses de material absolutament inèdit» (p. 13) que posseïen Jordi Gurguí i Margarida Puig (el fill i la nora de M. Rodoreda). A més, s'entrevistà amb altres persones com Núria Folch, la viuda de l'editor Joan Sales, Rafael Tassis, el fill de l'escriptor del mateix nom, Anna Murià i molts altres amics i veïns de Rodoreda. A partir d'aquestes i d'altres fonts, orals i escrites, Casals franqueja els límits biogràfics objectius i redacta una obra on domina especialment l'anàlisi minuciosa de petites realitats vitals — segons el meu parer, sobreestimades — i, anàlogament a allò que féu Mercè Ibarz, hi basteix una biografia d'interpretació en què regna la valoració personal de les dades. La tesi constant que la impregna és la poderosa relació entre Mercè Rodoreda i

⁷ Montserrat Casals i Couturier: *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*, Barcelona: Edicions 62, 1991.

⁸ Anna Maria Saludes i Amat: «Pobra Mercè [...]. Dues biografies de Mercè Rodoreda», a *Revista de Catalunya* 56 (Nova Etapa. Octubre de 1991), pp. 136-146.

el seu company d'exili Armand Obiols, pseudònim de l'escriptor i traductor sabadellenc Joan Prat i Esteve. Casals dedica molt d'espai a la relació personal i intel·lectual de tots dos exiliats, i especialment a la influència que Obiols exercí en la narrativa de la seua companya, però també aporta molta informació sobre els complexos lligams de Rodoreda amb el seu marit-oncle Joan Gurguí, i les breus relacions amb els seus amants, com ara amb el polític Andreu Nin o l'intel·lectual Francesc Trabal, amb la qual cosa contribueix a forjar una imatge de l'escriptora ben morbosa. Perquè de fet la principal voluntat de Casals sembla ser la desmitificació d'allò que ella mateixa qualifica com «santa Rodoreda damunt del seu altar» (p. 14). I és això precisament el que molestà a alguns lectors assidus i admiradors rodoredians. Casals, que en una entrevista a l'*Avui* (10-XII-91), declarà que «Mercè Rodoreda estava massa ben classificada fins ara», elabora una biografia que descobreix un personatge dur i tenaç, amb una ambició desorbitada per la transcendència i pel reconeixement intel·lectual, subratlla els aspectes turmentosos i conflictius de la seua vida emocional, i desvela alguns aspectes enigmàtics que Rodoreda creà i nodrí sobre la seua existència. Amb un estil planer que, com el d'Ibarz, recorda la formació periodística de totes dues, Casals escrigué un llibre que es llegeix com si fos una novella biogràfica amb pinzellades mordaces.

Els dos llibres de Carme Arnau s'apropen a la trajectòria vital de Mercè Rodoreda amb un capteniment molt més benèvol i des d'una perspectiva ben diferent, quasi polaritzada amb la de Montserrat Casals.

Arnau és una de les majors coneixedores de la narrativa rodorediana, ha publicat innombrables articles assagístics i alguns volums de referència clau per a l'estudi d'aquesta obra.⁹ També conegué personalment l'autora, amb qui tingué una estreta relació a partir de la seua tornada, encara no definitiva, a Catalunya, a principi dels setanta. Aquesta coneixença esdevé molt valuosa perquè, de fet, Arnau és l'única de les tres biògrafes que pogué gaudir-ne. Des d'aquesta situació dual privilegiada — estudiosa especialista de prestigi reconegut en la producció rodorediana i amiga de la narradora — l'assagista elabora en el seu primer volum,¹⁰ una biografia de Mercè Rodoreda que combina ambdues dimensions i proposa una premissa que esdevindrà ràpidament predominant en tot el llibre: aclarir la vida de l'escriptora prenent com a base la seua narrativa.

⁹ Carme Arnau: *Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda. El mite de la infantesa*. Barcelona: Edicions 62, 1979 (Llibres a l'abast 144); íd: *Miralls màgics. Aproximació a l'última narrativa de Mercè Rodoreda*. Barcelona: Edicions 62, 1990 (Llibres a l'abast 254).

¹⁰ Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Edicions 62, 1992.

De fet, he provat d'explicar l'obra a partir de la vida, o viceversa, i he intentat remarcar aquells aspectes de l'existència de l'autora que més àmpliament i repetida va tractar literàriament i que són, per tant, els que més la marcaren — obsessivament alguns d'ells. (p. 8)

No cal dir que aquests propòsits són sens dubte ben problemàtics. Les ficcions rodoredianes evoquen efectivament molts trets autobiogràfics, la qual cosa estudia Arnau amb minuciositat, però aquest fenomen literari no implica un emmirallament global de la vida en l'obra, o a l'inrevés. Arnau intenta cohesionar aquests dos elements fins a l'extrem de generar petites confusions en la comprensió d'alguns passatges on empra una gran força asseverativa,¹¹ o quan cerca en cada protagonista femenina algun detall biogràfic de l'autora, particularment en diàlegs i monòlegs despietats que vol interpretar com a confessions personals de Mercè Rodoreda.

La darrera biografia que voldria presentar, la més breu de totes (només 96 pàgines, amb 54 il·lustracions, algunes d'alta qualitat i interès), firmada també per Carme Arnau i publicada amb el mateix títol només cinc anys més tard,¹² deixa de banda la citada sobrevaloració de la interdependència de l'obra i de la vida per desenvolupar un seguiment biogràfic de caràcter extremadament divulgatiu que permet apreciar, explícitament, la gran admiració de Carme Arnau per la dona que fou Mercè Rodoreda. L'autora es concentra bàsicament en la trajectòria vital del personatge, lligada íntimament a la seua producció, però restitueix parcialment l'autonomia. Aquest llibret esdevé així un petit homenatge personal que rasa lleugerament l'hagiografia. Escrit en un llenguatge elaborat, sovint dolcenc, però sense esdevenir embafador, es divideix en cinc capítols cronològics que recorden ininterrompudament la fragmentació temàtica i temporal de la primera biografia redactada per l'autora.

Conclusions

Totes quatre són biografies d'interpretació en les quals domina la valoració de les dades més que no pas l'objectivitat i l'exhaustivitat. Probablement, si en lloc de pretendre assolir la complexa i rica biografia completa de la dona-escriptora *Mercè Rodoreda* s'haguessin decantat per l'estudi d'algun aspecte concret, objectiu menys ambiciós però més satisfactori i assequible, aquests treballs podrien presentar un interès més elevat. Tanmateix, l'afany de les biògrafes, o de les exigències editorials, ha estat ben diferent. Malgrat l'abun-

¹¹ Vegeu, per exemple, les pàgines 50-55.

¹² Carme Arnau: *Mercè Rodoreda*, Barcelona: Columna, 1996.

dor no ens trobem encara davant la biografia definitiva de Mercè Rodoreda, però és inqüestionable que qualsevol estudi que pretengui assolir-la haurà de fer referència obligada a aquests quatre treballs.

Pilar Arnau i Segarra
(Bochum)

Andreas Michel:

Vocabolario critico degli ispanismi siciliani,

Palermo: Centro di studi filologici e linguistici siciliani 1996

Ab 1282 stand das damalige Königreich Sizilien, letzten Endes aufgrund einer intensiven Heiratspolitik zwischen dem Hause Barcelona und dem dortigen Königshaus, an der sowohl Jaume I «el Conqueridor» als auch Friedrich II. von Hohenstaufen beteiligt waren, unter katalanischer bzw. ab Anfang des 15. Jahrhunderts unter aragonesischer und ab 1554 bis ins 18. Jahrhundert unter spanischer Verwaltung. Mit den lexikalischen Spuren dieses halben Jahrtausends beschäftigt sich diese Arbeit: Ziel ist «di fornire un'analisi approfondita del patrimonio linguistico della Spagna in Sicilia» (S. 7), wobei die Verhältnisse in anderen Sprachgebieten der Italo-romania nicht unberücksichtigt bleiben. Schon die historischen und sprachgeschichtlichen Fakten versprechen ein interessantes Werk auch für die Katalanistik.

Formal besteht die Arbeit aus zwei Teilen, einer sehr ausführlichen Einführung (170 S.) und dem eigentlichen «Vocabolario» (372 S.). Im ersten Teil werden zunächst Geschichte und Stand der Forschung über das Thema kritisch beleuchtet. Nach eingehender Untersuchung der sprachgeschichtlichen und soziokulturellen Entstehungsfaktoren der sizilianischen Hispanismen — Schriftsprache / gesprochene Sprache im Alltag und in der Verwaltung, Mehrsprachigkeit, Übersetzungen, Orts- und Familiennamen, Literatur —¹ gelangt Michel zu einer detaillierten Charakterisierung und Klassifizierung des Phänomens der Entlehnung. Im zweiten Teil wird das lexikalische Material in Form eines Wörterbuchs in der alphabetischen

¹ Zusätzlich wäre eventuell ein kurzer systematischer Abriss der historischen Fakten nützlich gewesen.

Reihenfolge der sizilianischen Wortformen dargeboten und umfassend dokumentiert. Indices zu den sizilianischen Varianten sowie zu den Grundformen erleichtern die Handhabung.

Der Begriff des «Hispanismus» wird in seiner weitesten Auslegung verwendet, d. h. als Entlehnung aus dem Spanischen oder Katalanischen oder Aragonesischen oder Portugiesischen. Im Mittelpunkt dieser Besprechung soll grundsätzlich der katalanische Beitrag zum sizilianischen Wortschatz stehen.

Von insgesamt über 700 Hispanismen klassifiziert Michel 65 als eindeutige und 34 als «wahrscheinliche» Katalanismen. Hinzu kommen allerdings noch recht viele, deren Herkunft als «sp./cat.» bzw. «cat./sp.» eingestuft wird, sowie Interferenzen und Hapax. Auf der Grundlage der von Michel vorgelegten Materialien dürfte das Katalanische — u. a. in den Bereichen Handel, Landwirtschaft, Handwerk, Verteidigung, Seewesen, Gastronomie und Mode —² mehr oder weniger 150 Wörter zum sizilianischen Wortschatz beigetragen haben. Nur eine Handvoll Wörter werden mit möglichen aragonesischen Etyma in Verbindung gebracht, mit dem Portugiesischen immerhin neun.

Bei dieser Klassifizierung wird beständig ein altbekanntes Problem der romanistischen Wortforschung offenbar: die Schwierigkeit, ein Wort zweifelsfrei als Entlehnung aus einer bestimmten romanischen Sprache zu bestimmen, wenn es Kontakte mit verschiedenen romanischen Sprachen gegeben hat, die zudem oft ähnliche oder gar gleiche Wortformen besitzen. In manchen Fällen ist auch eine parallele Entwicklung nicht auszuschließen. Die vom Autor vorgenommene sehr sorgfältige methodologische Unterscheidung zwischen Entlehnungen aus dem Spanischen, Katalanischen, Aragonesischen oder Portugiesischen kann daher in der Praxis — oft dokumentationsbedingt — nicht immer eindeutige Ergebnisse liefern. Michels Vorgehen zeugt von sehr großer Vorsicht: In einer ganzen Reihe von Fällen läßt er die Entscheidung zwischen Kastilianismus und Katalanismus offen.

Aus katalanistischer Sicht muß deutlich hervorgehoben werden, daß der Autor mehrfach die wichtige Rolle des katalanischen Faktors für die Geschichte, Sprachgeschichte und insbesondere den Wortschatz im untersuchten Kontext ausdrücklich würdigt und dies auf der methodologischen Ebene immer berücksichtigt. Hierin hebt sich die Arbeit sehr positiv von manch anderer Wortschatzuntersuchung ab. Gerade deswegen verwundert jedoch, daß das große *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*

² Vgl. hierzu insbesondere das Kapitel 4.2 «Il criterio onomasiologico e concettuale» (Michel, S. 120 ff.).

(DECat) von Joan Coromines nicht in der Bibliographie erscheint und offensichtlich tatsächlich nicht zu Rate gezogen wurde.³ Dadurch wurde der große Fortschritt, den dieses Monumentalwerk nicht nur für die katalanische, sondern auch für die (gesamt-)hispanische und selbst für die romanische Etymologie bedeute⁴ für diese Arbeit leider nicht genutzt. Vor allem aber die für uns besonders interessante Frage des katalanischen Einflusses auf den sizilianischen Wortschatz wird leider nicht auf der Grundlage der reichhaltigen heute zur Verfügung stehenden *zusätzlichen* («*complementari*»!) Dokumentation und der neuesten Erkenntnisse beantwortet — bei aller Hochachtung vor Alcover und Molls *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), das Michel systematisch konsultiert.

So könnten etwa siz. *reggitùri* und auch siz. *turrùni* unter Berücksichtigung der Phonetik und der Wortgeschichte direkt aus dem Kat. (*regidor* / *torró*) stammen.⁵ Bei siz. *fadìgghia* (< kat. *faldilla*, -es) ist sich zumindest Coromines sicher: «... des dels catalans va passar a Sicília» (DECat III, 857). Eindeutig dürfte der Fall bei kat. *manilla* > siz. *manìgghia* (für Michel «Dallo sp.») und bei kat. *hostal* > siz. *hostàli* liegen. Letzteres klassifiziert Michel als «Dallo sp./cat.», obwohl die von ihm angegebene Quelle Varvaro (1974) hier einen Katalanismus sieht und auch das von Michel konsultierte DECH⁶ keinen anderen Schluß zuläßt.⁷

³ Der erste Band des DECat (Barcelona: Curial/La Caixa) erschien 1983, bei Beginn dieser Dissertation lag der achte, vorletzte Band SOG-UX bereits vor, der letzte erschien 1991; das jüngere und viel unvollständigere LEI wird z. B. durchaus berücksichtigt.

⁴ Vgl. Harri Meier zum DECat: «Künftige romanische etymologische Wörterbücher werden sich diesen katalanischen Materialien und den aus ihnen gewonnenen Erkenntnissen nicht mehr verschließen können.», in: *RF* 97 (1985), S. 280.

⁵ Sp. *regidor* ist erst 1490 belegt, während die kat. Form seit Eiximenis, also weit über hundert Jahre vorher geläufig ist; sp. *turrón* ist wahrscheinlich selbst Katalanismus (DECH/DECat s.v.). Die späten Erstbelege im Siz. können, wie ein Blick auf Michels S. 134 f. zeigt, allein kein hinreichendes Gegenargument ausmachen.

⁶ Vgl. DECH (= Joan Coromines & José A. Pascual: *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid: Gredos 1980-91, 6 Bde.) III, 421, s. v. *huésped*: Im Sp. fast ausschließlich in der Bedeutung «Haus» und überwiegend in aragonesischen Quellen erbwörtlich belegt und zudem früh von *mesón* verdrängt, während kat. *hostal* das kat. Erbwort für die von Michel angegebene Bed. «albergo» ist (DECat IV, 822b49 ff.).

⁷ Auch auf der Ebene der Quellen stolpert man z. B. über einen Fall wie den von «amparate», einen eindeutigen (jedoch offensichtlich nicht erkannten) Übersetzungsfehler: Muntaners «aemprats» ist eine alte Form des heutigen kat. *emprar* «verwenden, gebrauchen, benutzen» (> lat. ADIMPERARE, DCVB, DECat. s.v.), die der siz. Übersetzer als Form von *emparar* «(be)schützen» versteht, ein Mißverständnis, das Michel weder in der

Diese punktuelle Kritik darf im Rahmen des gesamten Werks jedoch nicht überbewertet werden, zumal etymologische Entscheidungen meist schwierig und selten unanfechtbar sind. Sie verdeutlichen nur den Grad der genannten Schwierigkeiten der etymologischen Bewertung, die mit einer solchen Arbeit verbunden sind. Auf jeden Fall verfügen wir nun über eine umfassende Untersuchung der Hispanismen und auch ganz besonders der Katalanismen im Sizilianischen und damit gleichzeitig über eine sehr detailierte Studie dieser Phänomene im italienischen Sprachraum, die in Bedeutung und Umfang gerade in der italienischen Sprachwissenschaft bislang oft unterschätzt wurden. Darüber hinaus ist dieses — im übrigen schön gebundene und nahezu bibliophil aufgemachte Buch — aufgrund der Gründlichkeit der Analyse und der beeindruckend umfangreichen Dokumentation nicht nur als Referenzwerk für das (sprach-)geschichtlich interessante Phänomen der Hispanismen und der Katalanismen im Sizilianischen sehr nützlich, sondern auch im Rahmen der Kontaktlinguistik für das Studium des Entlehnungsprozesses an sich.

Stephan Koppelberg
(Brüssel)

50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945-1996)

Amb aquest nou recull, basat en les dades publicades als anteriors números de la *Zeitschrift für Katalanistik* (volum 4 [1991], p. 298-314, volum 6 [1993], p. 245-247, volum 8 [1995], p. 225-228 i volum 9 [1996], p. 175-179) i complementat amb les dades més recents, donem una visió en conjunt de l'activitat investigadora catalanista alemanya durant els 50 anys després de la Segona Guerra Mundial en l'àmbit de les tesis i tesines universitàries, des de la tesina de llicenciatura — *Magisterarbeit* — a la tesi de doctorat — *Dissertation* —, passant per altres treballs universitaris menys freqüents, com ara el de *Diplom*, *Lizenziatur* o l'*Staatsexamen* — equivalents científicament a la llicenciatura —, o el d'*Habilitation*, treball d'habilitació per a professor universitari.

Les abreviatures utilitzades dels tipus de treball mencionats són «Habil.», «Diss.», «Mag.», «Dipl.», «StEx.» i «Lic.».

En el futur la llista de tesis i tesines serà actualitzada a la homepage d'Internet de l'*Institut für Romanische Sprachen und Literaturen* de la Universitat de Frankfurt.

Per fer la classificació temàtica ens hem basat en el recull d'en Manuel Pérez Saldanya (*Dotze anys d'investigació. Tesis i tesines sobre la llengua i literatura catalanes [1981-1992]*, València: Universitat de València, 1993), que té el seu origen en el projecte d'arreglaga de dades sobre tesis i tesines iniciat per Tilbert Dídac Stegmann, del qual va sortir el primer llistat al volum 4 de la *ZfK*. D'aquesta classificació temàtica en surten 7 llistats diferents que es tanquen amb tres índexs alfabètics (de cognoms d'autors i números dels temes tractats; d'universitats i autors; de tutors i autors) i un gràfic cronològic:

- 1 Lingüística diacrònica i història de la llengua
- 2 Lingüística sincrònica, sociolingüística i lingüística aplicada
 - 2.1 Lingüística sincrònica
 - 2.2 Sociolingüística i lingüística aplicada
- 3 Literatura medieval i literatura moderna
 - 3.1 Literatura medieval
 - 3.2 Literatura moderna

- 4 Literatura contemporània
- 5 Altres
- 6 Índex d'autors
- 7 Índex d'universitats
- 8 Índex de tutors
- 9 Gràfic cronològic

En el recull s'inclouen tant els treballs realitzats com els que encara estan en procés d'elaboració. Aquests últims tenen la indicació *in Arbeit / en elaboració* al final de les dades del treball en qüestió. Les dades que s'inclouen per a cada treball són el cognom i nom de l'autor, el títol del treball, la universitat, l'any de lectura o d'inscripció, el nom i cognom del director, el tipus de treball i si és el cas les dades de publicació. Els títols dels treballs universitaris publicats van en cursiva, els altres entre cometes. Les tesis doctorals alemanyes en principi sempre es publiquen. Els exemplars de tesines, de les quals normalment només s'en lliuren 5 còpies al *Prüfungsamt* «oficina o servei d'examen», es poden trobar a l'Institut de Filologia Romànica de la universitat respectiva o, en la majoria de casos, a la Biblioteca Catalana de Frankfurt.

1 Lingüística diacrónica i història de la llengua

- Bagola, Holger: *Zur Bildung romanischer Berufsbezeichnungen im Mittelalter*, Universität Trier, 1987, Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Hamburg: Buske, 1988 [Romanistik in Geschichte und Gegenwart; 23]].
- Bihler, Heinrich: *Die Stellung des Katalanischen zum Provenzalischen und Kastilischen: Statistische Analyse von katalanischen Texten aus Mittelalter und Neuzeit*, Universität München, 1950, Diss.
- Blasco Ferrer, Eduard: «Ausgewählte Probleme zur Stellung des Katalanischen in der romanischen Sprachfamilie in alter und neuer Zeit», Universität Erlangen-Nürnberg, 1980 (Heinrich Kuen), Mag.
- Blasco Ferrer, Eduard: *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1981 (Heinrich Kuen), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Tübingen: Narr, 1984. (Tübinger Beiträge zur Linguistik; 238)].
- Boffill, Gilbert: «Die katalanische Sprache während der Renaixença», Universität Wien, 1996 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Brod, Bärbel: *Die Regionalsprachen Frankreichs aus der Sicht der französischen Intellektuellen (1789-1830)*, Universität Leipzig, 1985, Diss.
- Eberenz, Rolf: *Schiffe an den Küsten der Pyrenäenhalbinsel: Eine kulturgeschichtliche Untersuchung zur Schiffstypologie und -terminologie in den iberoromanischen Sprachen bis 1600*, Universität Basel, 1975 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Bern; Frankfurt am Main: Lang, 1975 (Iberoromanische Sprachen und Literaturen; 6)].
- Egert, Gottfried: *Die sprachliche Stellung des Katalanischen auf Grund seiner Lautentwicklung: Mit Berücksichtigung des Altlanguedokischen, Aragonesischen, Gaskognischen und Spanischen*, Universität Heidelberg, 1985 (Johannes Hubschmid), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Wilhelmsfeld: Egert, 1985 (Mannheimer Studien zur Linguistik; 6)].
- Halder, Frank: «Das Verhältnis Okzitanisch-Katalanisch in den *Homilies d'Organyà*: ein Beitrag zur *Romania Pyrenaica Continua* des Mittelalters», Universität Bonn, 1991 (Lothar Wolf), Mag.
- Hofstetter, Hans: *Beitrag zu einem lexikalischen Sprachvergleich aufgrund der «Crònica» und der «Gestas del rey D. Jayme de Aragón»*, Universität Basel, 1978 (Germà Colon), Diss.
- Jungbluth (Joos), Konstanze: *Zur Kontinuität des Katalanischen während der Decadència: die Tradition der Familienbücher*, Universität Tübingen, 1994 (Brigitte Schlieben-Lange), Diss., [Publ.: Id.: *Die Tradition der Familien*

- bücher. Das Katalanische während der Decadència*, Tübingen: Niemeyer, 1996 (Beihefte zur ZRPh; 272)].
- Kailuweit, Rolf: «Spanisch und Katalanisch um 1800 — Ein Beitrag zur Sprachgeschichte Kataloniens zwischen Decadència und Renaixença», Freie Universität Berlin, 1991 (Jens Lüdtke), Mag.
- Kailuweit, Rolf: *Vom EIGENEN SPRECHEN — eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759-1859)*, Freie Universität Berlin, 1996 (Jens Lüdtke), Diss.
- Koppelberg, Stephan: *Untersuchungen zum lateinischen Erbwortschatz des Katalanischen. Aspekte der Klassifizierung und Differenzierung im Verhältnis zu Gallo- und Hispanoromania*, Universität Münster, 1996 (Horst Geckeler), Diss.
- Kremer, Dieter: *Die germanischen Personennamen in Katalonien: Namenssammlung und Etymologisches*, Universität Köln, 1967 (Joseph M. Piel), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1969-1972 (Estudis Romànics; 14-15)].
- Kurschildgen, Elke: *Untersuchungen zur Funktionsveränderung bei Suffixen im Lateinischen und Romanischen*, Universität Köln, 1983 (Hans Dieter Bork / Peter Wülfing), Diss., [Publ.: Bonn: Becker, 1983 (Rheinische Beiträge zur lateinisch-romanischen Wortbildungslehre; 1)].
- Messner, Dieter: *Untersuchungen zu den germanischen Personennamen in den katalanischen Urkunden des 9. bis 13. Jahrhunderts*, Universität Köln, 1967, Diss.
- Metzeltin, Michael: *Die Sprache der ältesten Fassungen des «Llibre de Amich e Amat»: Untersuchungen zur kontrastiven Graphetik, Phonetik und Morphologie des Katalanischen und des Provenzalischen*, Universität Basel, 1972 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Bern; Frankfurt am Main: Lang, 1974 (Studia Romanica et linguistica; 1)].
- Neu-Altenheimer, Irmela: *Zum Sprach- und Nationalbewußtsein in Katalonien während der Renaixença (1833 - 1891)*, Universität Frankfurt am Main, 1985 (Brigitte Schlieben-Lange), Diss., [Publ.: Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990 (Estudis Romànics)].
- Nitsche, Ulrich: «Die katalanische Sprache und ihre Sprecher in der Decadència — Rückbau-Prozeß: Sprachbewertung und Verteidigungsstrategien», Universität München, 1994 (Wulf Oesterreicher), Mag.
- Philipp-Sattel, Sabine: *Die Anfänge der katalanischen Schriftkultur*, Universität Freiburg, 1994 (Wolfgang Raible), Diss., [Publ.: Id.: *Parlar bellament en vulgar. Die Anfänge der katalanischen Schriftkultur im Mittelalter*, Tübingen: Gunter Narr, 1996 (ScriptOralia; 92)].

- Schmid, Beatrice: *Les «traduccions valencianes» del «Blanquerna» (València 1521) i de la «Scala Dei» (Barcelona 1523): Estudi lingüístic*, Universitat Basel, 1985 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988 (Textos i estudis de cultura catalana; 16)].
- Secretan, Isabelle: *Traité d'ichtyonymie catalane: de l'origine des noms de poissons marins*, Universität Salzburg, 1987 (Dieter Messner), Diss., [Publ.: Id.: Id., Wien: Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs, 1988].
- Soff, Irene: *Die Formen der katalanischen Verbalendungen von den Anfängen der schriftlichen Überlieferung bis 1400*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1962, Diss.
- Steinkrüger, Patrick: «Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems», Universität Tübingen, 1994 (Brigitte Schlieben-Lange), Mag.
- Steinkrüger, Patrick: «Grammatikalisierungsphänomene während der katalanischen Decadència», Universität Tübingen, 1995 (Brigitte Schlieben-Lange), Diss. in Arbeit / en elaboració.

2 Lingüística sincrònica, sociolingüística i lingüística aplicada

2.1 Lingüística sincrònica

- Berchem, Theo: *Studien zum Funktionswandel bei Auxiliaren und Semi-Auxiliaren in den Romanischen Sprachen: Morphologisch-syntaktische Untersuchungen*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1967, Habil., [Publ.: Tübingen: Niemeyer, 1973 (Beihefte zur ZRPh; 139)].
- Bernhard, Gerald: *Die volkstümlichen Pflanzennamen im Vall d'Aran (Zentralpyrenäen)*, Universität Heidelberg, 1987 (Johannes Hubschmid), Diss., [Publ.: Id.: Id., Wilhelmsfeld: Egert, 1988 (Pro Lingua; 1)].
- Blömer, Bernhard: *Consecutio temporum im Katalanischen*, Universität Bonn, 1970, Diss.
- Bogner, Carmen: «Prinzipien der Standardisierung der Lexik bei Pompeu Fabra anhand des *Diccionari General de la Llengua Catalana*», Universität Heidelberg, 1990 (Bodo Müller), Mag.
- Breilmann, Sybille: «Studien zum katalanischen Infinitiv», Universität Köln, 1984 (Hans Dieter Bork), StEx.

- Brugger, Sigrid: «Glossari de terminologia universitària català — castellà — alemany, amb una introducció metodològica», Universität Augsburg, 1994 (Reinhold Werner), Mag.
- Brumme, Jenny: *Der Prozeß der «sprachlichen Normalisierung» des Katalanischen, dargestellt an neologischen Tendenzen in der Wortbildung der heutigen politisch-sozialen Lexik*, Universität Leipzig, 1985, Diss.
- Brunn, Albert von: *Katalanische Stoffe, Kleider und Lederarbeiten orientalischen Ursprungs*, Universität Basel, 1981 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Id.: Id., Basel; Freiburg i. Br.: Offsetdruckerei Krause, 1982].
- Dölen, Yasemin: «Die Frau im Sprichwort. Zur sprachlichen Repräsentation der Geschlechterverhältnisse im Italienischen, Katalanischen und Spanischen», Universität Frankfurt am Main, 1995 (Christine Bierbach), Mag.
- Ebner, Fred: *Die Bezeichnungen des menschlichen Kopfes, seiner Teile und Defekte in den katalanischen Mundarten*, Universität Basel, 1975 (Germà Colon), Diss.
- Grossmann, Maria: *Colori e lessico: Studi sulla struttura semantica degli aggettivi de colore in catalano, castigliano, italiano, romeno, latino ed ungherese*, Universität Tübingen, 1987 (Eugenio Coseriu), Diss., [Publ.: Id.: Id., Tübingen: Narr, 1988].
- Haensch, Günther: *Beiträge zur Kenntnis der aragonesisch-katalanischen Sprachgrenze im Pyrenäengebiet: Mundarten der oberen Ribagorza*, Universität München, 1954, Diss.
- Kaminsky, Anette Christina: «Zu den Anfängen und zur Fortführung der wissenschaftlichen Erforschung des Katalanischen im deutschsprachigen Raum», Universität Leipzig, 1985 (Jenny Brumme), Dipl.
- Kaminsky, Anette Christina: *Untersuchungen zum politischen Sprachgebrauch im Diskurs der katalanischen Nationalisten von 1894 - 1917. Zur Sprache Prat de la Ribas als politisch-ideologisch-theoretischem Hauptvertreter des katalanischen Nationalismus von 1900 - 1917*, Universität Leipzig, 1993 (Klaus Bochmann), Diss.
- Krollmann, Cornelia: «Kork und industrielle Korkverarbeitung. Französisch-Katalanisch-deutsche Terminologie», Universität Wien, 1993 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Lüdtke, Jens: *Prädikative Nominalisierungen mit Suffixen im Französischen, Katalanischen und Spanischen*, Universität Tübingen, 1978 (Eugenio Coseriu), Diss., [Publ.: Id.: Id., Tübingen: Niemeyer, 1978 (Beihefte zur ZRPh; 166)].

Malsch, Ulrich: «Normierung in den katalanischsprachigen Massenmedien», Universität Frankfurt am Main, 1991 (Brigitte Schlieben-Lange), Mag.

Martínez Clotet, Montserrat: «El español de Barcelona — interferencias del catalán», Universität Heidelberg, 1996 (Jens Lüdtke), Mag. in Arbeit / en elaboració.

Mocnik, Ulrike: «Landwirtschaftliche Werkzeuge in Mallorca», Universität Salzburg, 1981 (Dieter Messner), Mag.

Müller, Karl-Ludwig: *Übertragener Gebrauch von Ethnika in der Romania: eine vergleichende Untersuchung unter Berücksichtigung der englischen und deutschen Sprache*, Universität Mainz, 1972 (Theodor W. Elwert), Diss., [Publ.: Meisenheim/Glan: A. Hain, 1973 (Untersuchungen zur romanischen Philologie; 81)].

Nagel, Ingo: *Die Bezeichnungen für «dumm» und «verrückt» im Spanischen, unter Berücksichtigung ihrer Entsprechungen in anderen romanischen Sprachen, insbesondere im Katalanischen und im Portugiesischen*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1970, Diss., [Publ.: Tübingen: Niemeyer, 1972 (Beihefte zur ZRPh; 126)].

Schaaf, Wolfgang: «Komparative Betrachtung des Verbs im Katalanischen und Kastilischen, anhand der Übersetzung von Thomas Manns *Tod in Venedig*», Universität Mainz-Germersheim, 1977 (Dietrich Briesemeister), Dipl.

Schlieben-Lange, Brigitte: *Okzitanische und katalanische Verbprobleme: Ein Beitrag zur funktionellen synchronischen Untersuchung des Verbalsystems der beiden Sprachen, Tempus und Aspekt*, Universität Tübingen, 1970 (Eugenio Coseriu), Diss., [Publ.: Tübingen: Niemeyer, 1971 (Beihefte zur ZRPH; 127)].

Tió Casacuberta, Jaume: *Das Tempussystem im Katalanischen und im Deutschen: Beschreibung und Vergleich*, Universität Bonn, 1982 (Johann Knobloch), Diss., [Publ.: Id.: Id., Frankfurt am Main; Bern; New York: Lang, 1983 (Hispanistische Studien; 14)].

Torrent i Alamany-Lenzen, Aina-Maria: *Pompeu Fabra und die Gestaltung des modernen Katalanisch — Pompeu Fabra y la configuración del catalán moderno*, Universität Aachen, 1996 (Richard Baum), Diss., [Publ.: Id.: Id., Bonn: Romanistischer Verlag, 1997 (Abhandlungen zur Sprache und Literatur; 104)].

Winkelmann, Otto: *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gaskognischen des Vall d'Aran (Zentralpyrenäen)*, Universität Mannheim, 1987 (Rupprecht Rohr), Habil., [Publ.: Tübingen: Niemeyer, 1989].

2.2 Sociolingüística i lingüística aplicada

Berkenbusch, Gabriele: «Einstellungen zum Französischen und zum Katalanischen in Perpignan», Universität Frankfurt am Main, 1981 (Brigitte Schlieben-Lange), Mag.

Berkenbusch, Gabriele: *Sprachpolitik und Sprachbewußtsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts: Versuch einer Rekonstruktion auf der Grundlage mündlicher und schriftlicher Quellen am Beispiel des Erziehungswesens*, Universität Frankfurt am Main, 1987 (Brigitte Schlieben-Lange), Diss., [Publ.: Id.: Id., Frankfurt am Main; Bern; New York: Lang, 1988 (Europäische Hochschulschriften, Reihe 24: Iberoromanische Sprachen und Literaturen; 28)].

Boldt, Daniela: «Die Stellung des Katalanischen im Département Pyrénées-Orientales», Universität Augsburg, 1995 (Günther Haensch), Mag.

Buck, Maria Elena: «Sprache und Identität am Beispiel des Sprachkontakts Spanisch-Katalanisch auf Eivissa», Universität Heidelberg, 1996 (Jens Lüdtke), Mag.

Burgert, Ulrike: «Die Entwicklung des spanisch-katalanischen Sprachkonflikts seit Francos Tod», Universität Tübingen, 1995 (Brigitte Schlieben-Lange), Mag.

Casanovas-Wick, Maria Assumpció: «Sprachpolitik in Katalonien anhand von Leserbriefen an *Serra d'Or* vor und nach der Zensur», Universität Mainz-Germersheim, 1979 (Dietrich Briesemeister), Dipl.

Haffmann, Kathrin: «Katalanisch in den Bildungseinrichtungen des Roussillon», Universität Hannover, 1985 (Ekkehard Eggs), StEx.

Hartmann-Hirsch, Claudia: *Der Sprachkonflikt in Catalunya-Nord aus der Perspektive engagierter Katalanisten: eine pragmlinguistische Interpretation von Interviews*, Universität Frankfurt am Main, 1980 (Brigitte Schlieben-Lange), Diss., [Publ.: Id.: Id., Bamberg: Difo-Druck, 1980].

Heindl, Brigitte: «Die gegenwärtige soziolinguistische Situation in Südfrankreich und Katalonien», Universität Bamberg, 1996 (Annegret Bollée), Dipl. in Arbeit / en elaboració.

Heinemann, Ute: «Literarische Verarbeitung von Mehrsprachigkeit, Sprachkontakt und Sprachkonflikt in Barcelona», Universität Wien, 1993 (Georg Kremnitz), Diss. in Arbeit / en elaboració.

Heyse, Susanne: «Beziehungen zwischen Minoritätssprache und Identität im Département Pyrénées Orientales», Universität Frankfurt am Main, 1996 (Horst G. Klein), Mag.

- Huber, Ernst: «Zur Sprachsituation in València anhand der modernen valencianischen Literatur», Universität Salzburg, 1990 (Hans Goebel), Diss. in Arbeit / en elaboració.
- Jagemast, Ina: «Sprachpolitik am Beispiel des Katalanischen: eine empirische Untersuchung zu Sprachbewahrung und Sprachbewußtsein von in Madrid lebenden Katalanen», Universität Hamburg, 1990 (Conxita Lleó), Mag.
- Jancsy, Irene: «Zur sprachlichen Situation der 2. Generation der kastilischsprachigen Immigration in Barcelona», Universität Wien, 1990 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Jungbluth (Joos), Konstanze: «Das Katalanische an den Schulen Barcelonas heute», Universität Frankfurt am Main, 1985 (Brigitte Schlieben-Lange), Mag.
- Klempt, Jutta: «Sprachvariationen bei Arbeitsmigranten im Großraum Barcelona: Eine Fallstudie», Universität Bielefeld, 1990 (Reinhard Meyer-Hermann), Mag.
- Kneher, Sabine: «Sprachpolitik in Katalonien von 1975 bis 1984», Universität Augsburg, 1985 (Günther Haensch), Mag.
- Krings, Barbara: «Die katalanische Sprache in Katalonien und ihre Anerkennung in den Institutionen der Europäischen Gemeinschaft», Universität Mainz-Germersheim, 1993 (Manfred Betz), Dipl.
- Kuska, Andreas: «Soziolinguistische Studien zur gegenwärtigen Lage des Katalanischen», Universität Braunschweig, 1985 (Karl Hermann Körner), Mag.
- Lassen, Regine: *Das katalanische Sprichwort: Literarische Tradition und umgangssprachlicher Gebrauch*, Universität Frankfurt am Main, 1986 (Tilbert Dídac Stegmann), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Tübingen: G. Narr, 1988 (Mannheimer Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft; 14)].
- Lixfeld, Volker: *Die Sprachen Andorras: Beziehungen zwischen linguistischen und sozialen Strukturen in einem multiethnischen Staat*, Universität Bochum, 1982 (Udo L. Figge), Diss.
- Mitterlehner, Gabriela: «Zur Situation des Kastilischen und Katalanischen in Barcelona und València: Eine Schülerbefragung», Universität Wien, 1988 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Münch, Christian: «Okzitanisch und Katalanisch: Vergleich der aktuellen Situation vor dem Hintergrund der Kodifikationsbemühungen seit Mitte des 19. Jahrhunderts», Universität München, 1994 (Wulf Oesterreicher), Diss. in Arbeit / en elaboració.

- Péresse, Gwenn: «Zur aktuellen Situation der katalanischen Sprache im Département Pyrénées-Orientales (Frankreich)», Universität Münster, 1996 (Wolf Dietrich), Mag.
- Philipp, Adelheid: «Der Konflikt zwischen Spanisch und Katalanisch in Katalonien», Universität Göttingen, 1981 (Gustav Ineichen / Conxita Lleó), Mag.
- Rempp, Angelika: «Sprache und Schule in Katalonien», Universität Mainz-Germersheim, 1986 (Dietrich Briesemeister), Dipl.
- Rieck, Horst: «Probleme des Kulturtransfers und linguistische Aspekte katalanischer Liedtexte: Maria del Mar Bonet», Universität Bremen, 1989 (Josep Maria Navarro / Martin Franzbach), StEx.
- Santauria, Ramón: «Problemas estructurales y sociolingüísticos en torno al catalán», Universität Wien, 1985, Dipl.
- Schlemminger, Karin: «Sprachpolitik im autonomen Katalonien», Universität Mainz-Germersheim, 1985 (Dietrich Briesemeister), Dipl.
- Seipel, Andrea: «Die katalanische Sprache — Passat, present i futur», Universität Wien, 1996 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Wahl, Ursula: «Einstellungen und Sprachwahlentscheidungen im Sprachenkonflikt zwischen Kastilisch und Katalanisch», Universität Berlin, 1990 (Jens Lüdtke), Mag.
- Weber, Hildegard: «Zur sprachlichen Situation der katalanischen Minderheit im Département Pyrénées Orientales», Universität Mainz, 1985 (Günter Holtus), Mag.
- Windsheimer, Uta: «Kriterien des innerromanischen Spracherwerbs am Beispiel des Französischen und Katalanischen», Universität Frankfurt am Main, 1986 (Horst G. Klein), Mag.
- Zeilinger, Sylvia: «Sprachpolitik in Tarragona. Veränderungen in den institutionellen Einrichtungen durch die neue Gesetzgebung seit dem Tode Francos», Universität Wien, 1990 (Georg Kremnitz), Dipl.

3 Literatura medieval i literatura moderna

3.1 Literatura medieval

- Beier, Robert: *Anselm Turmeda/Abdallah At-Targuman. Eine Fallstudie zur interkulturellen Literatur*, Universität Regensburg, 1993 (Johannes Hösle), Diss. [Publ.: Id.: *Anselm Turmeda. Eine Studie zur interkulturellen Literatur*, Bonn: Romanistischer Verlag, 1996 (Abhandlungen zur Sprache und Literatur; 93)].
- Brummer, Rudolf: *Die erzählende Prosadichtung in den romanischen Literaturen des 13. Jahrhunderts*, Universität Berlin, 1948, Habil.
- Friedlein, Roger: «Das Vorwort bei Ramon Llull», Freie Universität Berlin, 1994 (Sebastian Neumeister), Mag.
- Leimgruber-Guth, Veronika: *Llibre del coch de mestre Robert, tractat de cuina medieval*, Universität Basel, 1977 (Germà Colon), Diss.
- Radatz, Hans-Ingo: «Zur Vermittlung des mittelalterlichen Lyrikers Ausiàs March in den deutschen Sprachbereich: Ausgewählte Texte», Universität Frankfurt am Main, 1993 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Ramírez-Molas, Pere: *La poesia d'Ausiàs March: Anàlisi textual, cronologia, elements filosòfics*, Universität Basel, 1970 (Germà Colon), Diss.
- Sablonier, Roger: *Krieg und Kriegerum in der «Crònica» des Ramon Muntaner: Eine Studie zum spätmittelalterlichen Kriegswesen aufgrund katalanischer Quellen*, Universität Zürich, 1967, Diss., [Publ.: Bern; Frankfurt am Main: Lang, 1971 (Geist und Werk der Zeiten; 31)].
- Sattel, Sabine: «Studien zum lyrischen Werk von Ausiàs March», Universität Frankfurt am Main, 1992 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag. (vegeu també Philipp-Sattel).
- Schib, Gret: *La Traduction Française du «Llibre de Meravelles» de Ramon Llull*, Universität Basel, 1968 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Schaffhausen: Bolli und Böcherer, 1969].
- Schmid, Beatrice: «Die Ausgabe des *Blanquerna* von Joan Bonllavi (València 1521)», Universität Basel, 1978 (Germà Colon), Lic.
- Torrent i Alamany-Lenzen, Aina-Maria: «Ramon Llull: el Dante catalán», Universität Aachen, 1992 (Richard Baum), Mag.
- Wehrmann, Maria: *Història d'Alexandre: Ausgabe eines altkatalanischen Alexanderromans mit Quellenforschung und Glossar*, Universität Tübingen, 1961, Diss.

- Winter, Eric W.: «Der katalanische mittelalterliche Roman Tirant lo Blanc: Realität-Fiktion-Erzählperspektive», Universität Frankfurt am Main, 1989 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Wittlin, Curt: *Brunetto Latini: «Llibre del Tresor», traducció catalana de Guillem de Copons*, Universität Basel, 1965 (Germà Colon), Diss., [Publ.: Barcelona: Barcino, 1971].

3.2 Literatura moderna

- Anton, Karl-Heinz: «Studien zum dichterischen Werk Joan Pujols», Universität Münster, 1968 (Walter Mettmann), Mag.

4 Literatura contemporània

- Ackermann, Gerhard: *Von Carles Riba zu Bertolt Brecht: Die Rezeption der deutschen Literatur in Katalonien während der Franco-Zeit*, Universität Regensburg, 1988 (Johannes Hösle), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Bonn: Romanistischer Verlag, 1990 (Abhandlungen zur Sprache und Literatur; 25)].
- Baer, Jürgen: «Das erzählerische Werk Miquel Àngel Rieras: *Els déus inaccessibles* und *Illa Flaubert*», Universität Frankfurt am Main, 1995 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Berger, Verena: «Aspekte des Theaters sprachlicher Minderheiten am Beispiel Katalonien 1939-1990», Universität Wien, 1994 (Fritz Peter Kirsch / Ulf Birbaumer), Diss. in Arbeit / en elaboració.
- Brühl, Miriam: «Die Anfänge der novel·la negra in Katalonien», Universität Köln, 1995 (Christian Wentzlaff-Eggebert), Mag.
- Casanovas de Gallego, Maria Antònia: «Untersuchungen zu Unterhaltungsromanen von J. Ma. Folch i Torres», Universität Mainz-Germersheim, 1980 (Dietrich Briesemeister), Dipl.
- Ferrando Melià, Ferran: «Ovidi Montllor und die Nova Cançó», Universität Göttingen, 1983 (Manfred Engelbert), Mag.
- Ferrando Melià, Ferran: «Vicent Andrés Estellés», Universität Bremen, 1995 (Josep Maria Navarro), Diss. in Arbeit / en elaboració.
- Ferrando Melià, Mercè: «Gesellschaftskritik und Kriminalroman in Katalonien am Beispiel zweier Romane von Andreu Martín», Universität Freiburg, 1993 (Horst Hina), Mag.

- Friese, Birgit: *Carles Riba als Übersetzer aus dem Deutschen*, Universität Bonn, 1985 (Rafael Gutiérrez-Girardot), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Frankfurt am Main; Bern; New York: Lang, 1985 (Hispanistische Studien; 16)].
- Gerfelder, Anja: «Kreativitätsstrukturen im Werk von Quim Monzó», Universität Frankfurt am Main, 1997 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Gilges, Verena: «Avantgarde-Konzepte und intermediale Praxis in katalanischen Zeitschriften der 20er und 30er Jahre», Universität Siegen, 1995 (Volker Roloff), Mag.
- Goos, Ariadne: «Funktionen und Faszinationen in katalanischen und okzitanischen Liedern des 20. Jahrhunderts», Universität Bochum, 1986 (Hans-Ulrich Gumbrecht), Mag.
- Heinemann, Ute: *Romanproduktion im Spannungsfeld von spanischer und katalanischer Sprache*, Universität Frankfurt am Main, 1992 (Birgit Scharlau), Mag., [Trad. et publ.: Id.: *Novel·la entre dues llengües: el dilema català o castellà*. Amb un pròleg de Francesc Vallverdú, Kassel: Edition Reichenberger, 1996].
- Hess, Ria: *Untersuchungen zu Albert Vigoleis Thelens: «Die Insel des zweiten Gesichts»*, Universität Frankfurt am Main, 1989 (Norbert Altenhofer), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris: Lang, 1989].
- Kaetsch-Naji, Monique: «Die Nova Cançó Catalana», Universität Mainz-Germersheim, 1986 (Dietrich Briesemeister), Dipl.
- Karlinger, Felix J.: *Beiträge zu einer Volkskunde der Pyrenäen und ihrer Umwelt im Spiegel des Volkslieds*, Universität München, 1948, Diss.
- Kaup, Martina: «Das schriftstellerische Werk von Salvador Dalí», Universität Frankfurt am Main, 1988 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Kraus, Walter: «Zur Rezeption deutschsprachiger übersetzter Literatur in Spanien nach 1939: Bertolt Brecht (1958-1982) (mit einem Aufführungsverzeichnis deutscher Stücke in Spanien seit 1945)», Universität Frankfurt am Main, 1982 (Hartmut Scheible), Mag.
- Lenz, Albert: «Katalanische Realität und spanischer Roman am Beispiel Juan (Joan) Marsé», Universität Köln, 1987 (Christian Wentzlaff-Eggebert), Mag.
- Lorenz, Detlef: «Formen des Engagements im lyrischen Werk Salvador Esprius», Universität Düsseldorf, 1979 (Siegfried Jüttner), Mag.
- Mader, Ute: «Zeitgenössische katalanische Frauenliteratur (Ma. Aurèlia Capmany, T. Pàmies)», Universität Bonn, 1984 (Rafael Gutiérrez-Girardot), Mag.

- Meißner, Christina: «Das katalanische Judentum im Mittelalter und die neuzeitliche Rezeption von jüdischer Geschichte und Kultur in der modernen katalanischen Literatur», Universität Bamberg, 1996 (Gerhard Penzkofer), Mag. in Arbeit / en elaboració.
- Moser, Theres: *Poesia social in der katalanischen und der kastilischen Literatur des 20. Jahrhunderts*, Universität Graz, 1990 (Dieter Kremers / Ulrich Schulz-Buschhaus), Diss.
- Noetzel, Andrea: «Der neue Frauenkriminalroman: Die katalanische Schriftstellerin Maria Antònia Oliver», Universität Bochum, 1994 (Manfred Tietz), Mag.
- Oeckel, Silvia: «Das erzählerische Werk von Carme Riera und die autochthone Entwicklung der narrativen Gattung in Katalonien seit dem 19. Jahrhundert», Universität Frankfurt am Main, 1985 (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Rothert, Helmuth: *Eugenio d'Ors: Gestalt und Werk*, Universität Köln, 1977, Diss., [Publ.: Köln: ahu-Fotodruck, 1978].
- Sevillano, Víctor: «Mercè Rodoreda», Universität Heidelberg, 1989 (Arnold Rothe), Mag.
- Skopalik de Caldach, Claudia: «Untersuchungen zum Verhältnis von Ästhetik und Politik im Werk Lluís Llach's», Universität Göttingen, 1983 (Manfred Engelbert), Mag.
- Sturm-Trigonakis, Elke: *Barcelona in der Literatur 1944-1988*, Universität Heidelberg, 1994 (Arnold Rothe), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Kassel: Reichenberger, 1994].
- Süß, Kurt: *Untersuchungen zum Gedichtwerk Salvador Esprius*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1978 (Gustav Siebenmann), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Nürnberg: Hans Carl, 1978].
- Tur, Jaume: *El bilingüismo de Joan Maragall y sus traducciones de Faust*, Universität Bonn, 1973, Diss., [Publ.: Barcelona: Universitat de Barcelona, 1974].
- Waidenschlager, Christine: «Katalanische Frauenliteratur der 70er Jahre», Universität Berlin, 1982 (Winfried Engler), Mag.
- Weis, Patricia: «Identität zwischen Spiegeln. Romane und Erzählungen von Carme Riera», Universität Berlin, 1994 (Ronald Daus), Mag.
- Wellner, Margarita: «Engagierte Literatur am Beispiel kastilischer und katalanischer Lyrik von 1900 bis 1950», Universität Freiburg, 1993 (Horst Hina), Mag.
- Wieczorek-Winkler, Sabine: «Die Frauenfiguren im Romanwerk von Montserrat Roig», Universität Saarbrücken, 1993 (Hans-Jörg Neuschäfer), Mag.

- Wipf, Susanne: «*Bearn von Llorenç Villalonga*», Universität Zürich, 1983 (Georges Güntert), Lic.
- Woeckel, Peter: «*Lluís Llach und sein Beitrag zur Nova Cançó Catalana*», Universität Göttingen, 1984 (Heinrich Bihler), Mag.
- Zeller, Petra: «*Àngel Guimerà: Werk und Rezeption*», Universität Regensburg, 1996 (Johannes Hösle), Diss. in Arbeit / en elaboració.
- Zellhuber, Petra: «*Das literarische Werk des Katalanen Raimon Casellas*», Universität Regensburg, 1994 (Johannes Hösle), Mag.

5 Altres

- Auhofer, Herbert: *Die Soziologie des Jakob Balmes*, Universität München, 1953, Diss.
- Becker, Reinhold: *Wirtschaft und Siedlung des Ebrodeltas*, Universität Freiburg, 1967, Diss., [Publ.: Bamberg: Bamberger Fotodruck, 1967].
- Berger, Wolfgang: «Die Region Katalonien im 18. Jh. — Wirtschaftlicher Aufschwung und frühe Industrialisierung», Universität Heidelberg, 1996 (Volker Sellin), Mag. in Arbeit / en elaboració.
- Camprubí Alemany, Francisco: *Die Kirche der heiligen Familie in Barcelona: das Hauptwerk des spanischen Architekten Antonio Gaudí*, Universität München, 1958, Diss., [Publ.: Barcelona: Tipografia Emporium, 1959].
- Colomer, Eusebio: *Nikolaus von Kues und Raimund Llull*, Universität Köln, 1961, Diss.
- Czuchra, Andreas: *Abt Oliba Cabreta und der frühromanische Kirchenbau in Katalonien*, Universität Freiburg, 1985 (Heinfried Wischermann), Diss.
- Doucet-Rosenstein, Diane: *Die Kombinatorik als Methode der Wissenschaften bei Raimund Llull und G. W. Leibniz*, Universität München, 1981, Diss.
- Flückiger, Annemarie: «Die Sardana: Ein Tanz als Symbol einer Nationalbewegung», Universität Bern, 1984 (Wolfgang Marschall), Lic.
- Freitag, Robert: *Die katalanischen Handwerkerorganisationen unter Königsschutz im Mittelalter, insbesondere Aufbau und Aufgaben im 14. Jahrhundert*, Universität Freiburg i. Br., 1967 (Hans Thieme / Clemens Bauer), Diss., [Publ.: Id.: Id., Spanische Forschungen der Görresgesellschaft, I. Reihe; Bd. 24 (1968), S. 41-226].
- Gayà, Jordi: *La teoria luliana de los correlativos: Historia de su formación conceptual*, Universität Freiburg i. Br., 1975, Diss., [Publ.: Palma de Mallorca: Ed. de l'autor, 1979].

- Güde, Juliane: «Juden in der Textilwirtschaft der Krone Aragons im Mittelalter (speziell Katalonien)», Universität Köln, 1989 (Johann Maier), Mag.
- Hina, Horst: *Kastilien und Katalonien in der Kulturdiskussion 1714-1939*, Universität Tübingen, 1978 (Kurt Wais), Habil., [Publ.: Id.: Id., Tübingen: Niemeyer, 1978 (Forschungsprobleme der vergleichenden Literaturgeschichte; 7); erweiterte spanische Übersetzung: *Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1939*, Barcelona: ediciones península, 1986 (historia, ciencia, sociedad; 195)].
- Karagiorgi, Janula: «Gegenwärtige und geschichtliche Probleme der Autonomie Kataloniens», Universität Leipzig, 1978 (Matthias Perl), Dipl.
- Klein, Rainer: *Stadtplanung und Wohnungsbau in Spanien nach 1960: Die Stadtentwicklung im Zeichen des Baubooms mit den Beispielen Valencia und Burgos*, Universität Mainz, 1988 (Erdmann Gormsen), Diss., [Publ.: Id.: Id., Saarbrücken; Fort Lauderdale: Breitenbach, 1988].
- Klima, Bernhard: «Medios de comunicación audiovisual en Cataluña: Análisis comparativo entre Televisión Española y Televisió de Catalunya en la primera mitad de los años noventa», Universität Wien, 1996 (Georg Kremnitz), Dipl.
- Köhler-Schommer, Isolde: *Vorromanische und romanische Hallenkirchen in Katalonien*, Universität Saarbrücken, 1987, Diss., [Publ.: Id.: Id., Sankt-Ingbert: Röhrig, 1987].
- Kraus, Joseph: *Menschenbild und Menschenbildung bei Juan Vives*, Universität München, 1956, Diss.
- Lindgren, Uta: *Bedürftigkeit-Armut-Not: Studien zur spätmittelalterlichen Sozialgeschichte Barcelonas*, Universität Köln, 1980 (Odilo Engels), Habil., [Publ.: Id.: Id., Münster: Aschendorff, 1980 (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft: 2. Reihe; 18. Bd.)].
- Lohr, Charles H.: *Raimundus Lullus' Compendium logicae Algazelis: Quellen, Lehre und Stellung in der Geschichte der Logik*, Universität Freiburg i. Br., 1967, Diss., [Publ.: Freiburg: Rota-Druck Johannes Krause, 1967].
- Madre, Alois: *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus: eine Untersuchung zu den Elenchi Auctorum de Raimundo male sentientium*, Universität Freiburg, 1962, Habil., [Publ.: Münster: Aschendorff, 1973 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters; N. F. 11)].
- Martí, Josep: *L'Alguer: eine kulturanthropologische Monographie*, Universität Marburg, 1985 (Peter Assion / Rolf-Wilhelm Brednich), Diss., [Publ.: Berlin: Reimer, 1986].

- Matthée, Ulrich: *Katalanische Frage und spanische Autonomien*, Universität Kiel, 1978, Habil., [Publ.: Id.: Id., Paderborn: Schöningh, 1988].
- Mayer, Eberhard: *Die Balearen: sozial- und wirtschaftsgeographische Wandlungen eines mediterranen Inselarchipels unter dem Einfluß des Fremdenverkehrs*, Universität Stuttgart, 1976, Habil., [Publ.: Stuttgart: Geographisches Institut der Universität Stuttgart, 1976 (Stuttgarter geographische Studien; 88)].
- Mesecke, Andrea: *Josep Puig i Cadafalch (1867-1956). Katalanisches Selbstverständnis und Internationalität in der Architektur*, Universität Bonn, 1995 (Tilmann Buddensieg), Diss., [Publ.: Id.: Id., Frankfurt am Main: Lang, 1995 (Europäische Hochschulschriften: Reihe 37, Architektur; 15)].
- Mohr, Henrike: «Studien zum Regionalismus in Katalonien», Universität Freiburg, 1996 (Jörg Stadelbauer), Mag.
- Müller, Martin: «Atypische Beschäftigungsverhältnisse in Deutschland und Spanien. Eine empirische Untersuchung in Baden-Württemberg und Katalonien», Universität Konstanz, 1996 (Berndt Keller / Werner Nienhüser), Dipl.
- Nagel, Klaus-Jürgen: «Nationale Bewegung und Arbeiterschaft in Katalonien zwischen 1898 und 1923», Universität Bielefeld, 1981 (Hans-Jürgen Puhle), StEx.
- Nagel, Klaus-Jürgen: *Zum Verhältnis der Arbeiter zum katalanischen Nationalismus in Politik und Kultur*, Universität Bielefeld, 1989 (Hans-Jürgen Puhle), Diss.
- Nohl, Walter: *Die Pyrenäen als Verkehrsscheide*, Universität Mainz, 1956, Diss.
- Papke, Eva: *Zu den Volksbewegungen in Barcelona um die Mitte des 15. Jahrhunderts: Ein Beitrag zur Rolle der Busca*, Universität Leipzig, 1963, Diss.
- Pascual Camps, Andrea: «Kulturförderung und privatwirtschaftliche Interessen: ein Beispiel aus Katalonien», Universität Frankfurt am Main, 1991 (Georg Bussmann), Mag.
- Quintana-Schmidt, Guiomar: «Das Leben in den Pyrenäen im 16. und 17. Jahrhundert anhand von Unterlagen der Gemeinde Les Pauils (Alta Ribagorça)», Universität Mainz-Germersheim, 1988 (Dietrich Briese-meister), Dipl.
- Roch-Stübler, Heidi Johanna: *Santiago Rusiñol (1861-1931): Ein Beitrag zur Kunst des ausgehenden 19. Jhs. in Katalonien*, Universität Göttingen, 1983 (Thomas Gaethgens), Diss., [Publ.: Id.: Id., Frankfurt am Main; Bern; New York: Lang, 1983 (Europäische Hochschulschriften: Reihe 28, Kunstgeschichte; Bd. 29)].

- Rüppel, Gabriele: «Das psychiatrische Verbundsystem in der Gesundheitsregion Barcelona Stadt», Universität Bamberg, 1993 (Hans-Günther Essing), Dipl.
- Schmidt, Hans: *Die Sardana, Tanz der Katalanen*, Universität Hamburg, 1985 (Vladimir Karbusicky), Diss.
- Schmitt, Stephan: *Arbeitslieder auf Mallorca: Dokumentation und Untersuchung einiger Feldarbeits- und Hirtenlieder bevorzugt aus dem Sprengel des Dorfes Alqueria Blanca im Süden der Baleareninsel*, Universität München, 1982 (Schlötterer / Theodor Göllner), Diss., [Publ.: Id.: Id., Tutzing: Hans Schneider, 1984].
- Schütz, Roland: *Die Autonomiebewegung des Landes València: Eine Analyse ihrer Hintergründe und ihres Verlaufes bis zur Gegenwart*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1982 (Hans Albert Steger), Diss., [Publ.: Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1982].
- Schwartz, Michael: *Geochemische und lagerstättenkundliche Untersuchungen in Minas de Osos und Umgebung (Provinz Gerona, Spanien)*, Universität Aachen, 1972, Diss., [Publ.: Aachen: Fotodruck Mainz, 1972].
- Schwember, Karin: «Das Verhältnis von Materialität und Geistigkeit im Werk des katalanischen Künstlers Antoni Tàpies», Universität Frankfurt am Main, 1996 (Otfried Schütz), Mag.
- Seitter, Wolfgang: *Volksaufklärung — Soziale Frage — Nationale Integration: Volksbildung um die Jahrhundertwende im interregionalen Vergleich, Frankfurt am Main und Barcelona*, Universität Frankfurt am Main, 1991 (Klaus Harney / Jürgen Schriewer), Diss., [Publ.: Id.: Volksbildung und Educación Popular: Systembildungsprozesse und Vereinskulturen in Barcelona und Frankfurt am Main zwischen 1850 und 1920, Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1993].
- Stöhr, Johannes: *Die Theologie des seligen Raimundus Lullus nach seinen Spätschriften*, Universität Freiburg i. Br., 1956, Diss.
- Szebehelyi, Marita: *Die Partei der Sozialisten Kataloniens (PSC-PSOE) und ihre Gründungsparteien: zur Problematik des sozialistischen Einigungsprozesses in Katalonien 1974-1978 mit ihren Wurzeln in der antifrankistischen Oppositionsbewegung*, Freie Universität Berlin, 1988 (Ignacio Sotelo), Diss.
- Teschendorff, Wolfgang: *Der Küstenhof von Valencia: eine alte Agrarlandschaft im Kräftefeld moderner Wandlungen in Wirtschaft und Gesellschaft*, Universität Regensburg, 1978, Diss., [Publ.: Regensburg: Institut für Geographie an der Universität Regensburg, 1978].
- Tosstorff, Reiner: *Die POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) während des Spanischen Bürgerkriegs*, Universität Bochum, 1985 (Siegfried Bahne), Diss.

- Treidel, Rulf-Jürgen: «Bäuerliche Familienwirtschaft und Industrialisierung in Katalonien: Der Fall Comarca d'Osona», Universität Hannover, 1989 (Erwin Nolte / Albert von Brunn), Mag.
- Trökes, Manuel: «Zur Volksmusik der Baleareninsel Ibiza», Universität Berlin, 1979 (Max Peter Baumann), Mag.
- Wacker, Gerhard: *Der Großraum Barcelona als Bedarfszentrum in Spanien*, Universität Erlangen-Nürnberg, 1966, Diss.
- Willems, Helmut: *Stratigraphie und Tektonik im Bereich der Antiklinale von Boixols-Coll de Nargó — ein Beitrag zur Geologie der Decke von Montsech (zentrale Südpirenen, Nordost-Spanien)*, Universität Frankfurt am Main, 1982 (Rolf Schröder), Diss., [Publ.: Id.: *Id.*, Frankfurt am Main: Institut für Geologie und Paläontologie der J. W. Goethe-Universität, 1982 (Frankfurter geowissenschaftliche Arbeiten: Serie A; Bd. 2)].
- Zahn, Leopold: *Die Klosterkirche Sant Pere de Roda: Studien zur Baugeschichte und kunstgeschichtlichen Stellung*, Universität Freiburg, 1976, Diss., [Publ.: Berlin: Infodruck, 1976].

6 Índex d'autors

Ackermann, Gerhard	4
Anton, Karl-Heinz	3.2
Auhofer, Herbert	5
Baer, Jürgen	4
Bagola, Holger	1
Becker, Reinhold	5
Beier, Robert	3.1
Berchem, Theo	2.1
Berger, Verena	4
Berger, Wolfgang	5
Berkenbusch, Gabriele	2.2, 2.2
Bernhard, Gerald	2.1
Bihler, Heinrich	1
Blasco Ferrer, Eduard	1, 1
Blömer, Bernhard	2.1
Bofill, Gilbert	1
Bogner, Carmen	2.1
Boldt, Daniela	2.2
Breilmann, Sybille	2.1

Brod, Bärbel	1
Brugger, Sigrid	2.1
Brühl, Miriam	4
Brumme, Jenny	2.1
Brummer, Rudolf	3.1
Brunn, Albert von	2.1
Buck, Maria Elena	2.2
Burgert, Ulrike	2.2
Camprubí Alemany, Francisco	5
Casanovas de Gallego, Maria Antònia	4
Casanovas-Wick, Maria Assumpció	2.2
Colomer, Eusebio	5
Czuchra, Andreas	5
Dölen, Yasemin	2.1
Doucet-Rosenstein, Diane	5
Eberenz, Rolf	1
Ebner, Fred	2.1
Egert, Gottfried	1
Ferrando Melià, Ferran	4, 4
Ferrando Melià, Mercè	4
Flückiger, Annemarie	5
Freitag, Robert	5
Friedlein, Roger	3.1
Friese, Birgit	4
Gayà, Jordi	5
Gerfelder, Anja	4
Gilges, Verena	4
Goos, Ariadne	4
Grossmann, Maria	2.1
Güde, Juliane	5
Haensch, Günther	2.1
Haffmann, Kathrin	2.2
Halder, Frank	1
Hartmann-Hirsch, Claudia	2.2
Heindl, Brigitte	2.2
Heinemann, Ute	2.2, 4
Hess, Ria	4
Heyse, Susanne	2.2
Hina, Horst	5

Hofstetter, Hans	1
Huber, Ernst	2.2
Jagemast, Ina	2.2
Jancsy, Irene	2.2
Jungbluth (Joos), Konstanze	2.2, 1
Kaetsch-Naji, Monique	4
Kailuweit, Rolf	1, 1
Kaminsky, Anette Christina	2.1, 2.1
Karagiorgi, Janula	5
Karlinger, Felix J.	4
Kaup, Martina	4
Klein, Rainer	5
Klempt, Jutta	2.2
Klima, Bernhard	5
Kneher, Sabine	2.2
Köhler-Schommer, Isolde	5
Koppelberg, Stephan	1
Kraus, Joseph	5
Kraus, Walter	4
Kremer, Dieter	1
Krings, Barbara	2.2
Krollmann, Cornelia	2.1
Kurschildgen, Elke	1
Kuska, Andreas	2.2
Lassen, Regine	2.2
Leimgruber-Guth, Veronika	3.1
Lenz, Albert	4
Lindgren, Uta	5
Lixfeld, Volker	2.2
Lohr, Charles H.	5
Lorenz, Detlef	4
Lüdtke, Jens	2.1
Mader, Ute	4
Madre, Alois	5
Malsch, Ulrich	2.1
Martí, Josep	5
Martínez Clotet, Montserrat	2.1
Matthée, Ulrich	5
Mayer, Eberhard	5

Meißner, Christina	4
Mesecke, Andrea	5
Messner, Dieter	1
Metzeltin, Michael	1
Mitterlehner, Gabriela	2.2
Mocnik, Ulrike	2.1
Mohr, Henrike	5
Moser, Theres	4
Müller, Karl-Ludwig	2.1
Müller, Martin	5
Münch, Christian	2.2
Nagel, Ingo	2.1
Nagel, Klaus-Jürgen	5, 5
Neu-Altenheimer, Irmela	1
Nitsche, Ulrich	1
Noetzel, Andrea	4
Nohl, Walter	5
Oeckel, Silvia	4
Papke, Eva	5
Pascual Camps, Andrea	5
Péresse, Gwenn	2.2
Philipp, Adelheid	2.2
Philipp-Sattel, Sabine	1
Quintana-Schmidt, Guiomar	5
Radatz, Hans-Ingo	3.1
Ramírez-Molas, Pere	3.1
Rempp, Angelika	2.2
Rieck, Horst	2.2
Roch-Stübler, Heidi Johanna	5
Rothert, Helmuth	4
Rüppel, Gabriele	5
Sablonier, Roger	3.1
Santalauria, Ramón	2.2
Sattel, Sabine (veg. Philipp-Sattel)	3.1
Schaaf, Wolfgang	2.1
Schib, Gret	3.1
Schlemminger, Karin	2.2
Schlieben-Lange, Brigitte	2.1
Schmid, Beatrice	3.1, 1

Schmidt, Hans	5
Schmitt, Stephan	5
Schütz, Roland	5
Schwartz, Michael	5
Schwember, Karin	5
Secretan, Isabelle	1
Seipel, Andrea	2.2
Seitter, Wolfgang	5
Sevillano, Víctor	4
Skopalik de Calduch, Claudia	4
Soff, Irene	1
Steinkrüger, Patrick	1, 1
Stöhr, Johannes	5
Sturm-Trigonakis, Elke	4
Süß, Kurt	4
Szebehelyi, Marita	5
Teschendorff, Wolfgang	5
Tió Casacuberta, Jaume	2.1
Torrent i Alamany-Lenzen, Aina-Maria	3.1, 2.1
Tosstorff, Reiner	5
Treidel, Rulf-Jürgen	5
Trökes, Manuel	5
Tur, Jaume	4
Wacker, Gerhard	5
Wahl, Ursula	2.2
Waidenschlager, Christine	4
Weber, Hildegard	2.2
Wehrmann, Maria	3.1
Weis, Patricia	4
Wellner, Margarita	4
Wieczorek-Winkler, Sabine	4
Willems, Helmut	5
Windsheimer, Uta	2.2
Winkelmann, Otto	2.1
Winter, Eric W.	3.1
Wipf, Susanne	4
Wittlin, Curt	3.1
Woeckel, Peter	4
Zahn, Leopold	5

Zeilinger, Sylvia	2.2
Zeller, Petra	4
Zellhuber, Petra	4

7 Índex d'universitats

Freie Universität Berlin	Kailuweit, Szebehelyi, Friedlein
Universität Aachen	Torrent i Alamany-Lenzen, Schwartz
Universität Augsburg	Kneher, Boldt, Brugger
Universität Bamberg	Rüppel, Meißner, Heindl
Universität Basel	Brunn, Eberenz, Ebner, Schib, Ramírez-Molas, Hofstetter, Leimgruber-Guth, Metzeltin, Schmid, Wittlin
Universität Berlin	Weis, Trökes, Brummer, Wahl, Waidenschlager
Universität Bern	Flückiger
Universität Bielefeld	Nagel, Klempt
Universität Bochum	Noetzel, Tosstorff, Goos, Lixfeld
Universität Bonn	Halder, Friese, Tur, Tió Casacuberta, Blömer, Mesecke, Mader
Universität Braunschweig	Kuska
Universität Bremen	Ferrando Melià, Rieck
Universität Düsseldorf	Lorenz
Universität Erlangen-Nürnberg	Nagel, Blasco Ferrer, Berchem, Soff, Wacker, Schütz, Süß, Blasco Ferrer
Universität Frankfurt am Main	Sattel, Neu-Altenheimer, Heinemann, Schwember, Seitter, Berkenbusch, Lassen, Kaup, Dölen, Baer, Gerfelder, Kraus, Winter, Willems, Hartmann-Hirsch, Windsheimer, Malsch, Hess, Oeckel, Radatz, Heyse, Berkenbusch, Jungbluth (Joos), Pascual Camps

Universität Freiburg	Zahn, Ferrando Melià, Philipp-Sattel, Wellner, Becker, Czuchra, Madre, Mohr
Universität Freiburg i. Br.	Gayà, Lohr, Freitag, Stöhr
Universität Germersheim	Casanovas de Gallego, Casanovas-Wick, Schaaf
Universität Göttingen	Philipp, Skopalik de Calduch, Ferrando Melià, Roch-Stübler, Woeckel
Universität Graz	Moser
Universität Hamburg	Jagemast, Schmidt
Universität Hannover	Haffmann, Treidel
Universität Heidelberg	Egert, Bogner, Berger, Sevillano, Bernhard, Martínez Clotet, Buck, Sturm-Trigonakis
Universität Kiel	Matthée
Universität Köln	Colomer, Breilmann, Brühl, Güde, Lindgren, Lenz, Messner, Kurschildgen, Kremer, Rothert Müller
Universität Konstanz	Papke, Brod, Kaminsky, Brumme, Kaminsky, Karagiorgi
Universität Leipzig	Weber, Müller, Klein, Nohl Quintana-Schmidt, Schlemminger, Kaetsch-Naji, Krings, Rempp
Universität Mainz	Winkelmann
Universität Mainz-Germersheim	Martí
Universität Mannheim	Schmitt, Kraus, Doucet-Rosenstein, Camprubí Alemany, Bihler, Münch, Auhofer, Nitsche, Karlinger, Haensch
Universität Marburg	Péresse, Koppelberg, Anton
Universität München	Beier, Teschendorff, Zellhuber, Ackermann, Zeller Wieczorek-Winkler, Köhler-Schommer
Universität Münster	Huber, Secretan, Mocnik
Universität Regensburg	
Universität Saarbrücken	
Universität Salzburg	

Universität Siegen	Gilges
Universität Stuttgart	Mayer
Universität Trier	Bagola
Universität Tübingen	Jungbluth (Joos), Grossmann, Burgert, Wehrmann, Hina, Lüdtke, Schlieben-Lange, Steinkrüger
Universität Wien	Mitterlehner, Zeilinger, Klima, Krollmann, Berger, Jancsy, Heinemann, Santalauria, Bofill, Seipel
Universität Zürich	Sablonier, Wipf

8 Índex de tutors

Altenhofer, Norbert	Hess
Assion, Peter	Martí
Bahne, Siegfried	Tosstorff
Bauer, Clemens	Freitag
Baum, Richard	Torrent i Alamany-Lenzen
Baumann, Max Peter	Trökes
Betz, Manfred	Krings
Bierbach, Christine	Dölen
Bihler, Heinrich	Woeckel
Birbaumer, Ulf	Berger
Bochmann, Klaus	Kaminsky
Bollée, Annegret	Heindl
Bork, Hans Dieter	Breilmann, Kurschildgen
Brednich, Rolf-Wilhelm	Martí
Briesemeister, Dietrich	Casanovas de Gallego, Casanovas-Wick, Kaetsch-Naji, Quintana-Schmidt, Rempp, Schaaf, Schlemminger
Brumme, Jenny	Kaminsky
Brunn, Albert von	Treidel
Buddensieg, Tilmann	Mesecke
Bussmann, Georg	Pascual Camps
Colon, Germà	Brunn, Eberenz, Ebner,

Coseriu, Eugenio

Daus, Ronald
 Dietrich, Wolf
 Eggs, Ekkehard
 Elwert, Theodor W.
 Engelbert, Manfred

Engels, Odilo
 Engler, Winfried
 Essing, Hans-Günther
 Figge, Udo L.
 Franzbach, Martin
 Gaethgens, Thomas
 Geckeler, Horst
 Goebel, Hans
 Göllner, Theodor
 Gormsen, Erdmann
 Gumbrecht, Hans-Ulrich
 Güntert, Georges
 Gutiérrez-Girardot, Rafael
 Haensch, Günther
 Harney, Klaus
 Hina, Horst
 Holtus, Günter
 Hösle, Johannes

Hubschmid, Johannes
 Inneichen, Gustav
 Jüttner, Siegfried
 Karbusicky, Vladimir
 Keller, Berndt
 Kemnitz, Georg
 Kirsch, Fritz Peter
 Klein, Horst G.
 Knobloch, Johann

Hofstetter, Leimgruber-Guth,
 Metzeltin, Ramírez-Molas, Schib,
 Schmid, Wittlin
 Grossmann, Lüdtke,
 Schlieben-Lange
 Weis
 Péresse
 Haffmann
 Müller
 Ferrando Melià, Skopalik de
 Calduch
 Lindgren
 Waidenschlager
 Rüppel
 Lixfeld
 Rieck
 Roch-Stübler
 Koppelberg
 Huber
 Schmitt
 Klein
 Goos
 Wipf
 Friese, Mader
 Boldt, Kneher
 Seitter
 Ferrando Melià, Wellner
 Weber
 Ackermann, Beier, Zeller,
 Zellhuber
 Bernhard, Egert
 Philipp
 Lorenz
 Schmidt
 Müller
 Mitterlehner
 Berger
 Heyse, Windsheimer
 Tió Casacuberta

Körner, Karl Hermann
 Kremers, Dieter
 Krennitz, Georg

Kuen, Heinrich
 Lleó, Conxita
 Lüdtke, Jens

Maier, Johann
 Marschall, Wolfgang
 Messner, Dieter
 Mettmann, Walter
 Meyer-Hermann, Reinhard
 Müller, Bodo
 Navarro, Josep Maria
 Neumeister, Sebastian
 Neuschäfer, Hans-Jörg
 Nienhüser, Werner
 Nolte, Erwin
 Oesterreicher, Wulf
 Penzkofer, Gerhard
 Perl, Matthias
 Piel, Joseph M.
 Puhle, Hans-Jürgen
 Raible, Wolfgang
 Rohr, Rupprecht
 Roloff, Volker
 Rothe, Arnold
 Scharlau, Birgit
 Scheible, Hartmut
 Schlieben-Lange, Brigitte

Schlötterer,
 Schriewer, Jürgen
 Schröder, Rolf
 Schulz-Buschhaus, Ulrich
 Schütz, Otfried

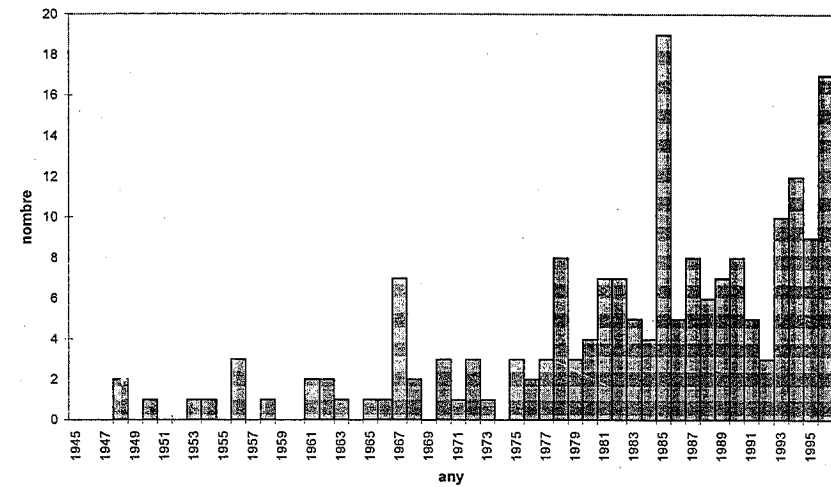
Kuska
 Moser
 Bofill, Heinemann, Jancsy, Klima,
 Krollmann, Seipel, Zeilinger
 Blasco Ferrer
 Jagemast, Philipp
 Buck, Kailuweit, Martínez Clotet,
 Wahl
 Güde
 Flückiger
 Mocnik, Secretan
 Anton
 Klempt
 Bogner
 Ferrando Melià, Rieck
 Friedlein
 Wiczorek-Winkler
 Müller
 Treidel
 Münch, Nitsche
 Meißner
 Karagiorgi
 Kremer
 Nagel
 Philipp-Sattel
 Winkelmann
 Gilges
 Sevillano, Sturm-Trigonakis
 Heinemann
 Kraus
 Berkenbusch, Burgert,
 Hartmann-Hirsch,
 Jungbluth (Joos), Malsch,
 Neu-Altenheimer, Steinkrüger
 Schmitt
 Seitter
 Willems
 Moser
 Schwember

Sellin, Volker
 Siebenmann, Gustav
 Sotelo, Ignacio
 Stadelbauer, Jörg
 Steger, Hans Albert
 Stegmann, Tilbert Dídac

Thieme, Hans
 Tietz, Manfred
 Wais, Kurt
 Wentzlaff-Eggebert, Christian
 Werner, Reinhold
 Wischermann, Heinfried
 Wolf, Lothar
 Wülfig, Peter

Berger
 Süß
 Szebehelyi
 Mohr
 Schütz
 Baer, Gerfelder, Kaup, Lassen,
 Oeckel, Radatz, Sattel, Winter
 Freitag
 Noetzel
 Hina
 Brühl, Lenz
 Brugger
 Czuchra
 Halder
 Kurschildgen

9 Gràfic cronològic

Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik
an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs
im Sommersemester 1996
und im Wintersemester 1996/97

Die folgende Aufstellung verzeichnet katalanistische Lehrveranstaltungen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 1996 und im Wintersemester 1996/97. Aufgeführt werden die aus den Vorlesungsverzeichnissen zu entnehmenden Angaben zu den Veranstaltungen des Bereichs Romanistik (Katalanistik).¹ Die Auflistung bemüht sich um Vollständigkeit.² Die katalanistisch tätigen Hochschullehrer und Lektoren werden gebeten, Änderungen der in den Verzeichnissen abgedruckten Angaben durch die Vorlesungspraxis (zusätzliche, ausgefallene, im Titel geänderte Veranstaltungen) der Redaktion mitzuteilen. Gleiches gilt für in der folgenden Aufstellung lückenhaft dokumentierte Angaben.

¹ Es können auch katalanistische Themen aus den Bereichen der Kunstgeschichte, Geschichte, Geographie, Politologie, Rechtswissenschaft u.a. angeführt werden, sofern die Redaktion diesbezügliche Vorlesungsverzeichniskopien erhält.

² Ein Dank an alle, die durch rechtzeitige Einsendung von Fotokopien aus den jeweiligen Vorlesungsverzeichnissen diese Aufstellung erleichtert und ermöglicht haben.

Bundesrepublik Deutschland

Augsburg

Universität / Sprachenzentrum

SS 1996:

- Übersetzungs- und Grammatikübungen zum Katalanischen: Günther Haensch
- Einführung in die katalanische Sprache II: Mercè Colomer

WS 1996/97:

- Einführung in die katalanische Sprache I: Mercè Colomer

Bamberg

Otto-Friedrich-Universität / Romanische Sprach- und Literaturwissenschaft

SS 1996:

- Landeskunde Katalanisch: Katalanische Literatur nach dem Krieg: Mercè Rodoreda: Maria Vicenta Revert i Gandia
- Katalanisch Intensivkurs I: Maria Vicenta Revert i Gandia
- Katalanisch II: Maria Vicenta Revert i Gandia

WS 1996/97:

- Katalanisch I: Maria Vicenta Revert i Gandia
- Katalanisch III: Maria Vicenta Revert i Gandia
- Katalanische Lektüre und Konversation: Maria Vicenta Revert i Gandia

Berlin

Freie Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 1996:

- Katalanische Literatur im Spätmittelalter: Dietrich Briesemeister
- Katalanische Literatur in spanischer Sprache: Ronald Daus
- Katalanisch I: Conxa Moreno i Baguena

WS 1996/97:

- Katalanisch II: Conxa Moreno i Baguena

Humboldt-Universität / Institut für Romanistik

SS 1996:

- Katalanisch I: Josep Tèrmens
- Katalanisch II: Josep Tèrmens

WS 1996/97:

- Katalanisch I: Josep Tèrmens
- Katalanisch II: Josep Tèrmens

Bielefeld

Universität Bielefeld / Fakultät für Linguistik und Literaturwissenschaft

SS 1996:

- Curs de català Ib: Miquel Cortada / Enric Huelva
- Curs de català IIb: Miquel Cortada / Enric Huelva
- Llengua i cultura als Països Catalans: La Catalunya Nord: El Vallespir, El Conflent: Miquel Cortada

WS 1996/97:

- Curs de català Ia: Enric Huelva
- Syntax des Katalanischen: Enric Huelva
- Llengua i cultura als Països Catalans: El Pallars Jussà: Aigüestortes i Sant Maurici: Miquel Cortada
- Llengua i cultura als Països Catalans: El Pallars Sobirà: L'Art romànic a les Valls d'Àneu: Miquel Cortada

Bochum

Ruhr-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Einführung in die katalanische Literatur der 20. Jahrhunderts: Pilar Arnau i Segarra
- Epochen und Epochenschwellen in der romanischen Sprachgeschichte: Franz Lebsanft
- La narrativa de Carme Riera: Pilar Arnau i Segarra
- Einführung in die Literaturwissenschaft Spanisch / Katalanisch: Manfred Tietz
- Geschichte des katalanischen Theaters: Mario Horst Alsen
- Katalanische Landeskunde und Geschichte im Überblick: Mario Horst Alsen
- Katalanische Syntax und Morphologie im Überblick: Mario Horst Alsen
- Streitfragen der katalanischen Syntax: Aktueller Gebrauch von *ser* und *estar*: Mario Horst Alsen
- Aufbaukurs Katalanisch: Wolfgang Schlör
- Morphosyntax Katalanisch I: Curs de gramàtica del català modern: Pilar Arnau i Segarra

- Intensivkurs Katalanisch: Pilar Arnau i Segarra
- Katalanische Lektüre: Pilar Arnau i Segarra

WS 1996/97:

- Vom Vulgärlateinischen zu den romanischen Sprachen: Herwig Krenn
- Die spanische und katalanische Kurzgeschichte seit dem Bürgerkrieg: Manfred Tietz
- Del Sud estant: cultura i literatura al País Valencià contemporani: Pilar Arnau i Segarra
- Einführung in das Katalanische: Wolfgang Schlör
- Streitpunkte der katalanischen Syntax: Distribution der Präpositionen *a* und *en*: Mario Horst Alsen
- Die Katalanische Literatur der *Renaixença*: Mario Horst Alsen
- Lektürekurs Katalanisch: Wolfgang Schlör
- Übersetzung Deutsch-Katalanisch: Pilar Arnau i Segarra
- Kommunikationskurs Katalanisch: Pilar Arnau i Segarra
- Lesekurs Katalanisch: Pilar Arnau i Segarra
- Intensivkurs Katalanisch: Pilar Arnau i Segarra
- Morphosyntax Katalanisch II: Pilar Arnau i Segarra

Bonn

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Katalanisch für Anfänger: Isabel Oltra i Massuet
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Isabel Oltra i Massuet

WS 1996/97:

- Katalanisch für Anfänger: Helena Alonso
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Helena Alonso

Braunschweig

Technische Universität Carolo-Wilhelmina / Romanisches Seminar und Sprachenzentrum

SS 1996:

- Katalanisch 100: Eva Solé

WS 1996/97:

- Einführung in die Romanische Sprachwissenschaft: Karl-Ludwig Müller
- Katalanisch 100: Eva Solé
- Katalanisch 200: Eva Solé

Bremen

Universität / FB 10 Sprach- und Kulturwissenschaften (Romanistik)

SS 1996:

- Diglossie und Bilingualismus im katalanischen Sprachraum: Josep M. Navarro
- La «transició política»: la renovació cultural a Catalunya: Assumpta Terés
- Katalanisch I: Assumpta Terés
- Katalanisch II: Assumpta Terés
- Katalanisch III (Lektüre literarischer Texte. Katalanische Reise-literatur): Assumpta Terés

WS 1996/97:

- La narrativa catalana femenina actual: Josep M. Navarro
- La literatura catalana a l'exili: Enric Pagès
- Katalanisch I: Enric Pagès
- Katalanisch II: Enric Pagès
- Katalanisch III: Enric Pagès

Erlangen-Nürnberg

Friedrich-Alexander-Universität / Institut für Romanistik und Sprachen-zentrum

SS 1996:

- Einführung ins Katalanische anhand ausgewählter Texte der katala-nischen Literatur: Kurt Süß

WS 1996/97:

- Einführung ins Katalanische: Kurt Süß

Frankfurt am Main

Johann Wolfgang Goethe-Universität / Institut für Romanische Sprachen und Literaturen

SS 1996:

- Einführung in die Hispanistik (spanische, katalanische, portugiesi-sche Literatur): Tilbert Dídac Stegmann
- Vielsprachige Romania: Ein Schnellzug(ang) zu allen romanischen Sprachen: Horst G. Klein, Tilbert Dídac Stegmann
- Die sprachliche Konstruktion Europas: Birgit Scharlau
- Romanische Sprachen als Minderheitensprachen: Jürgen Erfurt
- Katalanische Terminologie und Lexikographie (I): Ricard Wils- husen

- Sprachgeschichte der iberischen Halbinsel: Horst G. Klein
- Katalanisch Stufe I: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch Stufe II: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch Stufe III: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch: Textlektüre und schriftliche Übungen: Iolanda Plans i Llopart
- Minderheitsnationen und Staat: Katalonien, Okzitanien, Wales: Hans-Jürgen Nagel

WS 1996/97:

- Methodik der Textanalyse: Birgit Scharlau
- Sprachpolitik und Nationalsprachen in der Romania: Jürgen Erfurt
- Katalanisch: Stufe I: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch: Stufe II: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch: Stufe III: Iolanda Plans i Llopart
- Taller d'escriptura: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanische Terminologie und Lexikographie (II): Richard Wils- husen
- La novel·la realista dels anys seixanta a Catalunya: Cristina Corre- ro i Iglesias

Freiburg im Breisgau

Albert-Ludwigs-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Katalanisch und Spanisch im Vergleich: Eva Centellas i Oller
- Landeskundeseminar II: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch für Anfänger II: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch für Fortgeschrittene II: Eva Centellas i Oller
- Deutsch-Katalanische Übersetzung: Eva Centellas i Oller
- Konversation: Eva Centellas i Oller
- Sprache und Identität: Wolfgang Raible
- Lektüre der ältesten romanischen Schriftzeugnisse: Barbara Frank

WS 1996/97:

- Katalanisch für Anfänger II: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch für Fortgeschrittene II: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch in den Medien: Theorie und Praxis: Eva Centellas i Oller
- Konversation: Eva Centellas i Oller

Göttingen
Georg-August-Universität / Seminar für Romanische Philologie
SS 1996 - WS 1996/97
— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Halle-Wittenberg
Martin-Luther-Universität
SS 1996:
— Català II: Roger Friedlein
— Landeskunde: Die Pyrenäen: Roger Friedlein
WS 1996/97:
— Sprachkurs Katalanisch I: Montse González Barri
— Sprachkurs Katalanisch II: Montse González Barri

Hamburg
Universität / Ibero-Amerikanisches Forschungsinstitut
SS 1996:
— Katalanisch Intensivkurs I: Enric Pagès
— Katalanisch Intensivkurs II: Enric Pagès
— Übungen zum Intensivkurs I: Gemma Farrero
— Lectura i conversa: Gemma Farrero
— Curs de redacció: Enric Pagès
— La literatura catalana a l'exili: Enric Pagès
— Grundzüge der Generativen Phonologie: Conxita Lleó
— Adquisició de la Fonologia: Principis i Paràmetres i Teoria de l'Optimació: Conxita Lleó
WS 1996/97:
— Katalanisch Intensivkurs I: Assumpta Terés
— Katalanisch Intensivkurs II: Assumpta Terés
— Lectura i Conversa: Assumpta Terés
— Grundzüge der generativen Phonologie: Conxita Lleó
— Models morfològics: estructura argumental de la derivació i de la composició: Conxita Lleó
— La literatura catalana i la guerra civil: Assumpta Terés

Heidelberg
Ruprecht-Karls-Universität / Romanisches Seminar
SS 1996:
— Einführung in die romanische Literaturwissenschaft: Arnold Rothe
— Soziolinguistik für Romanisten: Edgar Radtke
— Historische Morphologie des Französischen (mit Berücksichtigung der anderen romanischen Hauptsprachen): Helmut-Peter Schwake
— El català i l'occità comparats: Artur Quintana i Font
— La influencia catalana, gallegoportuguesa y vasca sobre la lengua y la literatura castellanas: Artur Quintana i Font
— La novela de los años 50 y 60 en España y Cataluña. Dos caras de una misma moneda?: Víctor Sevillano Canicio
— Katalanisch I: Víctor Sevillano Canicio
— Katalanisch II: Artur Quintana i Font
WS 1996/97:
— Einführung in die romanische Literaturwissenschaft: Frauke Gewecke
— Einführung in die romanische Sprachwissenschaft: Jens Lüdtke
— Historische Morphologie des Französischen (mit Berücksichtigung der anderen romanischen Hauptsprachen): Helmut-Peter Schwake
— Das Katalanische und das Spanische in Katalonien. Probleme des Bilingualismus. Eine Einführung in die Soziolinguistik: Víctor Sevillano Canicio
— Els jueus en la llengua i la literatura catalanes: Artur Quintana i Font
— La influencia catalana, gallegoportuguesa y vasca sobre la lengua y la literatura castellanas: Artur Quintana i Font
— Katalanisch I: Víctor Sevillano Canicio
— Katalanisch II: Artur Quintana i Font

Kiel
Christian-Albrechts-Universität / Romanisches Seminar
SS 1996 - WS 1996/97:
— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Köln

Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Katalanisch Fortgeschrittenenkurs: Isabel Oltra i Massuet
- Katalanisch Oberkurs: Isabel Oltra i Massuet
- Übersetzungskurs Deutsch-Katalanisch: Isabel Oltra i Massuet
- Comentari i discussió: Isabel Oltra i Massuet

WS 1996/97:

- Katalanisch für Anfänger: Helena Alonso Capdevila
- Katalanisch Oberkurs: Helena Alonso Capdevila
- La narrativa catalana del segle XX: Helena Alonso Capdevila

Konstanz

Universität / Sprachlehrinstitut

SS 1996:

- Katalanisch II: Anton-Simó Massó i Alegret

WS 1996/97:

- Katalanisch für Anfänger: Anton-Simó Massó i Alegret

Leipzig

Universität / Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft und
Sprachenzentrum

SS 1996:

- Grundkurs Katalanisch: Miquel Pérez-Soler
- Mittelkurs Katalanisch: Miquel Pérez-Soler
- Landeskunde: Miquel Pérez-Soler
- Übersetzen: Miquel Pérez-Soler

WS 1996/97:

- Català I: Conxi Martínez
- Català II: Conxi Martínez
- Català III: Conxi Martínez
- Landeskunde: Conxi Martínez
- Übersetzung Deutsch-Katalanisch / Katalanisch-Deutsch: Miquel Pérez-Soler

Mainz

Johannes-Gutenberg-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Die katalanischen Länder im Spiegel der Presse: Wolf Lustig

WS 1996/97:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Mannheim

Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Katalanisch I (Anfänger): Víctor Sevillano
- Katalanische Konversation für Anfänger: Víctor Sevillano
- Katalanisch II (Fortgeschrittene): Víctor Sevillano
- Katalanische Konversation für Fortgeschrittene: Víctor Sevillano

WS 1996/97:

- Katalanisch I (Anfänger): Víctor Sevillano
- Katalanische Konversation für Anfänger: Víctor Sevillano
- Katalanisch II (Fortgeschrittene): Víctor Sevillano
- Katalanische Konversation für Fortgeschrittene: Víctor Sevillano

München

Ludwigs-Maximilians-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 1996:

- La narrativa de Quim Monzó: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Anfänger: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Xavier González-Vilaltella

WS 1996/97:

- La poesia de Pere Gimferrer: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Anfänger: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Xavier González-Vilaltella

Münster

Westfälische Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

- Katalanisch für Fortgeschrittene: Joan Zamora

WS 1996/97:

- Katalanisch für Anfänger: Joan Zamora

Paderborn

Universität / Gesamthochschule / Fachgebiet Romanistik

SS 1996:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1996/97:

— Die Sprachen der Iberischen Halbinsel (Katalanisch, Kastilisch, Portugiesisch, Galicisch): Johannes Kabatek

Regensburg

Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 1996 - WS 1996/97:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Saarbrücken

Universität des Saarlandes / Neuere Sprach- und Literaturwissenschaften / Romanistik

SS 1996:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1996/97:

— Einführung in die katalanische Sprachpraxis: Marina Brill

Siegen

Universität / Gesamthochschule / FB Sprach- und Literaturwissenschaften

SS 1996:

— Katalanisch für Anfänger I: Josep Maria Taberner i Prat

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Josep Maria Taberner i Prat

WS 1996/97:

— Katalanisch für Anfänger II: Josep Maria Taberner i Prat

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Josep Maria Taberner i Prat

Stuttgart

Universität / Sprachenzentrum

SS 1996:

— Katalanisch I: Rosina Nogales

— Katalanisch II: Rosina Nogales

WS 1996/97:

— Katalanisch I: Rosina Nogales

Trier

Universität / Fachbereich II — Romanistik

SS 1996 - WS 1996/97:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Tübingen

Eberhard-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 1996:

— Stil: Gabriele Berkenbusch

— Katalanisch Anfängerkurs: Olga Boltó-Steinke

— Katalanisch Anfängerkurs: Rosina Nogales

— Katalanisch Mittelkurs: Olga Boltó-Steinke

— Katalanisch Fortgeschrittene: Rosina Nogales

— Katalanisch Oberkurs: Rosina Nogales

— Traducció alemany-català: Rosina Nogales

— Literatura catalana: Rosina Nogales

— Vergleichende Grammatik der romanischen Sprachen: Die Wortarten und ihre «Akzidentien»: Brigitte Schlieben-Lange

— Das romanische Verbalsystem (Tempus): Brigitte Schlieben-Lange

WS 1996/97:

— Exilerfahrung in der spanischen und katalanischen Literatur nach dem Bürgerkrieg: Pere Joan i Tous

— Katalanisch Anfängerkurs: Olga Boltó-Steinke

— Katalanisch Fortgeschrittene: Rosina Nogales

— Katalanisch Oberkurs: Rosina Nogales

— Literatura catalana: Rosina Nogales

— Entstehung und Geschichte der romanischen Sprachen I: die Ausgliederung: Brigitte Schlieben-Lange

— Substrat, Superstrat, Adstrat: Brigitte Schlieben-Lange

Österreich**Graz**

Karl-Franzens-Universität / Institut für Romanistik

SS 1996 - WS 1996/97:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Salzburg
Universität / Institut für Romanistik
SS 1996:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen
- WS 1996/97:
- Einführung in die katalanische Sprache: Kristin A. Müller

Wien
Universität / Institut für Romanistik
SS 1996:

- Etappen der Entwicklung der romanischen Sprachwissenschaft: Georg Kremnitz
 - Arbeitsgemeinschaft romanische Sprachwissenschaft: Georg Kremnitz
 - Einführung in das wissenschaftliche Recherchieren für Studierende der Romanistik: Maria Aldouri-Lauber
 - Sprachkurs Katalanisch 1: Carles Batlle i Enrich
 - Sprachkurs Katalanisch 2: Carles Batlle i Enrich
- WS 1996/97:
- Sprachkurs Katalanisch 1: Carles Batlle i Enrich
 - Sprachkurs Katalanisch 2: Carles Batlle i Enrich

Deutschsprachige Schweiz

Basel
Universität / Romanisches Seminar
SS 1996:

- Lenguas y dialectos de la Península Ibérica: Beatrice Schmid
 - Català per a avançats: Beatrice Schmid
 - Lectura de textos antics i dialectals: Beatrice Schmid
- WS 1996/97:
- Los atlas lingüísticos de España y América: Germà Colón
 - Einführung ins Katalanische: Montserrat Ollé

Zürich
Universität / Romanisches Seminar
SS 1996:

- La identidad lingüística en el mundo hispánico: Georg Bossong
- Anredeformen in den romanischen Sprachen: Georg Bossong

- Einführung ins Neukatalanische II: Jaume Sans
 - Curs Superior de Català: Carme Riera «Dins el darrer blau»: Jaume Sans
- WS 1996/97:
- Einführung ins Neukatalanische I: Jaume Sans
 - Curs Superior de Català: Josep Maria de Sagarra «Vida privada». El Noucentisme des de l'òptica d'un dissident: Jaume Sans

Tilbert Dídac Stegmann

Aspekte des «technischen Realismus»
und der «Unbestimmtheitsstellen» im *Tirant lo Blanch*

Insbesondere durch Dámaso Alonso und Mario Vargas Llosa wird seit Anfang der 50er Jahre der «moderne» Realismus des *Tirant* hervorgehoben, z. B. bei den technischen Beschreibungen von Belagerungs- und Verteidigungsoperationen. Ein besonderes Beispiel bietet die in Kapitel 106 beschriebene nächtliche Aktion, mit der die in Rhodos Belagerten das Führungsschiff der genuesischen Flotte in Brand setzen und damit den Abbruch der Belagerung erreichen. Alonso und mit ihm Martí de Riquer hatten die lückenlose Exaktheit der Beschreibung dieser Aktion gelobt. Eine genaue Lektüre des katalanischen Textes (und der Vergleich mit der englischen sowie der deutschen, niederländischen und italienischen Übersetzung) zeigt jedoch eine fundamentale Inkongruenz wie auch eine Reihe in der «Unbestimmtheit» belassener Vorgänge. Es fragt sich — jenseits einer möglichen verderbten Manuskriptvorlage für die *editio princeps* von 1490 — wie weit Autor und Leser des 15. Jahrhunderts die absolute Detailliertheit solch einer Beschreibung gewohnt waren und forderten.

Aina Torrent-Lenzen

Der Nebensatz nach Ausdrücken des Fürchtens
und seine Normierung im Katalanischen

Das Ziel des vorliegenden Aufsatzes ist es, die Thematik des katalanischen Satzbaus bei Ausdrücken des Befürchtens (*Temo que [...]*, *Tinc por que [...]*) in ihrer formalen und semantischen Komplexität darzustellen. Insbesondere werden Aussagen verschiedener Grammatiken über die Verwendung des Negationsadverbs im bejahenden Nebensatz kontrastiert. Vergleichende Beispiele aus dem Lateinischen und besonders aus dem Französischen werden zur Verdeutlichung einer formalen Inkongruenz innerhalb des katalanischen Sprachsystems herangezogen. Anschließend wird eine neue Bewertung dieser Thematik mit Bezug auf die bisherigen Meinungen, die seitens der katalanischen Linguisten meistens negativ formuliert werden, angeboten. Die hier vertretene Ansicht basiert auf einer noch bestehenden, genuinen Tradition, auf einer positiven Bewertung des psychologischen Wertes dieses problematischen Negationsadverbs und auf einer Kritik der argumentativen Vorgehensweise bei der linguistischen Diskussion um die katalanische Sprachnorm.